

ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΛΟΓΙΚΕΣ ΚΑΙ ΠΟΙΝΙΚΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΔΙΑΦΘΟΡΑΣ, ΤΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ
ΟΡΓΑΝΩΜΕΝΟΥ ΕΓΚΛΗΜΑΤΟΣ (ΠΕΔ)

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία
«Διαφθορά και κρατικό-εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα κατά
τον 21^ο αιώνα: επιλεκτικότητα της ποινικής καταστολής,
αντιμετώπιση ποινική και εξω-ποινική»

Μάριος Λύκος

ΑΜ. 531186

Α' Επιβλέπουσα καθηγήτρια:

Παναγιώτα Μιχελή

Αθήνα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του/της φοιτητή/φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

«Διαφθορά και κρατικό-εταιρικό έγκλημα στην Ελλάδα κατά
τον 21^ο αιώνα: επιλεκτικότητα της ποινικής καταστολής,
αντιμετώπιση ποινική και εξω-ποινική»

Μάριος Λύκος

Επιτροπή επίβλεψης μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

«Παναγιώτα Μιχελή»

«Καθηγήτρια, Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ»

Συν-Επιβλέπουσα Καθηγήτρια:

«Ευαγγελία Παππά»

«Καθηγήτρια, Μέλος ΣΕΠ ΕΑΠ»

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια, κα Μιχελή Παναγιώτα, για την συνεχή βοήθεια και υποστήριξη που μου παρείχε κατά την εκπόνηση της παρούσας μεταπτυχιακής διπλωματικής εργασίας καθώς και την οικογένεια μου για την καθημερινή τους ώθηση σε αυτό το όμορφο πνευματικό ταξίδι.

Περίληψη

Η παρούσα ΔΕ εργασία πραγματεύεται την ανάπτυξη των εγκληματικών φαινομένων της διαφθοράς και του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος στην Ελλάδα κατά τον 21^ο αιώνα, ενώ ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στην επιλεκτικότητα που εμφανίζει το σύστημα ποινικής καταστολής προς όφελος των εγκληματικών αυτών συμπεριφορών και τους τρόπους αντιμετώπισης τόσο σε ποινικό όσο και σε εξωποινικό επίπεδο. Αρχικά, θα αναπτυχθούν οι εγκληματικές κατηγορίες της διαφθοράς και του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος υπό το πρίσμα της Κριτικής αμφισβήτησης των παραδοσιακών εγκληματολογικών θεωριών. Στο πλαίσιο αυτό, θα προσεγγιστεί εννοιολογικά το έγκλημα της διαφθοράς, υπογραμμίζοντας ενδεικτικά κάποιες βασικές της διακρίσεις και στη συνέχεια θα αναπτυχθεί κοινωνιολογικά στο πλαίσιο της οικονομικής κρίσης που χαρακτήρισε την Ελλάδα κατά τον 21^ο αιώνα. Εν συνεχεία, θα αναπτυχθεί το φαινόμενο του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος, δίνοντας έμφαση στα χαρακτηριστικά και στις βασικές του διακρίσεις και ακολούθως θα υπογραμμιστεί ο ρόλος της διαφθοράς τόσο στην ανάπτυξή του όσο και διαμόρφωση ενός πλαισίου συμβίωσης μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας. Ακόμα, ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις λειτουργίες της (υψηλής) διαφθοράς κατά τον Merton, καθώς και στη λειτουργία της «πολιτικής μηχανής». Στην επόμενη ενότητα, θα προσεγγιστεί το φαινόμενο της επιλεκτικότητας του συστήματος υπέρ των εγκλημάτων των ισχυρών τόσο στο πλαίσιο της νομοθέτησης όσο και στο πλαίσιο εφαρμογής των νόμων, υπογραμμίζοντας παράλληλα τη σημασία του φαινομένου του «lobbying» και του ρόλου των ΜΜΕ στην εδραίωση της επιλεκτικότητας αυτής. Ακολούθως, θα αναπτυχθούν οι περιπτώσεις της Novartis και του ΟΠΕΚΕΠΕ, ανάλυση από την οποία θα αναδυθεί ο ρόλος της διαφθοράς στην ανάπτυξη της εγκληματικής συνύπαρξης μεταξύ κράτους και εταιρειών καθώς και η επιλεκτικότητα του συστήματος. Στη συνέχεια, ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στις ποινικές προσπάθειες αντιμετώπισης των εγκληματικών αυτών συμπεριφορών κυρίως μέσα από την τυποποίηση μορφών διαφθοράς, τα προβλήματα που ανακύπτουν στη δίωξη των εγκλημάτων αυτών στην πράξη και οι δικονομικοί μηχανισμοί αντιμετώπισής τους πχ ειδικές ανακριτικές πράξεις κ.ά. και ακολούθως θα επισημανθούν οι εξωποινικές πρωτοβουλίες που αναπτύσσονται στην κατεύθυνση αυτή με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα τις διοικητικές κυρώσεις, τις ανεξάρτητες αρχές και το θεσμό των προστατευόμενων μαρτύρων. Κλείνοντας, θα γίνει μία κριτική αποτίμηση της αποτελεσματικότητας των αναφερόμενων εθνικών και διεθνών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση των φαινομένων της διαφθοράς και του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος και θα

υπογραμμιστούν κάποιες προτάσεις για τη βελτίωση τόσο του νομοθετικού όσο και του θεσμικού πλαισίου αντιμετώπισης των εγκληματικών αυτών συμπεριφορών με σκοπό την ενίσχυση των όρων της δημοκρατικής λειτουργίας της κοινωνίας και την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων.

Λέξεις-κλειδιά

Διαφθορά, κρατικο-εταιρικό έγκλημα, επιλεκτικότητα συστήματος, θεσμική αποτυχία, υπόθεση Novartis, υπόθεση ΟΠΕΚΕΠΕ, εγκλήματα ισχυρών, ποινική και έξω-ποινική αντιμετώπιση.

“Corruption and State-Corporate Crime in Greece in the 21st Century: Selectivity of Criminal Repression and Criminal as well as Extra- Criminal Responses”

Marios Lykos

Abstract

This master thesis examines the development of the criminal phenomena of corruption and state-corporate crime in Greece during the 21st century, with particular emphasis on the selective nature of the criminal justice system in favor of these criminal behaviors and the response to them, as manifested at both the criminal and extra-criminal levels. Initially, the criminal categories of corruption and state-corporate crime will be explored through the lens of a critical challenge to traditional criminological theories. In this context, the crime of corruption will be approached conceptually, highlighting its principal forms and classifications, and will then be analyzed sociologically within the framework of the economic crisis that characterized Greece in the 21st century. Subsequently, the phenomenon of state-corporate crime will be explored, with particular emphasis on its defining characteristics and principal typologies, and subsequently the role of corruption in both its development and the formation of a framework of coexistence between legality and illegality will be highlighted. Furthermore, particular emphasis will be placed on the functions of (high) corruption according to Merton, as well as on the functioning of the “political machine.” In the next section, we will examine the phenomenon of the criminal system’s selectivity in favor of crimes committed by the powerful, both in the context of lawmaking and in the context of law enforcement, while also highlighting the significance of the phenomenon of “lobbying” and the role of the media in reinforcing this selectivity. Next, the cases of Novartis and OPEKEPE will be examined, an analysis from which the role of corruption in the development of the criminal collusion between the state and corporations, as well as the selectivity of the system, will emerge. Subsequently, particular emphasis will be placed on criminal law efforts to address these criminal behaviors, primarily through the standardization of forms of corruption, the challenges encountered in prosecuting these crimes in practice, and the procedural mechanisms for addressing them, such as special investigative measures, etc. and subsequently, extra-criminal initiatives developed

in this direction will be highlighted, with the most notable examples being administrative sanctions, independent authorities, and the institution of protected witnesses. In conclusion, a critical assessment will be made of the effectiveness of the aforementioned national and international initiatives aimed at combating corruption and state-corporate crime, and certain proposals will be highlighted for improving both the legislative and institutional frameworks for addressing these criminal behaviors, with the aim of strengthening the conditions for the democratic functioning of society and the protection of individual rights.

Keywords

Corruption, state-corporate crime, systemic selectivity, institutional failure, Novartis case, OPEKEPE case, crimes of the powerful, criminal and non-criminal responses.

Περιεχόμενα

Περίληψη	v
Abstract.....	vii
Συνοτομογραφίες & Ακρωνύμια.....	xiii
Εισαγωγή	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1	3
1. Διαφθορά.....	3
1.1. Εννοιολογική προσέγγιση	3
1.2. Διακρίσεις της διαφθοράς	4
1.2.1. «Συναλλακτική»-«Εκβιαστική» Διαφθορά.....	4
1.2.2. Οριζόντια-κάθετη διαφθορά	4
1.2.3. Πολιτική-γραφειοκρατική διαφθορά	4
1.2.4. «Λευκή»-«Γκρίζα»-«Μαύρη» διαφθορά.....	5
1.3. Κοινωνιολογική προσέγγιση	6
1.4. Η διαφθορά κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης.....	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2	9
2. Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα	9
2.1. Εννοιολογική προσέγγιση	9
2.2. Χαρακτηριστικά.....	10
2.3. Θεωρητική προσέγγιση	11
2.3.1. Κριτική Αποδόμηση του εγκλήματος.....	11
2.3.2. Επίπεδα προσέγγισης και προϋποθέσεις	11
2.4. Τυπολογία κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων	12
2.5. Ο ρόλος της διαφθοράς στην οργάνωση των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων	14
2.6. Η συμβίωση νομιμότητας και παρανομίας του Chambliss	16
2.7. Η θεωρία των λειτουργιών του Merton και η «πολιτική μηχανή».....	17
2.7.1. Η θεωρία του δομολειτουργισμού	17
2.7.2. Η πολιτική μηχανή.....	17
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3	19
3. Επιλεκτικότητα του ποινικού συστήματος.....	19
3.1. Εννοιολογική προσέγγιση	19
3.2. Πρωτογενής-δευτερογενής εγκληματοποίηση	20

3.3.	Επιλεκτικότητα και «ηθικοί πανικοί».....	20
3.4.	Επιλεκτικότητα στη διαδικασία της νομοθέτησης	21
3.4.1.	Το φαινόμενο «lobbying».....	22
3.4.2.	Η θεωρία «της ετικέτας».....	23
3.5.	Επιλεκτικότητα στο σύστημα εφαρμογής των νόμων	24
3.5.1.	Ο ρόλος της Αστυνομίας.....	24
3.5.2.	Ο ρόλος των εισαγγελέων/δικαστικού συστήματος	27
3.5.3.	Ο ρόλος των φυλακών	29
3.6.	Επιλεκτικότητα συστήματος και «Σκοτεινός αριθμός» της εγκληματικότητας των ισχυρών.....	31
3.6.1.	Ο ρόλος των ΜΜΕ.....	32
3.6.2.	Ο ρόλος των «φορολογικών παραδείσεων».....	33
3.6.3.	Ο ρόλος του τραπεζικού συστήματος	35
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4		37
4.	Περιπτώσιολογία κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων στην Ελλάδα	37
4.1.	Η περίπτωση Novartis	37
4.1.1.	Ιστορικό της υπόθεσης	37
4.1.2.	Εγκληματολογική προσέγγιση και μεθοδολογία δράσης	38
4.1.3.	Εγχώρια και διεθνής αντιμετώπιση.....	41
4.2.	Η υπόθεση του ΟΠΕΚΕΠΕ.....	43
4.2.1.	Εισαγωγικές Πληροφορίες.....	43
4.2.2.	Ιστορικό της Υπόθεσης.....	44
4.2.3.	Μορφές παράνομων επιχορηγήσεων	44
4.2.4.	Εγκληματολογική προσέγγιση και ο ρόλος της διαφθοράς.....	46
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5		50
5.	Ποινική αντιμετώπιση	50
5.1.	Χαρακτήρας του εγχώριου ποινικού δικαίου	50
5.2.	Ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς.....	51
5.2.1.	Δωροδοκία και δωροληψία υπαλλήλων	51
5.2.2.	Δωροδοκία-δωροληψία δικαστικών υπαλλήλων.	52
5.2.3.	Δωροδοκία-δωροληψία πολιτικών προσώπων.....	54
5.2.4.	Εμπορία επιρροής	54
5.2.5.	Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες.....	55

5.2.6.	Απιστία σε βάρος του Δημοσίου	56
5.2.7.	Διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα	56
5.3.	Ζητήματα που αφορούν την εφαρμογή της νομοθεσίας	57
5.3.1.	Η καθυστέρηση στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης	57
5.3.2.	Η προβληματική του άρθρου 86 παρ.1 του Σ. περί ευθύνης των Υπουργών 59	
5.3.3.	Η προβληματική της ευθύνης των νομικών προσώπων	61
5.4.	Δικονομικοί μηχανισμοί αντιμετώπισης της διαφθοράς και των εγκλημάτων των ισχυρών.....	62
5.4.1.	Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος	62
5.4.2.	Ειδικές ανακριτικές πράξεις	64
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6		66
6.	Εξω-ποινική αντιμετώπιση	66
6.1.	Διοικητικές κυρώσεις	66
6.1.1.	Θεωρητικό υπόβαθρο	66
6.1.2.	Διακρίσεις και νομικό πλαίσιο.	67
6.1.3.	Η προβληματική του άρθρου 135 του Ν. 5090/2024	69
6.2.	Ανεξάρτητες Αρχές	69
6.2.1.	Εισαγωγικές Παρατηρήσεις.....	69
6.2.2.	Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ)	70
6.2.3.	Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΑΔΗΣΥ)	71
6.2.4.	Λοιποί εθνικοί φορείς.....	71
6.3.	Θεσμός προστατευόμενων μαρτύρων και μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος («whistleblowing»)	73
6.4.	Διεθνείς πρωτοβουλίες.....	74
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7		77
7.	Κριτική αποτίμηση της αποτελεσματικότητας της αντεγκληματικής πολιτικής....	77
7.1.	Διεθνής εικόνα	77
7.2.	Εγχώρια εικόνα.....	78
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8		81
8.	Συμπεράσματα.....	81
8.1.	Συμπερασματικές παρατηρήσεις.....	81
8.2.	Προτάσεις	83

Βιβλιογραφία	86
ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	86
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ.....	93
ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ	95

Συντομογραφίες & Ακρωνύμια

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

Άρ. Άρθρο

ΑΦΜ Αριθμός Φορολογικού Μητρώου

ΔΕ Διπλωματική Εργασία

ΕΑΑΔΗΣΥ Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων

ΕΑΠ Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

ΕΔΔΑ Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

ΕΣΔΑ Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου

Ε.Ε. Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΕ Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας

ΕΟ Εγκληματική Οργάνωση

Επιμ. Επιμέλεια

ΗΠΑ Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής

Κλπ. Και τα λοιπά

ΚΠΔ Κώδικας Ποινικής Δικονομίας

ΜΜΕ Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης

ΝΔ Νέα Δημοκρατία

ΝΠΔΔ Νομικό Πρόσωπο Δημοσίου Δικαίου

ΝΠΙΔ Νομικό Πρόσωπο Ιδιωτικού Δικαίου

ΟΕ Οργανωμένο Έγκλημα

ΟΗΕ Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΟΟΣΑ Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης

Ό.π. όπως παραπάνω

ΟΠΕΚΕΠΕ Οργανισμός Πληρωμών και Ελέγχου Κοινοτικών Ενισχύσεων

Προσανατολισμού και Εγγυήσεων

Παρ. παράγραφος

ΠΑΣΟΚ Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα

ΠΚ Ποινικός Κώδικας

Σελ. Σελίδα

ΣτΕ Συμβούλιο της Επικρατείας

ΣτΠ Συνήγορος του Πολίτη

ΣΥΡΙΣΑ Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΕΣ

GRECO Groupe d'États contre la corruption

No. Number

OLAF Office Européen de Lutte Anti-Fraude

p. page

pp. pages

vol. Volume

FATF Financial Action Task Force

Εισαγωγή

Ο Sutherland, αμφισβητώντας τις επικρατούσες τότε θεωρίες του θετικισμού και κλασικισμού, ανέδειξε ότι το εγκληματικό φαινόμενο δεν είναι αποτέλεσμα της ατομικής βούλησης ή της ψυχικής ασθένειας του εκάστοτε ατόμου¹, αλλά αντίθετα ότι μαθαίνεται μέσα από τη κοινωνική συναναστροφή στο πλαίσιο της ομάδας (θεωρία «διαφορικών συναναστροφών»)². Παράλληλα, εισήγαγε για πρώτη φορά στα χρονικά, τη θεωρία των εγκλημάτων του «λευκού περιλαιμίου», υποστηρίζοντας ότι το έγκλημα μπορεί να διαπράττεται και από άτομα ευυπόληπτα με υψηλό κοινωνικό status³. Στο πλαίσιο αυτό, έμφαση θα πρέπει να δοθεί στο ρόλο της οργάνωσης και στις εξουσιαστικές σχέσεις που αναπτύσσονται στο πλαίσιο ενός ανταγωνιστικού καπιταλιστικού περιβάλλοντος, όπως αυτό των σύγχρονων κοινωνιών, καθώς και στις αντιφάσεις που αυτό παράγει⁴.

Η ανάδειξη της Κριτικής Εγκληματολογίας εδραίωσε την αμφισβήτηση των παραδοσιακών θεωριών της Εγκληματολογικής θεωρίας και υπογράμμισε την αλληλεξάρτηση μεταξύ επιχειρηματικών, πολιτικών, οικονομικών παραγόντων και ΟΕ σε ένα ανομικό περιβάλλον με γνώμονα το κέρδος. Βασικά σημεία της θεωρίας αυτής αναδεικνύονται ο παράγοντας «εξουσία» και η συμβιωτική σχέση μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας, ενώ κρίσιμη σημασίας υπογραμμίζεται ο παράγοντας «διαφθορά» για τη διασφάλιση των σκοπών των εγκλημάτων των ισχυρών και την εξασφάλιση της ατιμωρησίας τους⁵.

Στο πλαίσιο αυτό της παγκοσμιοποίησης της οικονομίας και της Κριτικής αποδόμησης των βασικών θεωριών, αναδείχθηκε για πρώτη φορά η ανάγκη προσέγγισης του εγκλήματος υπό το πρίσμα της οργάνωσης και των δομών του συστήματος, δίνοντας έμφαση στη συνύπαρξη που αναπτύσσεται μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα⁶. Σε αυτό το περιβάλλον αλληλεξάρτησης μεταξύ πολιτικού και οικονομικού-επιχειρηματικού κόσμου (ενίοτε και

¹ Κουλούρης, Ν. (2019). Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., 2019, σελ.24

² Σ. Βιδάλη, *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*, 2^η Έκδοση, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2022, σελ.65-69.

³ Sutherland, E. (1994). Is “White Collar Crime” Crime? *American Sociological Review*, Vol 10, (No 2), 132-135.

⁴ Γεωργούλας, Σ. (2019). Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα, στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.41

⁵ Αλοσκόφης, Ο. (2019). Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών, στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.88-89

⁶ Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ.135.

παράνομου), εδράζει η ανάπτυξη της θεωρίας των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων καθώς και του εγκλήματος της διαφθοράς, η οποία συνιστά αναπόσπαστο λειτουργικό στοιχείο για την ανάπτυξη τους⁷.

Κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα, τα σκάνδαλα που αναδύθηκαν (π.χ. Novartis, Siemens, δυστύχημα Τεμπών κ.ά) σε συνδυασμό με την οικονομική, θεσμική, υγειονομική και κοινωνική κρίση που αντιμετώπισε η ελληνική κοινωνία, απέδειξαν ότι το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, όπως και η αναδυόμενη σε αυτό (πολιτική) διαφθορά συνιστούν διαχρονικά και συστημικά φαινόμενα με θεσμικές και δομικές απολήξεις, των οποίων οι συνέπειες καθιστούν επιτακτική τη διάρθρωση μίας αποτελεσματικής θεσμικής και έξω-θεσμικής αντεγκληματικής πολιτικής για την αναχαίτιση των συνεπειών τους.

⁷ Χουλιάρης, Αθ. (2019). Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική, στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα.*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 78-79

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

1. Διαφθορά

1.1. Εννοιολογική προσέγγιση

Η διαφθορά είναι μία έννοια η οποία παρουσιάζει μεγάλη ασάφεια και αοριστία. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι αποτελεί ένα φαινόμενο με ηθικο-κοινωνική διάσταση, το οποίο εντάσσεται σε ένα ιδιαίτερα πολυσχιδές σύστημα αλληλεξάρτησης μεταξύ των διάφορων φορέων εξουσίας, το οποίο χαρακτηρίζεται από ανταγωνιστικές σχέσεις και συμφέροντα και στο οποίο είναι δύσκολο να οριοθετηθεί τι είναι θεμιτό και τι όχι⁸. Σε γενικές γραμμές θα μπορούσε να ειπωθεί ότι με τον όρο «διαφθορά» νοείται ουσιαστικά κάθε μη θεμιτή πράξη που τελείται από κάποιον που έχει δημόσια εξουσία ή που υπηρετεί το γενικότερο κοινωνικό σύνολο κατά παράβαση των θεσμοθετημένων του καθηκόντων και με σκοπό το ατομικό όφελος⁹. Ιδιαίτερα στις περιπτώσεις που αφορούν το ποινικό σύστημα και την ορθή λειτουργία του, ο εμπλεκόμενος εκμεταλλεύεται και χειραγωγεί κάθε στάδιο της ποινικής διαδικασίας, από το στάδιο της νομοθέτησης μέχρι και το στάδιο εφαρμογής της νομοθεσίας, ενώ παράλληλα εκμεταλλεύεται τα κενά και τις ασάφειες του ποινικού συστήματος¹⁰. Είναι, επίσης, χαρακτηριστικό ότι στην έννοια της διαφθοράς περιλαμβάνεται κάθε πράξη, εκτός των βασικών της μορφών (δωροδοκία, δωροληψία, κατάχρηση εξουσίας), αντίθετη με την οριοθετημένη εξουσία του κάθε δημόσιου λειτουργού, ανεξάρτητα αν έχει οικονομικό ή άλλης φύσης σκοπό¹¹.

Η διαφθορά είναι ένα έγκλημα επικοινωνιακής σχέσης, στο πλαίσιο της οποίας απαιτούνται δύο συνήθως εμπλεκόμενοι¹², οι οποίοι πραγματοποιούν μία αθέμιτη συναλλαγή μέσα σε ένα πλαίσιο αμοιβαίας εξυπηρέτησης¹³. Η εν λόγω συναλλαγή πραγματοποιείται κυρίως μέσω ενός

⁸ Μπιτζιλέκης, Ν. (2009). «Η διαφθορά ως νομικό και πολιτικό πρόβλημα», *Ποινικά Χρονικά* τ. ΝΘ σ. 97

⁹ Κοσμάτος, Κ.& Λαμπάκης, Χρ. (2019). Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαραλάμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα.*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 187

¹⁰ Κοσμάτος, Κ.& Λαμπάκης, Χρ., ό.π., σελ. 187

¹¹ Στο ίδιο

¹² διαφθορέας-διεφθαρμένος

¹³ Καλλίρης, Κ. (2016). Ο διαβρωτικός ρόλος της διαφθοράς σε περιόδους θεσμικής κρίσης, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.810-811

ωφελήματος ενώ το διεφθαρμένο πρόσωπο παραβιάζει μία σχέση αξιοπιστίας που πηγάζει από την άσκηση των υπηρεσιακών του καθηκόντων¹⁴.

1.2. Διακρίσεις της διαφθοράς

1.2.1. «Συναλλακτική»-«Εκβιαστική» Διαφθορά

Στο πλαίσιο της αναφερόμενης συναλλαγής μεταξύ των εμπλεκόμενων ατόμων, μπορούμε ενδεικτικά να διακρίνουμε την διαφθορά σε «συναλλακτική», όταν και οι δύο αντισυμβαλλόμενοι συναινούν στην εκπλήρωση της εκάστοτε συναλλαγής και σε «εκβιαστική», όταν αυτή τελείται χωρίς τη συναίνεση του ενός αντισυμβαλλόμενου κατόπιν εκφοβισμού του ή λόγω έκτακτης ανάγκης¹⁵.

1.2.2. Οριζόντια-κάθετη διαφθορά

Η διαφθορά επίσης, ανάλογα με το αν πραγματοποιείται μεταξύ ατόμων του ίδιου επιπέδου, δύναται να διακριθεί σε οριζόντια και κάθετη. Συγκεκριμένα, στην πρώτη περίπτωση της οριζόντιας διαφθοράς, οι αθέμιτες συναλλαγές πραγματοποιούνται μεταξύ ατόμων του ίδιου κοινωνικού και οικονομικού χώρου (κυρίως της ελίτ) και συνθέτουν το πλαίσιο της «διαπλοκής». Στο πλαίσιο αυτό, οι οικονομικά και πολιτικά ισχυροί αλληλοεπιδρούν με γνώμονα την εδραίωση της οικονομικής και πολιτικής τους ισχύος¹⁶.

Η δεύτερη περίπτωση περιλαμβάνει κυρίως τις συναλλαγές που πραγματοποιούνται από άτομα της ανώτερης βαθμίδας με τα άτομα της κατώτερης και έχουν τη μορφή κυρίως υποσχέσεων (πχ εύρεση εργασίας κλπ.) με αντίτιμο την εξασφάλιση της μελλοντικής εκλογικής τους υποστήριξης (φαινόμενο «πελατεισμού»). Στο πλαίσιο της σχέσης αυτής, αναπτύσσεται κατά τον Merton, η «πολιτική μηχανή» η οποία πρακτικά παρέχει μία ισορροπία ανάμεσα στις τεμνόμενες αντιθέσεις μεταξύ φτωχών και πλουσίων και παρέχει κοινωνική νομιμοποίηση στην πολιτική διαφθορά, που θα αναπτυχθεί ακολούθως¹⁷.

1.2.3. Πολιτική-γραφειοκρατική διαφθορά

Ο όρος πολιτική (ή μεγάλη) διαφθορά αναφέρεται ουσιαστικά στις περιπτώσεις εκείνες που χαρακτηρίζονται από υπέρβαση των ορίων εξουσίας ατόμων, τα καθήκοντα των οποίων

¹⁴ Στο ίδιο

¹⁵ Στο ίδιο, ό.π., σελ. 812

¹⁶ Σπυράκη, Χ. & Σπυράκης, Γ., Η διαφθορά στον δημόσιο τομέα: ζητήματα ορισμού και ταξινόμησης, *Επιθεώρηση Διοικητικής Επιστήμης*, 17/2011, σελ 280-281

¹⁷ Γασπαρινάτου, Μ. (2019). Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα, στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαλαράμπος, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 178

ανάγονται στον ευρύτερο κύκλο της εκτελεστικής και νομοθετικής λειτουργίας και στόχο έχουν την αύξηση της οικονομικής και πολιτικής τους δύναμης. Στην έννοια αυτή εντάσσονται περιπτώσεις παράνομης-υπόγειας χρηματοδότησης κομμάτων, άσκησης παρακρατικής επιρροής στην εκτελεστική-νομοθετική εξουσία, απάτες στο πλαίσιο εκλογικής διαδικασίας, εξαγορά ψήφων κλπ.¹⁸ Αντίθετα, η γραφειοκρατική (ή μικρή) διαφθορά είναι η μορφή αυτή διαφθοράς που απαντάται στα χαμηλότερα κλιμάκια του δημόσιου τομέα και εντοπίζεται συνήθως στις μεμονωμένες πράξεις των ατόμων αυτών¹⁹.

Η διαφορά μεταξύ των δύο αυτών μορφών εντοπίζεται στο ότι η πολιτική διαφθορά, στο πλαίσιο κυρίως των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων που αναπτύσσεται, εμφανίζει μεγαλύτερη διάρκεια στο χρόνο, ενώ παράλληλα εμπλέκονται και περισσότερα άτομα στη διαδικασία αυτή. Επιπλέον, τα διάφορα σκάνδαλα που ανέκυψαν τόσο εγχώρια όσο και διεθνώς, αποκάλυψαν ότι η πολιτική διαφθορά εμφανίζει δομικό και συστημικό χαρακτήρα, όπως συμβαίνει στις περιπτώσεις των εγκληματικών οργανώσεων, με τη διαφορά όμως ότι η διαφθορά και οι σχέσεις διαπλοκής αναπτύσσονται στα εύπλαστα όρια νομιμότητας και παρανομίας, από την αλληλεξάρτηση παραγόντων του επιχειρηματικού, οικονομικού και πολιτικού κόσμου. Τέλος, η πολιτική διαφθορά ακινητοποιεί τους διωκτικούς φορείς και αδρανοποιεί την επίσημη και ανεπίσημη κοινωνική αντίδραση, με αποτέλεσμα να περιβάλλει με νομιμότητα τις πράξεις της και να εξασφαλίζει την ατιμωρησία²⁰.

1.2.4. «Λευκή»-«Γκρίζα»-«Μαύρη» διαφθορά

Η διάκριση αυτή της διαφθοράς διαμορφώνεται από την εντύπωση του κοινωνικού συνόλου για τα εκάστοτε περιστατικά διεφθαρμένων συναλλαγών μεταξύ του «δωροδότη» και δωρολήπτη. Στην περίπτωση της «λευκής» διαφθοράς, η επίμαχη συναλλαγή αντιμετωπίζεται από τον πολίτη με ανοχή και ως μη άξια ποινικής καταδίκης²¹. Στην περίπτωση της «γκρίζας», αναγνωρίζεται από την κοινή αντίληψη το «παράνομο» στοιχείο της συναλλαγής, στο οποίο αντιδρά με δυσανασχέτηση καθώς το θεωρεί «ντροπή» για την κοινωνία. Στην τελευταία περίπτωση της «μαύρης» διαφθοράς, η συναλλαγή αυτή αντιμετωπίζεται πλέον ως άξια

¹⁸ Γασπαρινάτου, ό.π., σελ. 163

¹⁹ Σπυράκη, Χ. & Σπυράκης, Γ., ό.π., σελ. 284

²⁰ Γασπαρινάτου, ό.π., σελ. 171-175

²¹ Σπυράκη, Χ. & Σπυράκης, Γ., ό.π., σελ. 286

ποινικής αντίδρασης καθώς συνιστά μία κατάφωρη παραβίαση των θεσμοθετημένων κανόνων και αξιακών αρχών²².

1.3. Κοινωνιολογική προσέγγιση

Το φαινόμενο της διαφθοράς φαίνεται να διογκώνεται διαρκώς ακολουθώντας τις επιταγές της παγκοσμιοποίησης και της διεθνοποίησης του ίδιου του εγκληματικού φαινομένου. Οι ανταγωνιστικές σχέσεις που δημιουργούνται σε καπιταλιστικά περιβάλλοντα και η άσβεστη επιθυμία του ατόμου να κερδίσει, σε συνδυασμό με την αξιακή και οικονομική ύφεση του 21^{ου} αιώνα, αποδεικνύουν ότι το φαινόμενο της διαφθοράς δείχνει περισσότερο να αναπτύσσεται παρά να φθίνει. Χαρακτηριστική είναι η παρομοίωση της διαφθοράς με την «Λερναία Ύδρα», από την Κουτζαμάνη, υποδεικνύοντας ότι η διαφθορά αυξάνεται και εξελίσσεται συνεχώς και ότι το πλήθος του νομοθετικού «οπλοστασίου» κατά της διαφθοράς, φαντάζει περισσότερο ευκαιριακό παρά ουσιαστικό²³.

Η διαφθορά συμπίπτει με τα πλουτοκρατικά κελεύσματα του καπιταλισμού που ωθούν όλο και περισσότερους στο κυνήγι των υλικών αγαθών ωθώντας τους να αξιοποιήσουν κάθε διαθέσιμο μέσο για να επιτύχουν το σκοπό τους²⁴. Στο πλαίσιο αυτό, κρίσιμης σημασίας για την εδραίωση του φαινομένου συνιστούν οι ευκαιρίες διάπραξης των εγκλημάτων αυτών, η αναποτελεσματικότητα των διωκτικών φορέων κατά της διαφθοράς, το δαιδαλώδες νομοθετικό πλαίσιο καθώς και η «κοινωνική νομιμοποίηση»-ανοχή του φαινομένου από το ίδιο το κοινωνικό σύνολο²⁵.

Η διαφθορά αποτελεί ένα πολυδιάστατο και πολύμορφο φαινόμενο που κλονίζει την εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς και στο κράτος και αλλοιώνει την γενικότερη λειτουργία τους. Ακόμα, ενέχει σοβαρές απειλές για το Δημοκρατικό πολίτευμα αφού παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα και διογκώνει τις ανισότητες ανάμεσα στα διαφορετικά

²² Ράικος, Δ. (2006). *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από την σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκουλας, σελ.168

²³ Κουτζαμάνη, Ευτ. (2016). Διαφθορά και φοροδιαφυγή, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης. Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.730

²⁴ Κουτζαμάνη, Ευτ., ό.π., σελ.731

²⁵ Στο ίδιο

κοινωνικά στρώματα. Παράλληλα, ρυθμίζει τους όρους της αγοράς και της οικονομίας και αναδεικνύει την οικονομική και πολιτική ηγεμονία²⁶.

Η διαφθορά στην Ελλάδα είναι βαθιά «ριζωμένη» στη συνείδηση του κόσμου, κυρίως λόγω της διαχρονικότητας και καθολικότητας του φαινομένου αυτού. Είναι ενδεικτικό ότι σύμφωνα με το Ευρωβαρόμετρο σχετικά με την αντίληψη των πολιτών για την διαφθορά, η Ελλάδα καταλαμβάνει την πρώτη θέση πανευρωπαϊκά, με το 98% του πληθυσμού να αναγνωρίζει διαφθορά στο εγχώριο πολιτικό σκηνικό²⁷.

1.4. Η διαφθορά κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης

Η αδυναμία οριοθέτησης του φαινομένου της διαφθοράς έγινε εντονότερη κατά τη διάρκεια του 21^{ου} αιώνα λόγω της οικονομικής κρίσης που αντιμετώπισε η χώρα, κρίση η οποία συχνά μετατοπίζει το ενδιαφέρον από την μικρή (ή γραφειοκρατική) διαφθορά στη μεγάλη (ή συστημική) διαφθορά, καθώς οι πόροι στερεύουν²⁸. Στην περίοδο αυτή, η πολιτική εξουσία για να αντιμετωπίσει την υφιστάμενη οικονομική ανέχεια, προέβη στη λήψη μέτρων λιτότητας για να ανταπεξέλθει στις οικονομικές απαιτήσεις της Ευρώπης, μέτρα που οδήγησαν στην δραματική μείωση της αγοραστικής δύναμης του πληθυσμού και στην υποβάθμιση του βιοτικού τους επιπέδου, ωθώντας όλο και περισσότερα τμήματα του πληθυσμού σε κατάσταση εξαθλίωσης και κοινωνικού αποκλεισμού²⁹. Το πλαίσιο αυτό της οικονομικής δίνης, σε συνδυασμό με το χρόνια πελατειακό σύστημα που λειτουργούσε στον τομέα της δημόσιας διοίκησης και την αδυναμία αποτελεσματικού της ελέγχου, δημιουργούσε μία κατάσταση επιλεκτικότητας στο δημόσιο τομέα, κατάσταση η οποία εμποδίζει τη δημοσιονομική ανάπτυξη και «βύθιζε» τη χώρα στη στασιμότητα και στην αδιαφάνεια³⁰.

²⁶ Τεντές, Ι. (2016). Η αναγκαιότητα μιας εθνικής στρατηγικής κατά της διαφθοράς, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 721-724

²⁷ Citizens' attitudes towards corruption in the EU in 2024-Απόψεις των πολιτών για την διαφθορά στην ΕΕ, 07 Φεβρουάριου 2024-03 Μαρτίου 2024, ανακτήθηκε 27/03/2026 από <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3217>

²⁸ Κυρίως οι οικονομικοί

²⁹ Λάζος, Γ. (2018). Για τη ριζοσπαστική εγκληματολογία στην Ελλάδα στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ. 114-115

³⁰ Πετρούλια, Ν. (2016). Κρίση του Κράτους και διαφθορά, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.942-946

Η οικονομική κρίση ωστόσο, διαμορφώνει την προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου της διαφθοράς και υπό άλλο πρίσμα. Πιο συγκεκριμένα, η εκτόξευση της ανεργίας³¹ και το συνακόλουθο κλείσιμο των επιχειρήσεων, ώθησε όλο και περισσότερους φορείς του επιχειρηματικού κόσμου σε πράξεις διαφθοράς και φοροδιαφυγής για να εξασφαλίσουν την οικονομική ανάπτυξη και βιωσιμότητα της επιχείρησής τους ως «λύση ανάγκης» στο πρόβλημα έλλειψης ρευστότητας. Χαρακτηριστική είναι η έρευνα των Αντωνόπουλου-Hall, στην οποία επισημάνθηκε ότι ενίοτε, σε περιπτώσεις φοροδιαφυγής μικρο-μεσαίων επιχειρήσεων στην Ελλάδα, η διαπιστωμένη διαφθορά των επιχειρήσεων αυτών, δεν είναι «απότοκος» του ηθικού τους αμοραλισμού και της ηθικής κατάπτωσης, αλλά αποτελεί αναπόφευκτη συνέπεια της οικονομικής ανέχειας και μοναδική λύση για την επιβίωσή τους. Υπό αυτήν την προσέγγιση δηλαδή, η διαφθορά δεν εμφανίζεται ως αποτέλεσμα ατομικής επιλογής, αλλά ως φαινόμενο παραγόμενο από το ίδιο το σύστημα³².

³¹ Αγγουρίδης, Γ. (2025). Ανεργία: Πώς κινήθηκε από το 2009 έως το 2023 – Τα νέα δεδομένα, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, ανακτήθηκε 27/03/2026 από ιστοσελίδα <https://www.tovima.gr/2025/01/26/finance/anergia-pos-kinithike-apo-to-2009-eos-to-2023-ta-nea-dedomena/>

³² Αντωνόπουλος, Γ. & Hall, St. (2019). Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα.*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 243-251

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

2. Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα

2.1. Εννοιολογική προσέγγιση

Η διαφθορά συνδέεται άρρηκτα με την εγκληματικότητα των ισχυρών, μέρος της οποίας αποτελεί η κρατικο-εταιρική εγκληματικότητα³³. Στο πλαίσιο της κριτικής εγκληματολογίας, κατά την οποία, σύμφωνα με τον W.Chambliss η εγκληματικότητα του λευκού περιλαιμίου, το ΟΕ και το κράτος συνδιαλέγονται, αναδύθηκε η σημασία των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων³⁴. Με τον όρο αυτό, ο οποίος διατυπώθηκε για πρώτη φορά στα τέλη του 20^{ου} αιώνα από τους Michalowski και Kramer, νοούνται ουσιαστικά οι αθέμιτες ποινικά συμπεριφορές που προκύπτουν από την αλληλόδραση μεταξύ των στρατηγικών και των αποφάσεων της πολιτικής λειτουργίας και των επιταγών των φορέων του οικονομικού και πολιτικού κόσμου³⁵. Το άξιο αναφοράς στην περίπτωση των εγκλημάτων αυτών είναι ότι δεν αρκεί η απλή συνύπαρξη των παράλληλων αυτών συμφερόντων των δύο χώρων, αλλά πρέπει η συνύπαρξη αυτή, κατά τους Aulette και Michalowski, να είναι αμφίδρομη, δυναμική και διαρκής για την οριοθέτηση της έννοιας των εγκλημάτων αυτών³⁶.

Η ανάπτυξη των θεωριών των εγκλημάτων αυτών έθεσαν για πρώτη φορά ως δεδομένο ότι η λειτουργία των επιχειρήσεων συνδέεται αναπόδραστα με τη λειτουργία και τις πολιτικές του κράτους, αφού η λειτουργία και οι αποφάσεις του κράτους διαμορφώνουν το κοινωνικό πλαίσιο για τη λειτουργία της επιχείρησης³⁷. Ομοίως, οι πολιτικές του εκάστοτε κράτους αποδείχτηκε ότι επηρεάζονται από τις επιταγές και τα συμφέροντα του ιδιωτικού τομέα (πχ περίπτωση «lobbying»)³⁸.

Στο σημείο αυτό, σημειώνεται η δομική ασυμβατότητα μεταξύ της εγκληματολογικής θεωρίας και του Δογματικού Ποινικού Δικαίου. Και αυτό συμβαίνει γιατί ενώ η Εγκληματολογία αναγνωρίζει το «κρατικό-εταιρικό έγκλημα» ως ενιαία οντότητα λόγω της συστημικής

³³ Σ. Βιδάλη, 2017, ό.π., σελ.134

³⁴ Κουρούτζας, Χρ. (2019). Το έγκλημα αποδίδει; Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στην Ελλάδα, στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*., Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.123

³⁵ Γεωργούλας, Στρ., ό.π., σελ. 49

³⁶ Βιδάλη, Σ., 2017, ό.π., σελ.137

³⁷ Tombs, S. (2012). 'State-corporate symbiosis in the production of crime and harm', *State Crime Journal*, 2012, Vol. 1 (2), pp. 172-173

³⁸ Στο ίδιο, σελ. 171-173

σύμπραξης, το Ποινικό Δίκαιο (ειδικά το ελληνικό) βασίζεται στην αρχή της ενοχής³⁹ και στον μεθοδολογικό ατομικισμό. Το δίκαιο δικάζει φυσικά πρόσωπα (τον συγκεκριμένο υπάλληλο ή τον συγκεκριμένο επιχειρηματία) και δυσκολεύεται δογματικά να συλλάβει την «εταιρική» ή «κρατική» εγκληματική δράση ως σύνολο.

2.2. Χαρακτηριστικά

Από τον ορισμό που προηγήθηκε μπορούμε να υπογραμμίσουμε ότι τα κρατικο-εταιρικά εγκλήματα εμφανίζουν κάποια συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Αρχικά, στο πλαίσιο μίας άκρως ανταγωνιστικής και καπιταλιστικής κοινωνίας, τα εγκλήματα αυτά συνιστούν έναν παράγοντα ρύθμισης του πλούτου ενώ παράλληλα αξιοποιούν σχέσεις διαπλοκής μεταξύ παραγόντων του ίδιου (ανώτερου) επιπέδου⁴⁰. Επιπλέον, το υψηλό κοινωνικό-οικονομικό υπόβαθρο των δραστών και οι αναδυόμενες σχέσεις διαπλοκής, οδηγούν στην αδρανοποίηση του επίσημου κοινωνικού ελέγχου, τόσο στο επίπεδο νομοθέτησης όσο και στο επίπεδο εφαρμογής των νόμων, σε σημείο που οι έκνομες ενέργειες αυτές που δημιουργούνται από τη σύμπραξη κράτους-εταιρειών να διώκονται σε διοικητικό επίπεδο, ενώ οι μεμονωμένες πράξεις δωροληψιών δημόσιων λειτουργών σε ποινικό⁴¹. Μάλιστα, η επιλογή του νομοθέτη να μετατοπίζει την ευθύνη των νομικών προσώπων (εταιρειών) αποκλειστικά στο Διοικητικό Δίκαιο⁴² αποκτά συστηματικό χαρακτήρα, κάτι που αποτελεί κλασικό παράδειγμα πρωτογενούς επιλεκτικότητας. Το γεγονός ότι στην Ελλάδα δεν υφίσταται γνήσια ποινική ευθύνη νομικών προσώπων (*societas delinquere non potest*), παρά μόνο διοικητικές κυρώσεις ή παρεπόμενες ποινικές κυρώσεις, αποτελεί το νομικό προκάλυμμα που επιτρέπει στις εταιρείες να απορροφούν το κόστος του προστίμου ως «επιχειρηματικό ρίσκο», αφήνοντας ανέπαφη την κερδοφορία τους⁴³. Παράλληλα, στις περιπτώσεις της εγκληματικότητας αυτής, εμφανίζονται ως θεσμική κανονικότητα, η οποία τελικά εξασφαλίζει την κοινωνική συναίνεση του πληθυσμού⁴⁴.

³⁹ Άρθρο 26 ΠΚ.

⁴⁰ Ορίζοντια διαφθορά, στο Bernat, I & Whyte, D. (2019). State-Corporate Crimes, in: M. Rorie et al., *The Handbook of White-Collar Crime*, Wiley Blackwell, p.130

⁴¹ Γασπαρινάτου, ό.π., σελ. 175

⁴² π.χ. διοικητικά πρόστιμα από Ανεξάρτητες Αρχές

⁴³ Χουλιάρας, Αθ. (2016). *Societas delinquere non potest*; - Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens» , στο *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 1131-1132

⁴⁴ Γεωργούλας, Στρ., ό.π., σελ.49

2.3. Θεωρητική προσέγγιση

2.3.1. Κριτική Αποδόμηση του εγκλήματος

Η ανάπτυξη της θεωρίας των εγκλημάτων των ισχυρών σήμανε, όπως προαναφέρθηκε, τη «στροφή» του ενδιαφέροντος στο ρόλο του κράτους και στις ευρύτερες δομικές και συστημικές προεκτάσεις του εγκλήματος⁴⁵. Το έγκλημα, κατά το κριτικό ρεύμα, δεν παρουσιάζεται ως κάτι ανεξάρτητο από το κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει, αλλά αντίθετα εξαρτάται άμεσα από αυτό και παράγεται από τις αντιφάσεις της ταξικής διάρθρωσης της καπιταλιστικής κοινωνίας⁴⁶. Μάλιστα, ενώ η μέχρι τότε ανάλυση της εγκληματικότητας περιοριζόταν στη βάση της πυραμίδας με κύριο χαρακτηριστικό την αναζήτηση βιολογικών-οργανικών αιτιών του ατόμου⁴⁷, το κριτικό ρεύμα αναζητά τις αιτίες του εγκλήματος στο σύνολο της κοινωνίας, με τα εγκλήματα των ισχυρών να εμφανίζουν υψηλής βλαπτικότητας κοινωνικές συμπεριφορές⁴⁸, στο πλαίσιο μίας διαδικασίας «κανονικοποίησης του εξαιρετικού»⁴⁹, διαδικασία που επιτυγχάνεται κατά τον Cohen, με τεχνικές αποποίησης της ευθύνης⁵⁰.

2.3.2. Επίπεδα προσέγγισης και προϋποθέσεις

Ειδικότερα, η περίπτωση των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων δύναται να προσεγγιστεί σε τρία διαφορετικά επίπεδα, το καθένα από τα οποία ενσωματώνει διαφορετικές εγκληματικές θεωρίες⁵¹.

1. Σε προσωπικό επίπεδο: Ο δράστης παρανομεί καθώς, στο πλαίσιο του «διαφορικού συγχρωτισμού» ή των διαφορικών συναναστροφών, περιβάλλεται από τις κατάλληλες

⁴⁵ Κουλούρης, Ν. (2019). «Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος», στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπος, *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.25

⁴⁶ Kramer R., Michalowski R. & Kauzlarich D. (2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime. *Crime & Delinquency*, Vol.48. No. 2, Sage Publications, p.279

⁴⁷ Γεγονός που απασχόλησε εν πολλοίς τους Έλληνες ποινικολόγους στη διαμόρφωση του ελληνικού ποινικού συστήματος, στο Αβδελά, Ε. (2018). Για μια ιστορία της εγκληματολογικής σκέψης στην Ελλάδα, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.232-234.

⁴⁸ Κουλούρης, Ν., ό.π., σελ. 33

⁴⁹ Βιδάλη, Σ. (2015). Εγκλήματα του Κράτους: Πολιτικές παραποίησης της πραγματικότητας και απάνθρωπη κρατική βία στο Καρύδης, Β., Χουλιάρης Θ., (επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα – Σύγχρονες προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σελ. 212-215

⁵⁰ Οι τεχνικές αποποίησης της ευθύνης περιλαμβάνουν κατά τον Cohen, τεχνικές όπως η άρνηση της γνώσης, η αποποίηση της ευθύνης και άλλες τεχνικές όπως άρνηση της βλάβης, του θύματος κ.ά., στο Cohen, S. (2001). *States of Denial. Knowing about Atrocities and Suffering*. Cambridge, Malden: Polity Press, pp.77-88

⁵¹ Michalowski, R. & Kramer, R. (2007). «State-Corporate Crime and Criminological Inquiry» in Pontell, N. & Geiss, G. (επιμ.), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*. Boston: Springer, p.209

ευκαιρίες και κίνητρα, ενώ το υψηλό του κύρος και η θεσμική του θέση τού εξασφαλίζουν ευκολότερη πρόσβαση σε μέσα οικονομικής και κοινωνικής ανέλιξης⁵².

2. Σε οργανωσιακό επίπεδο: Το έγκλημα ερμηνεύεται μέσω των θεωριών της οργανωσιακής παρέκκλισης, όπου η ίδια η δομή και η κουλτούρα του οργανισμού/επιχείρησης ωθεί στην παρανομία για την επίτευξη των εταιρικών στόχων.

3. Σε δομικό επίπεδο: Το φαινόμενο προσεγγίζεται ως νομοτελειακό αποτέλεσμα της εγγενούς ανταγωνιστικής φύσης του καπιταλισμού⁵³.

Από την ανωτέρω ανάλυση προκύπτει ότι η στοιχειοθέτηση των εγκλημάτων αυτών εξαρτάται από τρεις ουσιαστικά προϋποθέσεις που μεταβάλλονται χρονικά και τοπικά. Η πρώτη αφορά την ύπαρξη και την αποτελεσματικότητα του κοινωνικού ελέγχου και της θεσμικής αντίδρασης, η οποία διαμορφώνει την πορεία της εκάστοτε εγκληματικής συμπεριφοράς. Η δεύτερη προϋπόθεση αφορά τη διάσταση μεταξύ των επιδιωκόμενων στόχων και των διαθέσιμων κοινωνικών μέσων προς επίτευξη αυτών στο πλαίσιο του καπιταλισμού (πχ ΗΠΑ-American Dream⁵⁴). Τέλος, η τρίτη αφορά την προσωπική φιλοδοξία του εκάστοτε ατόμου και τον έλεγχο του από τον ευρύτερο κύκλο⁵⁵.

2.4. Τυπολογία κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων

Από τον ορισμό που προηγήθηκε, καθίσταται εμφανές ότι τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα εμφανίζονται με δύο μορφές. Κρίσιμο παράγοντα για τη διάκριση αυτή αποτελεί ο ρόλος που αποκτά κάθε φορά το κράτος σχετικά με την τέλεση των αναφερόμενων εγκλημάτων⁵⁶. Στην πρώτη περίπτωση, το κράτος αναλαμβάνει ενεργητικό ρόλο και κατευθύνει τη δράση των συμπραττόμενων με αυτό εταιρειών είτε με απευθείας οριοθέτηση των ενεργειών τους, είτε με

⁵² Κατά τον Gottschalk, η διάπραξη των εγκλημάτων των ισχυρών εξαρτάται από τη «θεωρία της ευκολίας», υπό την έννοια ότι οι (πολιτικά και οικονομικά) ισχυροί εγκληματούν λόγω της ευκολίας που προσφέρει το παράνομο οικονομικό κέρδος για κοινωνική ανέλιξη, λόγω των πολλών ευκαιριών που έχουν για να εγκληματούν και λόγω της δυνατότητας που έχουν να εξουδετερώνουν την κοινωνική αντίδραση και να δικαιολογούν τις πράξεις τους, στο Gottschalk, P. (2021). 'From Crime Convenience to Punishment Inconvenience: The Case of Detected White-Collar Offenders', *Routledge Taylor & Francis Group*, vol. 42, no. 8, ανακτήθηκε την 21/06/2026 από <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01639625.2020.1717840?needAccess=true>

⁵³ Γεωργουλός, ό.π., σελ. 49

⁵⁴ World History Journal, (2025), The History of the American Dream, 2025, *World History Journal*, ανακτήθηκε 30/03/2026 από <https://worldhistoryjournal.com/2025/10/07/history-of-the-american-dream/>

⁵⁵ Γεωργουλός, ό.π., σελ. 49

⁵⁶ Αξιοσημείωτο είναι ότι σε παγκόσμιο επίπεδο διεθνείς χρηματοπιστωτικοί οργανισμοί όπως η Παγκόσμια Τράπεζα ή το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο μπορεί να παίξουν ανάλογο ρόλο με τα κράτη για τη διευκόλυνση τέλεσης των εταιρικών εγκλημάτων, στο Bernat, I & Whyte, D., ό.π., 2019, p.131

την ανοχή των πράξεων αυτών («state-initiated corporate crime»)⁵⁷. Στην δεύτερη περίπτωση το κράτος αναλαμβάνει έναν πιο παθητικό ρόλο, ο οποίος εκφράζεται «υπογείως» μέσα από την απροθυμία του ίδιου να ανακόψει την εγκληματική δράση των ατόμων αυτών⁵⁸. Η απροθυμία αυτή υπογραμμίζεται στην έλλειψη θέσπισης αποτελεσματικής αντεγκληματικής πολιτικής κατά των πρακτικών αυτών, κάτι που οφείλεται είτε λόγω της δεδομένης συνύπαρξης μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού τομέα, είτε λόγω ταύτισης των συμφερόντων τους («state-facilitated corporate crime»)⁵⁹.

Άξιο αναφοράς είναι ότι οι πρακτικές που αναπτύσσονται στο πλαίσιο σύμπραξης ιδιωτικού και πολιτικού κόσμου, δεν είναι πάντα «εκ φύσεως» παράνομες. Αυτό που καθιστά παράνομη τη συμβιωτική αυτή σχέση είναι το ευρύτερο πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπτύσσονται αυτές οι δραστηριότητες και κυρίως ο τρόπος κατανομής τους με συνέπεια να καθίστανται δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας⁶⁰. Η ρευστότητα της σχέσης αυτής σε συνδυασμό με την αναποτελεσματικότητα των διωκτικών φορέων, συντείνουν στην ατιμωρησία των δραστών αυτών⁶¹.

Οι συνέπειες της εγκληματικής αυτής σύμπραξης εμφανίζουν μεγαλύτερη κοινωνική βλαπτικότητα από αυτές της κοινής εγκληματικότητας, παρόλο που τις περισσότερες φορές η αντίδραση της πολιτείας αρκείται σε διοικητικής φύσης κυρώσεις⁶². Η συνύπαρξη οικονομικών και πολιτικών παραγόντων καθορίζει τη διανομή του πλούτου μεταξύ των χωρών και των πληθυσμών αυξάνοντας παράλληλα το οικονομικό και κοινωνικό χάσμα μεταξύ των ατόμων. Η σύμπλευση κρατών με εταιρείες οδηγεί τα κράτη σε εκχώρηση της οικονομικής τους κυριαρχίας, ενώ παράλληλα οξύνει την οικονομική ανέχεια του πληθυσμού και ωθεί τις εγχώριες οικονομίες σε ύφεση⁶³.

⁵⁷ Αγγελή, Στ. (2018). Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας, στο Έ. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ, & Π. Σχίζας (Επιμ.), *Σύγχρονες Τάσεις Αντεγκληματικής Πολιτικής*, Αθήνα: Παπαζήση, σ. 125-141.

⁵⁸ Bernat, I & Whyte, D., ό.π., 2019, p.133

⁵⁹ Στο ίδιο, σελ. 134

⁶⁰ Βιδάλη, Σ., 2017, σελ. 142-143

⁶¹ Στο ίδιο

⁶² Michalowski, R. & Kramer, R. (2007). «State-Corporate Crime and Criminological Inquiry» in Pontell, N. & Geiss, G. (επιμ.), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*. Boston: Springer, p. 200

⁶³ Γεωργούλας, Στρ., ό.π., σελ. 53

2.5. Ο ρόλος της διαφθοράς στην οργάνωση των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων

Από την ανάλυση των κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων που προηγήθηκε, προκύπτει ότι η (πολιτική) διαφθορά, υπό τη μορφή των πελατειακών σχέσεων⁶⁴, των παράνομων εξυπηρετήσεων, της κατάχρησης εξουσίας κ.ά.⁶⁵ αποτελεί λειτουργικό στοιχείο στην ανάπτυξη των εγκλημάτων των ισχυρών σε σημείο που η συμβίωση μεταξύ των παραγόντων του οικονομικού κόσμου και του κράτους να θεωρείται κανονική και αναγκαία⁶⁶. Μεταξύ των δύο, αναπτύσσεται μία αλληλεξαρτώμενη σχέση. Το μεν κράτος, εξασφαλίζει στις εταιρείες φορολογικές απαλλαγές, λιγότερο κρατικό έλεγχο και μικρότερες ρυθμιστικές παρεμβάσεις, ενώ από την άλλη οι εταιρείες εξασφαλίζουν στο κράτος πολιτική στήριξη και χρηματοδοτήσεις ενισχύοντας την πολιτική και οικονομική κυριαρχία των τελευταίων⁶⁷. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της αλληλεξάρτησης αυτής στην Ελλάδα αποτελούν οι επί πολλά χρόνια αθέατες χρηματοδοτήσεις πολιτικών κομμάτων, κατά παράβαση της υφιστάμενης νομοθεσίας, από το σύνολο των τραπεζικών ιδρυμάτων και η απουσία ελέγχου των ροών αυτών με συνέπεια την χρεοκοπία ενός εξ' αυτών των ιδρυμάτων⁶⁸.

Στο πλαίσιο της θεσμικής διαφθοράς και συνακόλουθα του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος, ο σκοπός του εκάστοτε επιχειρηματικού-εταιρικού κλάδου ενίοτε «εργαλειοποιείται» και επιτελεί λανθάνουσες λειτουργίες, όπως η εξυπηρέτηση κυβερνητικών σκοπών⁶⁹. Ενδεικτική είναι η περίπτωση του σιδηροδρομικού δυστυχήματος των Τεμπών, στο πλαίσιο του οποίου, ενώ ο ρόλος των σιδηροδρόμων έγκειται στην ομαλή-ασφαλή μετακίνηση, μέσω της διαφθοράς εξυπηρετήθηκαν και έτεροι (κυβερνητικοί) στόχοι όπως μείωση του ρόλου του κράτους μέσω ιδιωτικοποιήσεων, δημοσιονομική εξυγίανση κ.ά., αδρανοποιώντας παράλληλα την αντίστοιχη ελεγκτική αρχή⁷⁰. Επομένως στο σημείο αυτό, από νομικής άποψης, τίθεται ενδεχομένως η έννοια της «εγκληματικής αμέλειας διά παραλείψεως»⁷¹ σε θεσμικό επίπεδο.

⁶⁴ Green, P. & Ward, T. (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, Pluto Press, London - Sterling, Virginia, p.23

⁶⁵ Βιδάλη, Σ. (2008). Η πολιτική διαφθορά ως έγκλημα, *TO BHMA*, 24/11/2008, ανακτήθηκε την 20/06/2026 από <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-politiki-diafthora-ws-egklima/>

⁶⁶ Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). «Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα. *Κοινωνική Βλάβη & Αντεγκληματική Πολιτική*, Αθήνα, Π.Ν. Σάκκουλας, σελ. 119-124.

⁶⁷ Βασιλαντωνοπούλου, Β, 2014, ό.π., σελ. 328-330

⁶⁸ Γασπαρινάτου, Μ., ό.π., σελ 160-161

⁶⁹ Passas, N., Georgoulas, S., et al. (2025). *State-Corporate Crime, Systemic Risk, and Governance Failures in Mass Transportation: Insights from the Tempi Train Tragedy.*, p. 92, ανακτήθηκε την 15/05/2026 από <https://jiftccjournal.com/index.php/jiftcc/article/view/13>

⁷⁰ Στο ίδιο, σελ. 93

⁷¹ Άρθρο 15 Π.Κ.

Όταν το κράτος υπογράφει συμβάσεις⁷² και οι εταιρείες δεν τις υλοποιούν, η διαφθορά δεν εξαντλείται στο αν «κάποιος χρηματίστηκε». Νομικά, δημιουργείται μια ιδιαίτερη νομική υποχρέωση των κρατικών οργάνων να ελέγχουν και να εγγυώνται την ασφάλεια των πολιτών⁷³. Η παράλειψη αυτή, όταν γίνεται με σκοπό το εταιρικό κέρδος ή την πολιτική σκοπιμότητα, μετατρέπει την απλή διοικητική δυσλειτουργία σε κρατικό-εταιρικό έγκλημα διά παραλείψεως, το οποίο έχει άμεση αιτιώδη συνάφεια με την απώλεια ανθρώπινων ζωών (ανθρωποκτονία εξ αμελείας ή με ενδεχόμενο δόλο).

Ανάμεσα στους οικονομικούς-επιχειρηματικούς παράγοντες και στο κράτος αναπτύσσεται ένα δίκτυο σχέσεων, το οποίο άλλοτε χαρακτηρίζεται από διάρκεια και συνέχεια και άλλοτε εμφανίζεται σε συγκεκριμένο χρονικό πλαίσιο και για συγκεκριμένους σκοπούς. Στην πρώτη περίπτωση, η σχέση μεταξύ των δύο συστημάτων αποκτά διαστάσεις διαπλοκής, στο πλαίσιο της οποίας, εξυπηρετούνται τα συμφέροντα και των δύο πλευρών και εξασφαλίζεται η ατιμωρησία τους. Στη δεύτερη περίπτωση, οι μεταξύ τους επαφές εμφανίζουν μία περιοδικότητα και στο πλαίσιο αυτό εξυπηρετούνται κυρίως τα συμφέροντα των οικονομικών παραγόντων⁷⁴. Οι προσωρινές αυτές επαφές, απολαμβάνουν μεγαλύτερης διάρκειας και αποκτούν δομικό χαρακτήρα, όταν εξυπηρετούνται τα συμφέροντα και των δύο παραγόντων εξίσου. Μάλιστα, είναι χαρακτηριστικό ότι στην περίπτωση των εγκλημάτων των ισχυρών, η θεσμική διαφθορά σε αντίθεση με τη μεμονωμένη διαφθορά, περιγράφει συνθήκες κατά τις οποίες οι θεσμικές εξαρτήσεις διαστρεβλώνουν τις κρίσεις και τις λειτουργίες του συστήματος, ακόμα και όταν τα εκάστοτε άτομα δεν ενεργούν με διεφθαρμένο τρόπο σε ατομικό επίπεδο⁷⁵.

Οι Rothe και Friedrichs υποστήριξαν ότι το κρατικό έγκλημα, το κρατικό εταιρικό έγκλημα, το οργανωσιακό έγκλημα, το περιβαλλοντικό έγκλημα και το ΟΕ συνδέονται σε τόσο μεγάλο βαθμό μεταξύ τους σε σημείο να θεωρείται δύσκολη, έως και αδύνατη πολλές φορές η διάκρισή τους. Και αυτό γιατί το εκάστοτε έγκλημα, εισέρχεται στα εγκληματικά πεδία του άλλου και αξιοποιεί πρακτικές, όπως η διαφθορά, με συνέπεια τα μεταξύ τους όρια και τομείς

⁷² Με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη διαβόητη Σύμβαση 717, στο Παπανικολάου, Τ. (2023). Σύμβαση «717»: Από την υπογραφή του 2014 στην ποινική δίωξη το 2023 – Οι άγνωστες λεπτομέρειες της αμαρτωλής σύμβασης και τα πορίσματα των ελέγχων, *Newpost*, 17 Δεκεμβρίου 2023, ανακτήθηκε 19/06/2026 από <https://newpost.gr/eidiseis/symvasi-717-apo-tin-ypografi-toy-2014-stin-poiniki-dioxi-to-2023-oi-agnostes-leptomereies-tis-amartolis-symvasis-kai-ta-porismata-ton-elegchon/>

⁷³ Passas, N., Georgoulas, S. et al., ό.π., p.92

⁷⁴ Della Porta, D. & Vannucci, A. (2016). *The Hidden Order of Corruption: An Institutional Approach*, Routledge, London and New York, p. 2.

⁷⁵ Passas, N., Georgoulas, S. et al., ό.π., p. 99

να διασταυρώνονται⁷⁶. Μάλιστα, οι ανωτέρω υποστήριξαν ότι το κεφάλαιο, ως γενεσιουργός δύναμη εγκληματικής συμπεριφοράς δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται ως οικονομική έννοια αλλά αντίθετα ως παράγοντας απόκτησης οικονομικής και πολιτικής εξουσίας⁷⁷.

2.6. Η συμβίωση νομιμότητας και παρανομίας του Chambliss

Κατά τον William Chambliss, το έγκλημα δεν πρέπει να αναζητείται σε όρους μεθοδολογικού ατομικισμού αλλά αντίθετα θα πρέπει να εντοπίζεται στις αντιφατικές σχέσεις που παράγονται στο πλαίσιο του καπιταλισμού και στις δομές του ίδιου του συστήματος. Επίσης, επισήμανε ότι μεταξύ των διάφορων παραγόντων του οικονομικού και πολιτικού κόσμου αναπτύσσονται σχέσεις εξουσίας και διαπλοκής, οι οποίες σε συνδυασμό με τον αδιαφανή χαρακτήρα της διαδικασίας της νομοθέτησης, καθιστούν «γκρίζα» τα όρια μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας⁷⁸.

Για τον ίδιο, υπάρχει διάσταση ανάμεσα στο «πνεύμα» του νόμου και την «ουσία» του⁷⁹, ενώ παράλληλα υπογράμμισε τη σύνδεση των μεγάλων επιχειρήσεων με τη σοβαρή εγκληματικότητα. Ερευνώντας τη σχέση αυτή, ο Chambliss κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ο νόμος δεν προστατεύει το κοινό συμφέρον και ότι ο στόχος του δεν ταυτίζεται με το αποτέλεσμα που παράγει⁸⁰. Και αυτό αποδεικνύεται καθώς ο νομοθέτης επιλέγει σε όλο το φάσμα της νομοθεσίας να ποινικοποιήσει τις συμπεριφορές των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, αφήνοντας στο απυρόβλητο τις παράνομες συμπεριφορές των ελίτ, όπως είναι οι επιχειρήσεις και το κράτος⁸¹. Παράλληλα, υπογραμμίζει ότι ο νόμος προσπαθεί ουσιαστικά να επιλύσει τις διαφορές και τις συγκρούσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στις οικονομικές και πολιτικές δομές της κοινωνίας, επισημαίνοντας ως λύση την αλλαγή της οικονομικής λειτουργίας της ίδιας της κοινωνίας⁸².

⁷⁶ Rothe, D. & Friedrichs, D. (2012). Crimes of the powerful, An agenda for twenty-first-century criminology, in *Routledge Handbook of Critical Criminology*, 2nd edition, edited by Walter S. DeKeseredy and Molly Dragiewicz, Routledge International Books, pp. 182-183.

⁷⁷ Στο ίδιο, σελ. 183-185

⁷⁸ Κουλούρης, Ν., ό.π. σελ. 32-33

⁷⁹ Η διάσταση αυτή αποτελεί χαρακτηριστικό γνώρισμα της επιλεκτικότητας των ελίτ, η οποία νομικά εκφράζεται μέσα από τη μορφή πολύπλοκων και ασαφώς διατυπωμένων νόμων (πολυνομία). Η πολυνομία και η ασάφεια που προκύπτει από αυτή, προκαλεί θεσμική σύγχυση, γεγονός που παραβιάζει την αρχή της νομιμότητας (*nullum crimen nulla poena sine lege* - άρθρο 7 Συντάγματος / άρθρο 1 ΠΚ) στην ουσιαστική της διάσταση (σαφήνεια του νόμου), καθώς επιτρέπει στους δικηγόρους των ισχυρών να εκμεταλλεύονται τα «παράθυρα» και τις «οικονομικές δικλίδες» του νόμου, οδηγώντας σε παραγραφές ή απαλλακτικά βουλεύματα, την ίδια ώρα που για το κοινό έγκλημα ο νόμος εφαρμόζεται με απόλυτη αυστηρότητα.

⁸⁰ Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2012). *Το έγκλημα του λευκού περιλαμίου από εγκληματολογική και θυματολογική σκοπιά* (Διδακτορική Διατριβή), Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος, σ. 137-139.

⁸¹ Χουλιάρης, ό.π. σελ. 67

⁸² Chambliss, W. (1979). 'On Lawmaking', *British Journal of Law and Society*, v.6/2, p. 149-156

2.7. Η θεωρία των λειτουργιών του Merton και η «πολιτική μηχανή»

2.7.1. Η θεωρία του δομολειτουργισμού

Τόσο η ανάπτυξη της διαφθοράς όσο και η ανάπτυξη των εγκλημάτων των ισχυρών συνδέεται με τη θεωρία των λειτουργιών του Merton και με τη θεωρία για την «πολιτική μηχανή». Πιο συγκεκριμένα, ο Merton υποστήριξε ότι η κοινωνία βρίσκεται σε μία κατάσταση δομικής ανομίας⁸³, υπό την έννοια ότι υπάρχει δυσαναλογία ανάμεσα στους τιθέμενους πολιτιστικούς στόχους και στα διαθέσιμα κοινωνικά μέσα προς επίτευξή τους⁸⁴. Στο ανομικό αυτό πλαίσιο, το ίδιο το πολιτικό σύστημα αποτελείται από επιμέρους δομές, η καθεμία από τις οποίες επιτελεί κάποιες λειτουργίες, οι οποίες είτε προωθούν την πορεία της κοινωνίας (λειτουργικές), είτε την απορρυθμίζουν (δυσλειτουργικές), είτε παραμένουν αδιάφορες γι' αυτήν (μη λειτουργικές)⁸⁵. Επίσης, ο ρόλος τους μπορεί είτε να ανταποκρίνεται στην επίσημα θεσμοθετημένη τους αποστολή και να λειτουργούν με διαφάνεια (εμφανής λειτουργία) είτε να ανταποκρίνεται σε υπόγειους-ανεπίσημους στόχους της κοινωνίας (λανθάνουσα λειτουργία)⁸⁶. Η τελευταία λειτουργία είναι και αυτή που περιπλέκει περισσότερο την κατάσταση, αφού με τις λανθάνουσες λειτουργίες δυσχεραίνεται, κατά τον Merton, η ηθική αξιολόγηση της εκάστοτε πράξης, η οποία συμβάλλει στη λήψη κοινωνικών αποφάσεων⁸⁷.

2.7.2. Η πολιτική μηχανή

Στο ανομικό αυτό περιβάλλον ανισοτήτων, η ισορροπία επιτυγχάνεται μέσω της «πολιτικής μηχανής», δηλαδή μέσω της εξω-θεσμικής εξισορρόπησης διάφορων παρακρατικών τμημάτων της εξουσίας με τους επίσημους φορείς της πολιτικής εξουσίας, με στόχο τη διατήρηση αρμονίας του υπάρχοντος συστήματος⁸⁸. Η «πολιτική μηχανή»⁸⁹ που αξιοποιήθηκε αρχικά ως «λανθάνων» μηχανισμός για την ικανοποίηση αναγκών της κατώτερης κοινωνικής βαθμίδας λόγω της κρατικής αδυναμίας, εν συνεχεία εργαλειοποιήθηκε από τους οικονομικά ισχυρούς με σκοπό να μεσολαβεί ουσιαστικά ανάμεσα στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας και την ελίτ, μέσα από ένα συνεχές πλέγμα αλληλοεξυπηρετήσεων και πελατειακών σχέσεων

⁸³ Merton, R. (1938). "Social Structure and Anomie", in *American Sociological Review*, 3, pp. 673-676

⁸⁴ Γουσέτη, Ι., (2011), Robert Merton (1910-2003), *The Art Of Crime*, Ιούνιος 2011, Τεύχος 19, ανακτήθηκε 16/05/2026 από

<https://theartofcrime.gr/old/oldartofcrime/old.theartofcrime.gr/indexfd57.html?pgtp=1&aid=1310978782>

⁸⁵ Γασπαρινάτου, 2019, ό.π., σελ. 176.

⁸⁶ Στο ίδιο, σελ. 177

⁸⁷ Merton, R. (1968). *Social Theory and Social Structure, Enlarged Edition*, The Free Press, New York, σελ. 122

⁸⁸ Βασιλαντωνοπούλου, Β., 2012, ό.π. σελ. 110

⁸⁹ Χαρακτηριστικότερο παράδειγμα πολιτικής μηχανής αποτελούν τα πολιτικά κόμματα στη διαμόρφωση του σύγχρονου πολιτικού συστήματος, στο Γασπαρινάτου, ό.π., 2019, σελ. 178.

επιτυγχάνοντας την «κοινωνική νομιμοποίηση» της (παράνομης) δράσης των ισχυρών και τη διαμόρφωση των όρων της νομιμότητας⁹⁰. Ταυτόχρονα, η λειτουργία του μορφώματος αυτού, περιβάλλει με πλέγμα ατιμωρησίας τη δράση της οικονομικής και της οργανωμένης εγκληματικότητας, με συνέπεια να διαμορφώνεται ένα θολό πλαίσιο συνύπαρξης νόμιμων και παράνομων κεφαλαίων, κάτι που αποτελεί γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη τόσο των κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων όσο και της διαφθοράς⁹¹.

⁹⁰Γασπαρινάτου, 2019, ό.π. 177-179

⁹¹ Στο ίδιο, σελ. 181.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

3. Επιλεκτικότητα του ποινικού συστήματος

3.1. Εννοιολογική προσέγγιση

Η ατιμωρησία που εξασφαλίζεται στη δράση της κρατικο-εταιρικής εγκληματικότητας μέσω της διαφθοράς συνδέεται στενά με την επιλεκτικότητα του ποινικού συστήματος. Με τον όρο «επιλεκτικότητα», νοείται ο τρόπος με τον οποίο το κάθε άτομο αντιμετωπίζεται τόσο από τη διαδικασία της νομοθέτησης όσο και από την πρακτική αποτύπωσή του στα εγκληματολογικά στατιστικά⁹². Ενώ το δικαίωμα στην ισότητα απέναντι στο νόμο είναι συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα για όλους⁹³, ειδικά στο πλαίσιο μιας δημοκρατικής και ευνομούμενης κοινωνίας, στην πραγματικότητα αποδεικνύεται ότι το δικαίωμα αυτό δεν αποτυπώνεται στην πράξη. Αυτό συμβαίνει γιατί ενώ το Ποινικό Δίκαιο εφαρμόζει δικονομικά τους ίδιους κανόνες για όλους τους πολίτες, η Εγκληματολογία αποδεικνύει ότι η έλλειψη ουσιαστικής ισότητας⁹⁴ μετατρέπει την ποινική διαδικασία σε ταξικά μεροληπτική. Δεδομένου ότι το ποινικό σύστημα είναι «αγκιστρωμένο» στο δόγμα της «άμυνας της κοινωνίας απέναντι στο έγκλημα», προσεγγίζει το εγκληματικό φαινόμενο από την σκοπιά της ατομικής ευθύνης, επικεντρώνοντας το ενδιαφέρον στη βάση της πυραμίδας, αφήνοντας στο περιθώριο την εγκληματικότητα των ισχυρών, αν και η εγκληματικότητα αυτή επιφυλάσσει σοβαρότερες απειλές για την κοινωνία, συγκριτικά με την «εγκληματικότητα του δρόμου»⁹⁵. Η ατομοκεντρική αυτή προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου και η απουσία των εγκλημάτων των ισχυρών από τον δημόσιο λόγο μπορεί να παρατηρηθεί και από τις εκθέσεις της ΕΛ.ΑΣ για το σοβαρό και το ΟΕ⁹⁶, από τις οποίες λείπει ο ρόλος του κράτους στη διάπραξη εγκλημάτων καθώς και ο συστημικός-δομικός χαρακτήρας της σύγχρονης εγκληματικότητας.

⁹² Βιδάλη, Σ., 2017, σελ. 78.

⁹³ Άρθρο 4 παρ. 1 του Συντάγματος.

⁹⁴ Εκφρασμένη κυρίως από την οικονομική αδυναμία πρόσβασης σε κορυφαία νομική υπεράσπιση

⁹⁵ Βιδάλη, Σ. (2018). Οι αλήθειες του εγκληματολογικού λόγου: αντιφάσεις, περιορισμοί και προβλήματα στη θεώρηση του «εγκληματικού ζητήματος» στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σελ.20-21

⁹⁶ Ετήσια Έκθεση ΕΛ.ΑΣ για το σοβαρό και το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα Έτους 2022, ανακτήθηκε 25/03/2026 από ιστοσελίδα

<https://www.astynomia.gr/file/2024/01/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97-%CE%9F%CE%A1%CE%93%CE%91%CE%9D%CE%A9%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%9F%CE%A5-2022-%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%A4%CE%97-%CE%95%CE%9A%CE%94%CE%9F%CE%A3%CE%97-1.pdf>

Την επιλεκτικότητα του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης υπογράμμισε ο J. Reiman, ο οποίος αποδέχτηκε ότι το έγκλημα είναι μία κοινωνική κατασκευή, η οποία δημιουργείται ως αποτέλεσμα των σχέσεων διαπλοκής με τους ισχυρούς⁹⁷. Επίσης, υποστήριξε ότι το ίδιο το σύστημα είναι αυτό που παράγει και διατηρεί το έγκλημα, το οποίο σύστημα, σύμφωνα με τον ίδιο, δεν τυποποιεί όλες τις πράξεις που έχουν κοινωνική βλαπτικότητα ως εγκλήματα, σε μία κοινωνία που «ο πλούσιος γίνεται πλουσιότερος, όσο ο φτωχός μπαίνει φυλακή»⁹⁸.

3.2. Πρωτογενής-δευτερογενής εγκληματοποίηση

Το γεγονός ότι τα εγκλήματα του κοινωνικά και οικονομικά υποπρολεταριάτου εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα στις διατάξεις του ποινικού νόμου και στα στατιστικά των αρχών, συνθέτει την «πρωτογενή εγκληματοποίηση» των τάξεων αυτών⁹⁹. Αντίθετα, η επιλογή του νομοθέτη να αφήσει εκτός της τιμωρητικής εμβέλειας του νόμου τα εγκλήματα των ισχυρών, παρά την υψηλή κοινωνική τους βλαπτικότητα, αποδεικνύει τη σύνδεση του εγκλήματος με την κρατική λειτουργία¹⁰⁰, η οποία αδρανοποιεί τον κοινωνικό έλεγχο της εγκληματικότητας των ισχυρών¹⁰¹. Από την άλλη, η «δευτερογενής εγκληματοποίηση» των κατώτερων τάξεων προκύπτει σε μεταγενέστερο σημείο, από την αδιαφανή και ετεροκατευθυνόμενη συμπεριφορά των φορέων επιβολής του νόμου, η οποία έχει ως αποτέλεσμα άτομα που συγκεντρώνουν τα χαρακτηριστικά κατώτερης κοινωνικής βαθμίδας¹⁰² να παραπέμπονται ευκολότερα στην δικαιοσύνη, όσο η ελίτ παραμένει στο απυρόβλητο¹⁰³.

3.3. Επιλεκτικότητα και «ηθικοί πανικοί»

Η επιλεκτικότητα του συστήματος ποινικής καταστολής συνδέεται άρρηκτα με το σύστημα σχηματισμού των «ηθικών πανικών», δηλαδή της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα. Το γεγονός ότι η εγκληματικότητα των ισχυρών, άρα και των κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων υποτιμάται από τις στοχεύσεις της αντεγκληματικής πολιτικής, οδηγεί την

⁹⁷ Βιδάλη, 2022, ό.π., σελ. 156

⁹⁸ Αναφορά στο έργο του J. Reiman, “The Rich get richer and the poor get to prison”, στο Βιδάλη, 2022, ό.π. σελ. 156.

⁹⁹ Vegh, W. (2017). *Marxism and criminology. A history of criminal selectivity*, Haymarket Books, Chicago, pp. 17-19

¹⁰⁰ Chambliss, W. (2004). ‘On the symbiosis between criminal law and criminal behavior’, *Criminology*, v 42, No.2., pp.243-244

¹⁰¹ Αλοσκόφης, Ο., ό.π., σελ. 89

¹⁰² Συγκεκριμένη καταγωγή, κακή οικονομική κατάσταση, χαμηλότερο κοινωνικό status κλπ.

¹⁰³ Αλοσκόφης, ό.π..

κατεύθυνση της κοινωνικής αντίδρασης στην εγκληματικότητα των ανίσχυρων¹⁰⁴ και «επικίνδυνων» κοινωνικών τάξεων¹⁰⁵. Μολονότι οι έννοιες αυτές της κοινωνικής αντίδρασης και των εγκληματικών των ισχυρών καταλαμβάνουν το ίδιο κοινωνικό πλαίσιο, οι S.Cohen και J.Young συμφωνούν ότι οι «ηθικοί πανικοί» περιορίζονται στους ευρισκόμενους στη βάση της κοινωνικής πυραμίδας και αναπτύσσονται σε περιόδους κυρίως που η ηγεμονία και ο τρόπος κατανομής της βρίσκονται σε ανισορροπία¹⁰⁶.

Το γεγονός αυτό εξηγείται από την άποψη ότι τα εγκλήματα των ισχυρών εμπεριέχουν από την φύση τους την έννοια της διαφθοράς και της εξουσιαστικής παραμέτρου, με τη συμβολή των οποίων καταφέρνουν να χειραγωγήσουν την διαδικασία της κοινωνικής αντίδρασης¹⁰⁷ και να εξασφαλίσουν τη συναίνεση του κοινωνικού συνόλου, με συνέπεια τη θεσμική κανονικοποίηση του φαινομένου¹⁰⁸. Οι «ηθικοί πανικοί», σύμφωνα με τους ανωτέρω εγκληματολόγους, δημιουργούνται με μία διαδικασία που βασίζεται στο «θυμικό» του ατόμου και όχι στη λογική και συνιστούν ουσιαστικά την έκφραση αντίδρασης των ισχυρών που διαρθρώνεται με σκοπό την απομόνωση της μικρής εγκληματικότητας, με το πρόσχημα διατήρησης της κοινωνικής συνοχής και με γνώμονα την κυριαρχία των ισχυρών¹⁰⁹. Η επιλεκτική αυτή προσέγγιση σε συνδυασμό με τα δικονομικά «τεχνάσματα» που θα αναφερθούν στη συνέχεια, αποδεικνύουν ότι η ποινική καταστολή είναι συμβολική με σκοπό την ικανοποίηση του λαϊκού αισθήματος.

3.4. Επιλεκτικότητα στη διαδικασία της νομοθέτησης

Η επιλεκτικότητα του ποινικού συστήματος εκφράζεται τόσο στο πλαίσιο της διαδικασίας της νομοθέτησης όσο και στην διαδικασία εφαρμογής της από τους φορείς επιβολής του νόμου¹¹⁰. Χαρακτηριστική στο σημείο αυτή είναι η συμβολή της Vegg Weis η οποία με τον όρο «ποινική επιλεκτικότητα» που χρησιμοποίησε, υπογράμμισε την επίδραση των οικονομικών ελίτ στη διαδικασία της νομοθέτησης. Πιο συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι από το σύνολο των

¹⁰⁴ Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2015). Ιχνηλατώντας τη σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί. Στο: Β. Καρύδης, & Α. Χουλιάρης (Επιμ.), *Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σελ.67-68

¹⁰⁵ Σκανδάλης, Μ. (2018). Η εξέλιξη της έννοιας της επικινδυνότητας στις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργιάδης, Σ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.191

¹⁰⁶ Βασιλαντωνοπούλου, 2015, ό.π., σελ. 70-71

¹⁰⁷ Στο ίδιο, σελ. 70

¹⁰⁸ Βασιλαντωνοπούλου, 2014, ό.π., σελ. 328-329

¹⁰⁹ Βασιλαντωνοπούλου, 2015, ό.π., σελ. 72

¹¹⁰ Κοσμάτος, Κ.& Λαμπάκης, Χρ., ό.π., σελ. 187

εγκληματικών συμπεριφορών που διαπράττονται στο πλαίσιο μίας κοινωνίας, αυτές που τυποποιούνται και υπάγονται σε ποινική διάταξη είναι αυτές των ατόμων από τη βάση της κοινωνικής πυραμίδας, των οποίων τόσο η τέλεση όσο και η δίωξη απαιτεί λιγότερα τεχνικά και οικονομικά μέσα. Αντίθετα, η εγκληματικότητα των ισχυρότερων της κοινωνίας που έχουν υψηλό κοινωνικό στάτους και που η δίωξή τους απαιτεί πιο οργανωμένη αντεγκληματική προσέγγιση, αφήνεται στο περιθώριο. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην αποτυπώνεται η πραγματική εικόνα της εγκληματικότητας των ισχυρών στα εγκληματικά στατιστικά αν και είναι μία εγκληματική κατηγορία με σημαντικές συνέπειες¹¹¹. Μάλιστα, για τον εγκληματολόγο Austin Turk, η σημασία των σχέσεων εξουσίας που αναπτύσσονται μεταξύ πολιτικών και επιχειρηματικών παραγόντων είναι πιο σημαντική για τη διαδικασία της εγκληματοποίησης και από την απαξία που έχει η ίδια η εγκληματική συμπεριφορά¹¹². Το προφύλ, δηλαδή, του κάθε ατόμου δείχνει σημαντικότερο για την διαδικασία της δημιουργίας του ποινικού κανόνα και από την βλάβη που προξενεί η ίδια η πράξη¹¹³. Άλλωστε, για τον R. Quinney, έγκλημα δεν είναι τίποτα άλλο παρά το προϊόν μίας αυθαίρετης κοινωνικής κατασκευής¹¹⁴. Χαρακτηριστική περίπτωση επιλεκτικότητας στον τομέα της νομοθέτησης αποτελούν διάφορα δικονομικά τρικ και συγκεκριμένα η προς εξυπηρέτηση συμφερόντων αιφνιδιαστική αλλαγή όρων νομιμότητας¹¹⁵, όπως η μεταβολή χαρακτηρισμού ενός κακούργηματος σε πλημμέλημα και η συνακόλουθη μεταβολή του χρόνου δίωξης και παραγραφής, η υποχρέωση υποβολής έγκλησης αντί για την αυτεπάγγελτη δίωξη κλπ.¹¹⁶

3.4.1. Το φαινόμενο «lobbying»

Το σύγχρονο καπιταλιστικό μοντέλο οργάνωσης της κοινωνίας σε συνδυασμό με το σύνθετο τρόπο διακυβέρνησης των κρατών, αποτελούν γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη του

¹¹¹ Vegh, W. (2017). *Marxism and criminology. A history of criminal selectivity*, Haymarket Books, Chicago, σελ. 20.

¹¹² Βιδάλη, 2022, ό.π., σελ. 129

¹¹³ Στο ίδιο.

¹¹⁴ Παπαϊωάννου, Δ. (2018). Η έννοια της αξιολογικής ουδετερότητας στις κοινωνικές επιστήμες και την Εγκληματολογία, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σελ. 35

¹¹⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα αλλαγής όρων νομιμότητας αποτελεί η ψήφιση ενός ηπιότερου νόμου (έστω και για μικρό χρονικό διάστημα) η οποία οδηγεί αυτόματα σε οριστική εξάλειψη του αξιοποιήσιμου ή παραγραφή για εκκρεμείς υποθέσεις των ελίτ, ακόμη κι αν ο νόμος ανστηροποιηθεί εκ των υστέρων, γεγονός που συνδέεται νομικά με το άρθρο 2 παρ.1 του Π.Κ., περί αναδρομικότητας του ηπιότερου νόμου.

¹¹⁶ Γασπαρινάτου, Μ.. *Η διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής για την καταπολέμηση της διαφθοράς*, Εθνική Σχολή Δικαστών, 2024, σελ. 17, ανακτήθηκε 15/05/2026 από https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2024/09/gasparinatos_2024.pdf.

φαινομένου του «lobbying» στη νομοπαρασκευαστική διαδικασία¹¹⁷. Το φαινόμενο αυτό αναφέρεται στην άσκηση παρασκηνιακής επιρροής από μία ειδική ομάδα εξυπηρέτησης συμφερόντων, η οποία εκπροσωπεί τα συμφέροντα των οικονομικά και επιχειρηματικά ισχυρών και επιδιώκει την επίτευξη ευνοϊκότερων ρυθμίσεων για την εξασφάλιση των συμφερόντων τους¹¹⁸. Οι ρυθμίσεις αυτές μπορεί να περιλαμβάνουν μείωση της γραφειοκρατίας και εξάλειψη της νομοθετικής ρύθμισης που αφορούν δραστηριότητες των ομάδων πίεσης, μείωση της φορολογίας κ.ά.¹¹⁹. Το φαινόμενο αυτό της χειραγώγησης της νομοθετικής διαδικασίας εκμεταλλεύεται το «γκρίζο» τοπίο μέσα στο οποίο συνδιαλέγονται παράγοντες του νόμιμου και παράνομου κόσμου¹²⁰ και δρα υπογείως τροποποιώντας και κατευθύνοντας τη διαδικασία της νομοθέτησης με σκοπό την επίτευξη προνομιακής πολιτικής προς τα συμφέροντα των ισχυρών¹²¹.

3.4.2. Η θεωρία «της ετικέτας»

Κρίσιμης σημασίας για την κατανόηση της επιλεκτικότητας στο πλαίσιο δημιουργίας κανόνων δικαίου είναι η ανάπτυξη της θεωρίας του στιγματισμού ή της «ετικέτας»¹²². Κατά τον Becker, αυτό που πραγματικά έχει σημασία είναι ο τρόπος με τον οποίο μία πράξη υπάγεται σε κάποια διάταξη ενός ποινικού νόμου, διαδικασία η οποία κατά τον ίδιο, υπόκειται σε πιέσεις από οικονομικούς και άλλους ισχυρούς παράγοντες¹²³. Σημαντικός παράγοντας στην ανάπτυξη της θεωρίας αυτής είναι ο παράγοντας «εξουσία». Με άλλα λόγια, εκείνοι που έχουν υψηλή πολιτική και οικονομική ισχύ, έχουν την δυνατότητα και την πρόσβαση να επηρεάσουν την νομοπαρασκευαστική διαδικασία και να συνδιαλλαχθούν ουσιαστικά τη διαβάθμιση και τον χαρακτηρισμό των δικών τους ενεργειών με συνέπεια ο νόμος να αποτελεί μέσο επίτευξης συγκεκριμένων σκοπών, σε αντίθεση με τους οικονομικά ανίσχυρους¹²⁴. Αυτό έχει ως

¹¹⁷ Κραμβιά-Καπαρδή, Μ. (2016). Το Σκιώδες «lobbying» στην Ευρώπη: Η Αχίλλειος Πτέρνα της Διαφάνειας, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 898

¹¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 896

¹¹⁹ Στο ίδιο.

¹²⁰ Χουλιάρης, ό.π., σελ. 67

¹²¹ Chambliss, W. (2003). Toward a political economy of crime, In: E. McLaughlin, J. Muncie and G. Hughes, *Criminological perspectives: Essential readings* (2nd ed.), London, Sage, p.254

¹²² Μαυρομάτη, Αθ. (2018). Στερεότυπα, βία και καταστολή: ο ρόλος των στερεοτύπων σε συγκρούσεις δημοσίων συναθροίσεων στην Ελλάδα, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.596-597

¹²³ Βασιλαντωνοπούλου, 2014, ό.π., σελ.343

¹²⁴ MacKenzie, S. & Green, P. (2008). Performative regulation - A case study in how powerful people avoid criminal labels. *The British Journal of Criminology*, 48(2) pp.139, 148-151

συνέπεια να υποβαθμίζεται ο χαρακτηρισμός της εγκληματικότητας των ισχυρών σε κάποια διοικητική ή πειθαρχική παρέκκλιση και να εμφανίζεται στο προσκήνιο μόνο η εγκληματική συμπεριφορά της βάσης της πυραμίδας¹²⁵.

Στο σημείο αυτό δεν θα πρέπει να λησμονηθεί ότι η απομάκρυνση των εγκλημάτων των ισχυρών από το δημόσιο λόγο, στην οποία κατηγορία περιλαμβάνεται το κρατικο-εταιρικό έγκλημα και η πολιτική διαφθορά, αποτελεί κατά την L.Snider μία λογική συνέχεια του «αντι-ηγεμονικού» τους χαρακτήρα¹²⁶. Και αυτό συμβαίνει γιατί η παραδοχή της εγκληματικότητας αυτής θα σήμαινε παράλληλα αμφισβήτηση της δράσης των υψηλά ιστάμενων παραγόντων που νομοθετούν και ανατροπή του κυρίαρχου αφηγήματος περί εγκληματικότητας μόνο των κατώτερων τμημάτων¹²⁷.

3.5. Επιλεκτικότητα στο σύστημα εφαρμογής των νόμων

Η επιλεκτικότητα στο σύστημα εφαρμογής των ποινικών νόμων διασταυρώνεται με την δευτερογενή εγκληματοποίηση, δηλαδή με τη διαδικασία εμπλοκής του ατόμου στο πλαίσιο της μεροληπτικότητας των επίσημων φορέων άσκησης κοινωνικού ελέγχου, όπως είναι η αστυνομία, η εισαγγελία/δικαστήρια και οι φυλακές. Η πρακτική αποτύπωση της λειτουργίας των φορέων αυτών έχει αποδείξει ότι άτομα που συγκεντρώνουν συγκεκριμένα χαρακτηριστικά¹²⁸ και ανήκουν στις «επικίνδυνες τάξεις»¹²⁹, εμφανίζονται στα εγκληματικά στατιστικά με μεγαλύτερη συχνότητα συγκριτικά με τους πολιτικά και οικονομικά ισχυρούς, που απολαμβάνουν ανωνυμία και ατιμωρησία¹³⁰.

3.5.1. Ο ρόλος της Αστυνομίας

Η αστυνομία¹³¹, κατά την άσκηση των καθηκόντων τους πρέπει να δρουν με βάση την αρχή της αναλογικότητας (αρ.25 Συντ.), νομιμότητας, χρηστής διοίκησης, ίσης μεταχείρισης και σεβασμού της διαφορετικότητας του εκάστοτε ατόμου¹³². Στην πράξη όμως, η λειτουργία των διωκτικών αυτών αρχών χαρακτηρίζεται ενίοτε από κατάχρηση εξουσίας, διακρίσεις, κλπ. με

¹²⁵ Βιδάλη, 2022, ό.π., σελ.163-166

¹²⁶ Βασιλαντωνοπούλου, 2014, ό.π., σελ.340-341

¹²⁷ Στο ίδιο

¹²⁸ οικονομική ανέχεια, φύλο, ηλικία κλπ

¹²⁹ Κουρουτζας, ό.π., σελ. 115

¹³⁰ Αλοσκόφης, Ο. (2025). «Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis». *Crime times*, ανακτήθηκε 08/04/2026 από <https://www.crimetimes.gr/%cf%80%ce%bf%ce%b9%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b5%cf%80%ce%b9%ce%bb%ce%b5%ce%ba%cf%84%ce%b9%ce%ba%cf%8c%cf%84%ce%b7%cf%84%ce%b1-%ce%bc%ce%af%ce%b1-%ce%bc%ce%b1%ce%ba%cf%81%ce%bf-%ce%b9%cf%83%cf%84/>,

¹³¹ όπως και οι λοιπές αρχές επιβολής του νόμου

¹³² Αρ.1 ΠΔ 254/2004 - ΦΕΚ 238/Α/3.12.2004, Κώδικας δεοντολογίας του αστυνομικού.

αποτέλεσμα να υπάρχει διάσταση της δράσης με τους θεσμοθετημένους στόχους του ίδιου του Σώματος¹³³. Η διάσταση αυτή οφείλεται στα κυρίαρχα πολιτιστικά και κοινωνικά πρότυπα που επικρατούν στην εκάστοτε κοινωνία, στην εργασιακή κουλτούρα του εκάστοτε αστυνομικού, στο επίπεδο εμπειρίας και προσωπικότητας του καθενός, στα «εγκληματικά πρότυπα» που επικρατούν σε κάθε περιοχή κ.ά.¹³⁴.

Η επιλεκτικότητα της λειτουργίας του διωκτικών φορέων εξαρτάται άμεσα και από την οργάνωση της αντεγκληματικής πολιτικής σε στρατηγικό επίπεδο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίοδος της πρώτης δεκαετίας του 21ου αιώνα, κατά την οποία επικρατούσε το μοντέλο της «μηδενικής ανοχής» και η στόχευση των αστυνομικών ελέγχων επικεντρωνόταν στην εγκληματικότητα των κατώτερων τάξεων¹³⁵. Η πολιτική αυτή στόχευση είχε ως αποτέλεσμα τη συγκέντρωση μεγάλης ποσότητας εξαθλιωμένου πληθυσμού από την βάση της κοινωνίας σε συγκεκριμένες περιοχές της πρωτεύουσας και ακολούθως να αυξάνονται οι εγκληματικοί δείκτες στις περιοχές αυτές¹³⁶. Άξια αναφοράς αποτελεί η περίπτωση της νεανικής παραβατικότητας ως αποτέλεσμα της κατεύθυνσης αυτής της αντεγκληματικής πολιτικής, κατά την οποία οι ανήλικοι δράστες λόγω της δυσμενούς οικονομικής τους κατάστασης και ανησυχίας τους για «δευτερογενή θυματοποίηση», απέφευγαν την αναφορά ανάλογων περιστατικών με αποτέλεσμα να διογκώνεται η αφάνεια της εγκληματικότητας αυτής και να προσβάλλονται θεμελιώδη δικαιώματά τους¹³⁷.

Η επιλεκτικότητα της λειτουργίας των αρχών αυτών εντοπίζεται και στο πλαίσιο άσκησης των ανακριτικών τους καθηκόντων. Πιο συγκεκριμένα, η διενέργεια ή μη ορισμένων ανακριτικών πράξεων στο πλαίσιο της προανάκρισης (αρ. 245 παρ.2 ΚΠΔ), ο τρόπος και η ποιότητα διενέργειας ανακριτικών πράξεων, η διαλογή μεταξύ των διαθέσιμων αποδεικτικών μέσων, η επισημάνση ή η απόκρυψη στοιχείων σχετικά με τη διερευνώμενη πράξη ή το διερευνώμενο πρόσωπο είναι μερικά από τα ανακριτικά «μέσα» του ενεργούντος την προανάκριση, τα οποία πολλές φορές μεταλλάσσονται ακόμα και σε όμοιες περιπτώσεις¹³⁸. Το γεγονός αυτό αποδεικνύει ότι στο πλαίσιο της διακριτικής του ευχέρειας, ο εκάστοτε ανακριτικός υπάλληλος

¹³³ Βιδάλη, 2017, ό.π., σελ. 79.

¹³⁴ Στο ίδιο., σελ. 79-80

¹³⁵ Χαρακτηριστικά παραδείγματα της εγκληματικότητας των κατώτερων τάξεων είναι η χρήση-διακίνηση ναρκωτικών ουσιών

¹³⁶ Στο ίδιο, σελ. 79-80

¹³⁷ Γασπαρινάτου Μ. (2016). «Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: Όψεις μιας ποιοτικής έρευνας», στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ. 2055

¹³⁸ Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χρ., ό.π., σελ.199

προσεγγίζει και διερευνά την εκάστοτε υπόθεση διαφορετικά και ο τρόπος με τον οποίο διαρθρώνει την εκάστοτε δικογραφία, μέσω της σχηματισθείσας υποβλητικής αναφοράς, κατευθύνει την μετέπειτα έκβαση της εκάστοτε υπόθεσης, αφήνοντας περιθώρια για μεροληπτικότητα στη δράση τους λόγω άσκησης αθέμιτων επιρροών¹³⁹.

Η επιλεκτικότητα της λειτουργίας της αστυνομίας επηρεάζεται και από το κοινωνικό status του ατόμου που επιθυμεί να κινήσει την ποινική διαδικασία μέσω της διαδικασίας της έγκλησης. Και αυτό γιατί έχει αποδειχθεί ότι όσο μεγαλύτερη είναι η οικονομική και πολιτική ισχύς του εγκαλούντος, τόσο επιμελέστερη είναι η διαδικασία της διερεύνησης και συνεπώς δυσκολότερα ολοκληρώνεται η στοιχειοθέτηση της υπόθεσης¹⁴⁰. Επιπλέον, η επαγγελματική δεοντολογία των αστυνομικών στην πράξη εξαρτάται και από τον όγκο των διερευνώμενων υποθέσεων. Το γεγονός ότι οι διωκτικοί φορείς καλούνται να διαχειριστούν ποικίλα περιστατικά, τους ωθεί στην πραγματικότητα να προβούν σε μία κατηγοριοποίηση και ταξινόμηση των αδικημάτων αυτών με βάση την επικινδυνότητά-βαρύτητά τους, η οποία στο πλαίσιο του αφηγήματος της «άμυνας της κοινωνίας απέναντι στο έγκλημα» επικεντρώνεται στην εγκληματικότητα των κατώτερων κοινωνικών τάξεων. Συνεπώς, η επαγγελματική συμπεριφορά των αστυνομικών και το προφίλ των εμπλεκόμενων ατόμων είναι αυτά που συμβάλουν στη διεύρυνση του κοινωνικού χάσματος μεταξύ των παραβατών του νόμου και στην επιλεκτικότητα της δράσης τους¹⁴¹.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της επιλεκτικότητας της λειτουργίας των φορέων επιβολής του νόμου αποτελεί η περίοδος της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, κατά την οποία το ενδιαφέρον των διωκτικών αρχών μετατοπίστηκε σε νέες εγκληματικές κατηγορίες που αφορούσαν κυρίως τις οικονομικές παρεκκλίσεις σε βάρος του Δημοσίου¹⁴². Το ενδιαφέρον δηλαδή, άρχισε να κινείται σε συμπεριφορές που μέχρι πρότινος δεν συγκέντρωναν ιδιαίτερη εγκληματική απαξία από τον νόμο και από την κοινή γνώμη, με συνέπεια να τίθενται στο προσκήνιο νέες εγκληματικές κατηγορίες οικονομικού κυρίως χαρακτήρα, δίπλα από τις παραδοσιακές μορφές που υπήρχαν μέχρι τότε¹⁴³.

¹³⁹ Στο ίδιο.

¹⁴⁰ Δασκαλάκης, Η. (1985). *Η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης*, Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλας, σελ.110

¹⁴¹ Στο ίδιο, σελ. 110-111

¹⁴² Κοσμάτος, Κ.& Λαμπάκης, Χρ., ό.π., σελ.197-198

¹⁴³ Στο ίδιο

3.5.2. Ο ρόλος των εισαγγελέων/δικαστικού συστήματος

Ο ρόλος των εισαγγελέων και γενικά του δικαστικού συστήματος οριοθετείται με γνώμονα τη διατήρηση των αρχών της νομιμότητας¹⁴⁴ και αναλογικότητας¹⁴⁵, με στόχο την αποκατάσταση της βλάβης που προκλήθηκε στον κοινωνικό ιστό από το διαπραχθέν έγκλημα και την ανεύρεση της ουσιαστικής αλήθειας¹⁴⁶. Για την εμπλοκή ενός ανθρώπου στο ποινικό σύστημα θα πρέπει σύμφωνα με την αρχή του «επαρκούς βαθμού υπονοιών», να πιθανολογείται σε ικανοποιητικό βαθμό η ενοχή του για να αποφευχθεί η περαιτέρω «ταλαιπωρία» του και να διασφαλιστεί η προστασία των δικαιωμάτων του¹⁴⁷.

Στην πραγματικότητα, όμως, ο ρόλος τους εξαρτάται και από αρκετούς εξω-νομικούς παράγοντες, οι οποίοι κατευθύνουν και χειραγωγούν τις διαδικασίες και το ρόλο των εκπροσώπων του δικαστικού συστήματος. Ενώ δηλαδή, η λειτουργία της υπόκειται στην ανεξαρτησία που θεσμικά περιβάλλει την δικαιοσύνη, στο πλαίσιο διάκρισης των εξουσιών¹⁴⁸, στην πράξη έχει επισημανθεί ότι διάφορες ομάδες πιέσεων εξακολουθούν να επηρεάζουν και να διαμορφώνουν την πορεία της αποδεικτικής διαδικασίας, με συνέπεια ο ρόλος των φορέων της δικαιοσύνης να καθίσταται μεροληπτικός και αδιαφανής¹⁴⁹. Στην ανεπάρκεια της λειτουργίας του συστήματος συνιστά κομβικό ρόλο και η απουσία εξειδικευμένου προσωπικού καθώς και επαγγελματικής κατάρτισης των ίδιων των δικαστικών λειτουργών, με συνέπεια ο ρόλος τους να καθίσταται ακόμα πιο ευάλωτος στις πιέσεις εξωθεσμικών παραγόντων¹⁵⁰.

Ενδεικτικό της επιλεκτικότητας του δικαστικού συστήματος και συνακόλουθα της θεσμικής αποτυχίας του συστήματος συνιστά ο τρόπος χειρισμού της εκάστοτε υπόθεσης από τον αρμόδιο δικαστικό-εισαγγελικό υπάλληλο. Η έλλειψη μίας ενιαίας στρατηγικής προσέγγισης των υποθέσεων και η απουσία ανταλλαγής πληροφοριών μεταξύ των αρμόδιων φορέων οδηγούν σε διαφορετικό χειρισμό όμοιων υποθέσεων και προκαλούν «θεσμική σύγχυση» ενώ παράλληλα η υπεροχή του οικονομικού κριτηρίου σε βάρος της σπουδαιότητας του εγκλήματος οδηγεί σε αποπροσανατολισμό από τις βασικές αρχές του ίδιου το δικαίου,

¹⁴⁴ Άρ.1 παρ.3 του Συντάγματος

¹⁴⁵ Άρ. 25 παρ.1 του Συντάγματος

¹⁴⁶ Δαλακούρας, Θ. (2019). *Ποινική Δικονομία, επιλεγμένες θεματικές για ανακριτικούς υπαλλήλους* (8^η Έκδοση). Κομοτηνή: Ιδιωτική έκδοση, σελ. 22-25

¹⁴⁷ Βιδάλη, Σ. & Κουλούρης, Ν. (2012). *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2012, σελ.288-289

¹⁴⁸ Άρ. 26 του Συντάγματος

¹⁴⁹ Βιδάλη, Σ. (2019). Όψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.329

¹⁵⁰ Στο ίδιο.

αφήνοντας ορθάνοιχτα περιθώρια σε αθέμιτες παρεμβολές και εστίες διαφθοράς¹⁵¹. Ο τρόπος επιλογής των διαθέσιμων ανακριτικών τεχνικών και μέσων είναι ενδεικτικός της επιλεκτικότητας του ίδιου του συστήματος ενώ προβληματισμοί εγείρονται σχετικά με τη διαδικασία χρέωσης της εκάστοτε υπόθεσης από τους εισαγγελικούς λειτουργούς. Η επιλεκτικότητα του συστήματος της ποινικής δικαιοσύνης εντείνεται δεδομένης της αναπόφευκτης επαφής του εκάστοτε δικαστικού-εισαγγελικού λειτουργού¹⁵² με φορείς της τοπικής κοινωνίας, επαφές οι οποίες δυνητικά μπορούν να δημιουργήσουν αμφιβολίες περί αμεροληψίας και ανεξαρτησίας των δικαστικών υπαλλήλων¹⁵³.

Επιλεκτική δράση του ίδιου του συστήματος δύναται να εντοπιστεί και κατά το πλαίσιο επιβολής των ποινών και δικαστικής αντιμετώπισης των εμπλεκόμενων προσώπων. Πιο συγκεκριμένα, κατά τη δικαστηριακή πρακτική, στερεότυπα σχετικά με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του εκάστοτε ατόμου φαίνεται να διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο στο πλαίσιο επιμέτρησης της ποινής, με τους οικονομικά και κοινωνικά ανίσχυρους να εμφανίζονται με μεγαλύτερη συχνότητα στα στατιστικά δεδομένα¹⁵⁴. Οι οικονομικά και πολιτικά ισχυροί, από την άλλη, εμφανίζονται όλο και λιγότερο στη δικαστηριακή πρακτική, γιατί εκτός του ότι η παραβατική τους συμπεριφορά, όπως προαναφέρθηκε, δεν αποτυπώνεται πολλές φορές σε κάποια διάταξη ποινικού νόμου, όταν αυτό συμβαίνει και παραπέμπονται στη διαδικασία στο ακροατήριο, με τη συμβολή αποτελεσματικών συνηγόρων υπεράσπισης, δύνανται να διαπραγματευτούν την ποινική τους καταδίκη και πολλές φορές να την αποφύγουν, ειδικότερα αν συνυπολογιστεί ο πρότερος «έντιμος» βίος του δράστη και το κοινωνικό του προφίλ¹⁵⁵. Άλλωστε, η ίδια η νομολογιακή πρακτική έχει αποδείξει ότι πολλές φορές, γνώμονας για την επιβολή των ποινών δεν συνιστά η βαρύτητα της πράξης αλλά το πρόσωπο που συνδέεται με την πράξη αυτή και η κοινωνικό-πολιτική του δύναμη¹⁵⁶.

Τέλος, ένα σημαντικό επίπεδο στο οποίο εμφανίζεται επιλεκτικότητα και συνεπώς συγκεντρώνει υποψίες για μεροληψία συνιστά η διάρκεια της εκάστοτε ποινικής διαδικασίας.

¹⁵¹ Στο ίδιο, σελ. 328

¹⁵² καθώς και των λοιπών δικαστικών υπαλλήλων

¹⁵³ Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χρ., ό.π., σελ.204-205

¹⁵⁴ Καρύδης, Β. Χ. (2010). *Ώψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα, 2010 σελ.193-195.

¹⁵⁵ Στο ίδιο.

¹⁵⁶ Σταμούλη, Ε. (2018). «Ποινική δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος» Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλι, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (Επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*. Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σελ.277-278

Και αυτό γιατί η καθυστέρηση της διαδικασίας αυτής μπορεί να οδηγήσει τόσο στην παραγραφή της διερευνώμενης πράξης¹⁵⁷, άρα και της ατιμωρησίας του εμπλεκόμενου ατόμου, όσο και στην ευνοϊκότερη ποινική του αντιμετώπιση¹⁵⁸. Μάλιστα, το χαρακτηριστικό αυτό της ποινικής διαδικασίας, εμφανίζει μία διαχρονικότητα στο πλαίσιο καταδικών της χώρας μας από το ΕΔΔΑ, με το Παρατηρητήριο Δικαιοσύνης - Justice Watch να επισημαίνει ότι κατά το χρονικό διάστημα 2020-2025 η πλειοψηφία (35-40%) των διερευνώμενων παραβιάσεων της ΕΣΔΑ αφορούν το άρθρο 6 (δίκαια δίκη-χρονική διάρκεια)¹⁵⁹.

3.5.3. Ο ρόλος των φυλακών

Οι φυλακές και το σωφρονιστικό σύστημα σε γενικότερο επίπεδο αποτελούν το τελευταίο στάδιο εμπλοκής του ατόμου με το ποινικό σύστημα. Η φυλακή, κατά την Βιδάλη, αποτελεί ένα πλαίσιο το οποίο συμβάλλει στην εμπλοκή του ατόμου με την εγκληματικότητα σε μεταγενέστερο επίπεδο (υποτροπή) και εντείνει τις κοινωνικές ανισότητες μεταξύ των κρατούμενων¹⁶⁰. Η έλλειψη χρηματοδότησης των φυλακών και οι πλημμελείς συνθήκες διαβίωσης που επικρατούν στις φυλακές, μετατρέπουν τα άτομα από την κατώτερη κοινωνική και οικονομική βαθμίδα σε υποχείρια των ισχυρότερων κρατούμενων του ΟΕ κυρίως, αναπαράγοντας έτσι τις διακρίσεις και το οικονομικό χάσμα μέσα στις φυλακές. Η φτώχεια επιτείνεται και τα άτομα της κατώτερης τάξης μοιραία καταλήγουν ξανά στην εγκληματική δραστηριότητα ως λύση επιβίωσης, με αποτέλεσμα ο θεσμός του σωφρονιστικού συστήματος να αποτυγχάνει την εκπλήρωση της αποστολής του, που είναι η κοινωνική επανένταξη του ατόμου¹⁶¹.

¹⁵⁷ Αξιο αναφοράς στο σημείο αυτό αποτελεί ότι το γεγονός ότι ο νομοθέτης με το Ν. 5090/2024 (Τροποποιήσεις ΠΚ και ΚΠΔ) και σε συμμόρφωση με τις επιταγές του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ, προέβη σε σημαντικά βήματα για την επιτάχυνση της διαδικασίας (κατάργηση δικονομικών βουλευμάτων σε πολλά κακουργήματα). Η εφαρμογή του νόμου στο χρόνο θα απαντήσει στο αν τελικά αυτή η οριζόντια επιτάχυνση πλήττει τελικά τους ανίσχυρους (που οδηγούνται άκριτα στο ακροατήριο) ή αν όντως περιορίζει τα δικονομικά προνόμια των ισχυρών.

¹⁵⁸ Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χρ., ό.π., σελ. 208

¹⁵⁹ Έκθεση, Η νομολογία του ΕΔΔΑ για την Ελλάδα κατά το έτος 2025, JUSTICE WATCH, ανακτήθηκε 09/04/2026 από https://www.protothema.gr/files/2026-03-10/%CE%B5%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83%CE%B7%CF%84%CE%B7%CF%82%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%82%CF%84%CE%BF%CF%85%CE%B5%CE%B4%CE%B4%CE%B1%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%BD%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B4%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%82_2025.pdf

¹⁶⁰ Βιδάλη, 2017, ό.π., σελ. 84-85

¹⁶¹ Στο ίδιο.

Η επιλεκτικότητα του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης έχει εμφανείς και άμεσες συνέπειες στην κοινωνική διαστρωμάτωση των φυλακών με τα άτομα από τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις να υπερ-εκπροσωπούνται διαχρονικά, συγκριτικά με τα άτομα από την ελίτ της κοινωνίας¹⁶². Το γεγονός εξηγείται λόγω της προσέγγισης του εγκλήματος ως «απειλή» για την κοινωνία και της εξήγησής του με όρους ηθικού ή μεθοδολογικού ατομικισμού, όσο η εγκληματικότητα του «λευκού κολάρου» απολαμβάνει ευμενέστερη μεταχείριση με συνέπεια την ατιμωρησία τους¹⁶³.

Η κοινωνική σύνθεση των εγκλείστων στα καταστήματα κράτησης εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό και από τις κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες της εκάστοτε κοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα, την τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα, οι κοινωνικές ανακατατάξεις που δημιουργήθηκαν κυρίως στην Βαλκανική χερσόνησο που συνοδεύτηκαν από μετακινήσεις πληθυσμών από χώρα σε χώρα και τα προβλήματα που δημιουργήθηκαν κατά την διαδικασία προσαρμογής τους στο κράτος υποδοχής, είχαν ως αποτέλεσμα την ραγδαία αύξηση των περιστατικών κοινής εγκληματικότητας¹⁶⁴. Η αύξηση των εγκλημάτων αυτών σήμανε παράλληλα και την αύξηση των κρατούμενων-εγκλείστων αυτής της εγκληματικής κατηγορίας¹⁶⁵, όσο απουσίαζαν από τις στατιστικές κατηγορίες οι οικονομικά και πολιτικά ισχυροί, για τους οποίους οι περιοριστικές της ελευθερίας ποινές επιδικάζονταν με ελαστικότερο τρόπο¹⁶⁶.

Το επόμενο χρονικό διάστημα, το περιβάλλον της εγκληματικότητας χαρακτηρίστηκε από αύξηση της βαριάς εγκληματικότητας και του ΟΕ, κάτι που αποτυπώθηκε εμφανώς και στα στατιστικά των τρόφιμων στις φυλακές. Χαρακτηριστικά, ενώ το έτος 1990, το 21% των κρατούμενων εξέτιε ποινή κάθειρξης, το ποσοστό αυτό των κρατούμενων σοβαρού εγκλήματος αυξανόταν τμηματικά ώστε το έτος 1996, το ποσοστό αυτό ανερχόταν σε 30,6%,

¹⁶² Κασάπογλου, Α. (2018). Κοινωνική ιεραρχία και φυλακή: η περίπτωση των κρατουμένων του λευκού κολάρου στο στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σελ. 687

¹⁶³ Αλοσκόφης, Ου., ό.π σελ. 87-89

¹⁶⁴ πχ κλοπές, διαρρήξεις, ναρκωτικά κλπ.

¹⁶⁵ Λαμπροπούλου, Ε. (2017). Εξελίξεις της εγκληματικότητας, του πληθυσμού των κρατουμένων και το κόστος των ελληνικών φυλακών, *Crime Times*, Νοέμβριος 2017, ανακτήθηκε 10/04/2026 από <https://theartofcrime.gr/%ce%b5%ce%be%ce%b5%ce%bb%ce%af%ce%be%ce%b5%ce%b9%cf%82-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b5%ce%b3%ce%ba%ce%bb%ce%b7%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%ba%cf%8c%cf%84%ce%b7%cf%84%ce%b1%cf%82-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80/>

¹⁶⁶ Κασάπογλου, ό.π., σελ. 689

το έτος 2006 σε 41% και το 2013 σε 55,5%¹⁶⁷. Παράλληλα, τον 21^ο αιώνα, στο προσκήνιο ήρθαν και νέες εγκληματικές μορφές οικονομικού χαρακτήρα (πχ διαφθορά, φοροδιαφυγή, απάτες, απιστία κατά του Δημοσίου κ.ά.) σε πρώιμο όμως στάδιο¹⁶⁸, κάτι που επίσης αποτυπώθηκε στην κοινωνική σύνθεση της φυλακής, αφού στο Κατάστημα Κράτησης Κορυδαλλού το ποσοστό των κρατούμενων για αδικήματα οικονομικής φύσης ανερχόταν μόνο στο 2%¹⁶⁹.

3.6. Επιλεκτικότητα συστήματος και «Σκοτεινός αριθμός» της εγκληματικότητας των ισχυρών

Από την ανάπτυξη που προηγήθηκε προκύπτει ότι η επιλεκτικότητα του συστήματος σε κάθε στάδιο της ποινικής δικαιοσύνης συντείνει στη «συσκότιση» της εγκληματικότητας των ισχυρών και στην προώθηση της εγκληματικότητας του υποπρολεταριάτου της κάθε κοινωνίας. Στο πλαίσιο της Κριτικής προσέγγισης του εγκλήματος, το έγκλημα προσεγγίζεται ως μία κανονική απάντηση σε ένα εκ φύσεως «ανομικό» και εγκληματογόνο σύστημα όπου η κοινωνική αντίδραση είναι εξουδετερωμένη, ενώ η κοινωνική βλαπτικότητα των εγκλημάτων των ισχυρών είτε δεν υπάγεται στο προστατευτικό πλαίσιο της έννομης τάξης είτε δεν ανταποκρίνεται στους στόχους του ποινικού συστήματος¹⁷⁰.

Ακόμα και όταν το ερευνητικό ενδιαφέρον προσανατολίζεται προς την εγκληματικότητα αυτή, το φαινόμενο αυτό δεν επισημαίνεται ως μία συστημική ή δομική παθογένεια των σύγχρονων κοινωνιών αλλά ως φαινόμενο ατομικό, εντοπιζόμενο στην παράνομη (ή παράτυπη) συμπεριφορά του εκάστοτε κρατικού λειτουργού, αποσυνδέοντας με αυτόν τον τρόπο το κράτος ως ευρύτερη οντότητα από την εγκληματική συμπεριφορά¹⁷¹. Η περιοριστική αυτή προσέγγιση έχει ως αποτέλεσμα να διευρύνεται το χάσμα μεταξύ πραγματικής και εμφανούς εγκληματικότητας («σκοτεινός αριθμός») ¹⁷² και να περιβάλλεται με νομιμοφάνεια η παραβατική δράση του κράτους ως σύστημα, κάτι που επιτυγχάνεται με την αξιοποίηση των ΜΜΕ, των «φορολογικών παραδείσων» και του τραπεζικού συστήματος.

¹⁶⁷ Λαμπροπούλου, ό.π.

¹⁶⁸ Κασάπογλου, ό.π., 2018, σελ. 687.

¹⁶⁹ Αλοσκόφης, ό.π., σελ.108

¹⁷⁰ Παπαχαλαράμπους, Χ. (2019). Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου, στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 140-141

¹⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 141

¹⁷² Μιχαλοπούλου, Ε. (2019). Το οικονομικό έγκλημα σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης, στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.) *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.336

3.6.1. Ο ρόλος των ΜΜΕ

Τα ΜΜΕ αποτελούν έναν κομβικό παράγοντα στη διαμόρφωση της γενικότερης εικόνας της κοινωνίας σχετικά με την εγκληματικότητα σε ένα συγκεκριμένα χωρο-χρονικό πλαίσιο. Η δυναμική τους, μάλιστα, είναι τόσο σημαντική σε βαθμό να θεωρούνται από πολλούς ως «τέταρτη εξουσία» δίπλα από τις υπόλοιπες τρεις (εκτελεστική, νομοθετική, δικαστική)¹⁷³. Τα Media αποτελούν όργανο ελέγχου της κοινωνίας, το οποίο, ιδιαίτερα από την εποχή της κρίσης στην Ελλάδα και έπειτα, ταυτίστηκε με την ύπαρξη και την ανάπτυξη του πολιτικού συστήματος. Όλο και περισσότεροι παράγοντες πολιτικής εξουσίας και του επιχειρηματικού κόσμου επιδιώκουν τον χειρισμό της λειτουργίας των μέσων καθώς με αυτόν τον τρόπο χειραγωγούν την κοινωνική συνείδηση και εξασφαλίζουν τη συνέχεια του πολιτικού συστήματος¹⁷⁴.

Η διαμόρφωση μίας ενιαίας συνείδησης επιτυγχάνεται με διάφορους τρόπους. Αρχικά, μέσα από την διάχυση του φόβου και την υπερ-προβολή ενός προβλήματος, τα Media επιχειρούν να προσδώσουν χαρακτήρα αναγκαιότητας εφαρμοζόμενων πολιτικών μέτρων¹⁷⁵ και να αποπροσανατολίσουν το κοινό από το συστημικό χαρακτήρα των κρατικο-εταιρικών παραβάσεων¹⁷⁶. Το στόχο αυτό επιδιώκουν να τον επιτύχουν με το διαρκή υπερ-τονισμό της εγκληματικότητας των κατώτερων τάξεων ως «φλέγον ζήτημα» για την διατήρηση της κοινωνικής ευρυθμίας, προβάλλοντάς τον παράλληλα ως απαραίτητο στόχο της κρατικής αντεγκληματικής πολιτικής. Με τον τρόπο αυτό επιχειρούν να δημιουργήσουν μία ηθική αντίδραση του κοινού γύρω από την εγκληματικότητα των κατώτερων τάξεων, αδρανοποιώντας τον έλεγχο της δράσης της κρατικής λειτουργίας και των εγκλημάτων του κράτους¹⁷⁷.

Τα ΜΜΕ αποτελούν ένα συμβιωτικό χώρο στον οποίο αναπτύσσονται συμφέροντα τόσο από τον οικονομικό όσο και από τον πολιτικό χώρο. Από τη συμβιωτική αυτή σχέση αναπτύσσεται ένα αδιαφανές πλαίσιο το οποίο εκμεταλλεύονται οι οικονομικοί και πολιτικοί ελίτ για να αποκρύψουν την εγκληματική τους δράση και να δημιουργήσουν μία μεροληπτική απεικόνιση

¹⁷³ Κουρούση, Κ. (2016). Τα ΜΜΕ ως φορέας κοινωνικού ελέγχου στην εποχή της κρίσης, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. N. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 298.

¹⁷⁴ Ruggiero, V., (2017), *Dirty Money: On Financial Delinquency*, Oxford University Press, Oxford 2017, pp.102-103.

¹⁷⁵ Σε βάρος κυρίως της εγκληματικότητας της βάσης της κοινωνικής πυραμίδας

¹⁷⁶ Μαυρομάτη Αθ., ό.π., 2018, σελ. 603-609

¹⁷⁷ Κουρούση, 2019, ό.π., σελ. 299

της πραγματικότητας¹⁷⁸. Η ετεροκατευθυνόμενη αυτή πολιτική λειτουργία των ΜΜΕ έχει ως γενικότερο στόχο τη διαμόρφωση μίας συλλογικής ανοχής στην παραβατικότητα του κράτους και στα φαινόμενα διαφθοράς που κατά καιρούς «βλέπουν» το φως της δημοσιότητας με συνέπεια τα φαινόμενα αυτά να νομιμοποιούνται κοινωνικά με τη «συναίνεση» των πολιτών¹⁷⁹.

Η χειραγώγηση της λειτουργίας των μέσων αποτελεί καθοριστικό λειτουργικό στοιχείο στην ανάπτυξη τόσο του κρατικού εταιρικού εγκλήματος όσο και της διαφθοράς, αφού χειραγώγηση των ΜΜΕ σημαίνει εξουδετέρωση του κοινωνικού ελέγχου του εγκλήματος και δημιουργία των προτύπων-στερεοτύπων περί νομιμότητας και παρανομίας¹⁸⁰. Το κράτος με την ετεροκατευθυνόμενη διαχείριση των Μέσων δημιουργεί την εντύπωση ότι ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της εγκληματικότητας και συντηρεί το αφήγημα περί ορθολογικότητας του νόμου και των φορέων εφαρμογής του. Το κράτος εμφανίζεται ως «ουδέτερος προστάτης» του κοινωνικού συνόλου που με «όπλο» το νόμο και «εργαλείο» τα ΜΜΕ, επιτυγχάνει τη διαμόρφωση κοινωνικής συναίνεσης του πληθυσμού¹⁸¹.

3.6.2. Ο ρόλος των «φορολογικών παραδείσων»

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της επιλεκτικότητας του συστήματος που εντείνει την αφάνεια των εγκλημάτων του λευκού περιλαίμιου αποτελεί η αξιοποίηση των «φορολογικών παραδείσων». Με τον όρο «φορολογικοί παράδεισοι» νοούνται ουσιαστικά τα κράτη τα οποία εξασφαλίζουν σε παράγοντες του νόμιμου και του παράνομου κόσμου, μηδενικούς ή και ελάχιστους φορολογικούς περιορισμούς και επιβαρύνσεις ενώ συνάμα εξασφαλίζουν ανωνυμία και απόρρητο στις τραπεζικές καταθέσεις και συναλλαγές¹⁸². Οι «φορολογικοί παράδεισοι», οι οποίοι γνώρισαν τεράστια άνθιση κατά την περίοδο του φιλελευθερισμού¹⁸³, ταξινομούνται σε τρεις βασικούς πυλώνες:

¹⁷⁸ Πανούσης, Ι. (2016). Τα σύγχρονα Μέσα Επικοινωνίας και Ενημέρωσης στη διαχείριση της διαφθοράς, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 742-744

¹⁷⁹ Στο ίδιο.

¹⁸⁰ Γασπαρινάτου., 2019, ό.π., σελ. 175

¹⁸¹ Στο ίδιο.

¹⁸² Αλεξίου, Κ. (2025). Φορολογικοί «παράδεισοι»: Η λίστα με τις χώρες που αποτελούν καταφύγιο για μαύρο χρήμα, *άρθρο New Money*, Διεθνή, 11 Οκτωβρίου 2025, ανακτήθηκε 15/05/2026 από <https://www.newmoney.gr/roh/diethni/forologiki-paradisi-i-lista-me-tis-chores-pou-apoteloun-katafigio-gia-mavro-chrima/>

¹⁸³ Farquet, Ch. (2021). Attractive Sources. Tax Havens' Emergence: Mythical Origins versus Structural Evolutions, *Université de Genève*, 1 Αυγούστου 2021, σελ. 20-21, ανακτήθηκε την 26/06/2026 από https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3897377.

1. Το δίκτυο του Ηνωμένου Βασιλείου και των εξαρτώμενων ή προστατευόμενων από αυτό εδαφών (π.χ. Νήσοι Κέιμαν, Βρετανικές Παρθένες Νήσοι).
2. Χώρες εντός ή σε άμεση σύνδεση με την Ευρωπαϊκή Ένωση που διαθέτουν ειδικά προνομιακά καθεστώτα (π.χ. Λουξεμβούργο, Ελβετία, Ιρλανδία).
3. Αναδύομενα υπεράκτια (*offshore*) κράτη της παγκόσμιας περιφέρειας με χαλαρά ρυθμιστικά πλαίσια (π.χ. Παναμάς)¹⁸⁴.

Οι δράστες των εγκλημάτων των ισχυρών αξιοποιούν τα πλεονεκτήματα των «φορολογικών παραδείσων» με σκοπό να νομιμοποιήσουν τα κεφάλαια που προέρχονται από παράνομη ή παράτυπη δραστηριότητα και να διαφύγουν τον έλεγχο των διωκτικών μηχανισμών, περιβάλλοντας με αυτόν τον τρόπο την οικονομική τους συμπεριφορά με νομιμοφάνεια¹⁸⁵. Παράλληλα, στο πλαίσιο αυτό αναπτύσσονται σχέσεις διαπλοκής με λοιπούς φορείς του οικονομικού και εγκληματικού χώρου, με αποτέλεσμα να πολλαπλασιάζονται τα κέρδη τους και να διευρύνονται οι εξουσιαστικές σχέσεις¹⁸⁶. Με την αξιοποίηση των φορολογικών αυτών μορφωμάτων, οι «ελίτ» δράστες εξασφαλίζουν την απόκρυψη του βασικού αδικήματος (πχ δωροδοκία, φοροδιαφυγή κλπ.) με αποτέλεσμα οι διωκτικές αρχές¹⁸⁷ να αδυνατούν να στοιχειοθετήσουν το ποινικό σκέλος της εκάστοτε διερευνώμενης πράξης και να περιορίζονται σε διοικητικούς ελέγχους.

Ένας προφανής λόγος επιλεκτικότητας του πολέμου κατά των «φορολογικών παραδείσων» είναι ότι στο πλαίσιο διασύνδεσης του παράνομου κόσμου με τον πολιτικό χώρο, μία αυστηρή αντεγκληματική πολιτική κατά των «παραδείσων» θα σήμαινε και προσπάθεια οριοθέτησης της δραστηριότητας του εγκληματικού υποκόσμου, με τον οποίο «συμπράττει» ο πολιτικός κόσμος, με γνώμονα την αύξηση της οικονομικής και πολιτικής κυριαρχίας των δύο χώρων¹⁸⁸. Συνεπώς, στο πλαίσιο διαπλοκής νόμιμου και παράνομου κόσμου, η προσπάθεια ρύθμισης των

¹⁸⁴ Palan, R. (2009). History of tax havens, *History & Policy*, 01 October 2009, Introduction, σελ. 1-2, ανακτήθηκε την 15/05/2026 από www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/history-of-tax-havens

¹⁸⁵ Χαρακτηριστικά παραδείγματα απόκρυψης της παράνομης προέλευσης κεφαλαίων στο πλαίσιο των «φορολογικών παραδείσων» αποτελούν διάφορα εταιρικά μορφώματα, όπως εικονικές εταιρείες, εταιρείες trust, ιδρύματα κ.ά., στο Van der Does de Willebois, Emile, Halter, Emily M., Harrison, Robert A., Park, Ji Won & Sharman, J. C. (2011). *The Puppet Masters: How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It*, The World Bank, Washington DC, pp.33-34

¹⁸⁶ Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2019). Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα «βρόμικου» χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση, στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.) *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 272-273

¹⁸⁷ Π.χ. η Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης των Εσόδων

¹⁸⁸ Falciani, H. & Mincuzzi, A. (2015). *Το χρηματοκιβώτιο των φοροφυγάδων*, Ιωάννης Τσόλκας (επιμ.), Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, σελ. 52-57, 69-73.

«φορολογικών παραδείσεων» σημαίνει και προσπάθεια καταπολέμησης της εγκληματικότητας των ισχυρών, κάτι που είναι αντιφατικό δεδομένης της αναδύομενης διαφθοράς στα σύγχρονα καπιταλιστικά κράτη¹⁸⁹.

3.6.3. Ο ρόλος του τραπεζικού συστήματος

Καθοριστικό ρόλο στην απόκρυψη της εγκληματικότητας των ισχυρών και των συνακόλουθων σχέσεων διαπλοκής που αναπτύσσονται, διαδραματίζουν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα¹⁹⁰. Με την αξιοποίηση των ιδρυμάτων αυτών, οι δράστες των διαπραττόμενων «ελίτ» εγκλημάτων εισάγουν τα «βρόμικα» κεφάλαια τους¹⁹¹ και μέσα από μία αλλεπάλληλη ροή του χρήματος, καταφέρνουν να εξαφανίσουν τα ηλεκτρονικά και τραπεζικά ίχνη και να αποκρύψουν την παράνομη προέλευση τους, δηλαδή να τα νομιμοποιήσουν¹⁹².

Τα τραπεζικά ιδρύματα μέσω ενός πολύπλοκου και πολυδιάστατου συστήματος διάρθρωσης, εξασφαλίζουν τον αποπροσανατολισμό των διωκτικών αρχών. Οι ειδικές υπηρεσίες που παρέχουν στους ελίτ παράγοντες των κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων, οι οποίες χαρακτηρίζονται από ελαχιστοποίηση της φορολογικής επέμβασης στα περιουσιακά τους στοιχεία και προσεκτικό τρόπο κατανομής τους, συνθέτουν ένα πλέγμα προστασίας των οικονομικών «τίτλων» των ισχυρών ενώ αποτρέπουν τον έλεγχο των αρχών («σκιώδης τραπεζική»)¹⁹³. Παράλληλα, με μία σειρά πρακτικών, όπως διαιρεμένη και τμηματική πρόσβαση στην πληροφορία, προώθηση της πληροφορίας σε πολλαπλές περιοχές κ.ά., αποτρέπουν την διαρροή της πληροφορίας σε εξωτερικούς παράγοντες ενώ με τεχνικές εκμάθησης των διαπραττόμενων εγκληματικών δραστηριοτήτων στο πλαίσιο κοινωνικών συναναστροφών, εξασφαλίζουν την κοινωνική αναπαραγωγή του εγκλήματος και την κοινωνική νομιμοποίηση των εγκλημάτων αυτών σε ένα εύπλαστο πλαίσιο συμβίωσης νομιμότητας και παρανομίας¹⁹⁴. Συνεπώς, στο πλαίσιο αυτό, η λειτουργία των τραπεζικών ιδρυμάτων συνθέτει ένα παρακρατικό σύστημα εντός του οποίου τα αντισυμβαλλόμενα μέρη από τις ανώτερες κοινωνικές βαθμίδες υιοθετούν τις πρακτικές του οργανωμένου εγκλήματος

¹⁸⁹ Στο ίδιο.

¹⁹⁰ Μιχαλοπούλου, Ε. (2018). Μία κριτική προσέγγιση του «οικονομικού» εγκλήματος, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ. 308-309

¹⁹¹ Προερχόμενα από κυρίως από εγκληματική δραστηριότητα

¹⁹² Μιχαλοπούλου, ό.π., , 2019, σελ. 336.

¹⁹³ Βιδάλη, 2019, ό.π., σελ. 320-321.

¹⁹⁴ Στο ίδιο, σελ. 322-326

με την κατάλληλη προσαρμογή στα δεδομένα του κρατικό-επιχειρηματικού εγκλήματος που επιδίδονται, προσφέροντας παράλληλα πολιτική στήριξη και απολαμβάνοντας την ανάλογη πολιτική ανοχή¹⁹⁵.

Από δογματική και ποινική σκοπιά, ο ρόλος του τραπεζικού συστήματος αναδεικνύει τις εγγενείς αδυναμίες του νομοθετικού πλαισίου περί καταστολής της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες (Ν. 4557/2018, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει)¹⁹⁶. Ενώ το δίκαιο επιβάλλει στα πιστωτικά ιδρύματα αυστηρές υποχρεώσεις δέουσας επιμέλειας (K.Y.C. - Know Your Customer)¹⁹⁷ και υποχρέωση αναφοράς ύποπτων συναλλαγών¹⁹⁸, στην πράξη η νομική αρχιτεκτονική των off-shore μορφωμάτων επιτρέπει την τήρηση της μορφής του νόμου με ταυτόχρονη απόκρυψη της ουσίας¹⁹⁹.

Συγκεκριμένα, η χρήση εικονικών διαχειριστών (Nominee Directors)²⁰⁰ και εμπιστευμάτων (Trusts)²⁰¹ καθιστά εξαιρετικά δυσχερή τον εντοπισμό του Πραγματικού Δικαιούχου (Ultimate Beneficial Owner - UBO)²⁰². Αυτό έχει ως αποτέλεσμα τη δυσκολία δικαστικής στοιχειοθέτησης του «βασικού αδικήματος» (predicate offense), το οποίο αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την ποινική δίωξη του ξεπλύματος χρήματος. Έτσι, ο νόμος εφαρμόζεται με απόλυτη αυστηρότητα σε μικρο-συναλλαγές των κατώτερων τάξεων, ενώ για την οικονομική ελίτ, οι τραπεζικοί μηχανισμοί λειτουργούν ως ένα ασφαλές καταφύγιο, μετατρέποντας την ποινική καταστολή σε συμβολική²⁰³.

¹⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 326

¹⁹⁶ Μιχαλοπούλου, Ε. (2018). «Μία κριτική προσέγγιση του "οικονομικού" εγκλήματος». Στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ο., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σελ. 308–309.

¹⁹⁷ Άρ. 17 του Ν.4557/2018.

¹⁹⁸ Άρ. 22 και άρθρο 5 του Ν.4557/2018. Σχετικές υποχρεώσεις επιμέλειας, αναφοράς και εντοπισμού ύποπτων συναλλαγών με σκοπό την αντιμετώπιση της νομιμοποίησης των εσόδων από παράνομες δραστηριότητες προβλέπονται και σε διεθνικό επίπεδο, στο Savona, E. & De Feo, M. (2005). *International Money Laundering Trends and Prevention/Control Policies*, in: Ernesto U. Savona (ed.), *Responding to Money Laundering /International Perspectives*, Harwood academic publishers, pp.32-37

¹⁹⁹ Μιχαλοπούλου, ό.π.

²⁰⁰ Van der Does de Willebois, Emile, Halter, Emily M., Harrison, Robert A., Park, Ji Won & Sharman, J. C., (2011), ό.π., pp. 59-65.

²⁰¹ Στο ίδιο, pp.33-34,44-47.

²⁰² Βιδάλη, Σ. (2019). Όψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος, Στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπαχαράλαμπος, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 320–326· Van der Does de Willebois, Emile, Halter, Emily M., Harrison, Robert A., Park, Ji Won & Sharman, J. C., (2011), ό.π., pp.33-66.

²⁰³ Ruggiero, V. (2017). *Dirty Money: On Financial Delinquency*. Oxford: Oxford University Press, pp. 102–105.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

4. Περιπτωσιολογία κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων στην Ελλάδα

4.1. Η περίπτωση Novartis

4.1.1. Ιστορικό της υπόθεσης

Η εταιρεία Novartis είναι μία φαρμακευτική εταιρεία με έδρα την Ελβετία και θυγατρική εταιρεία την Novartis Hellas στην Ελλάδα, η οποία δραστηριοποιείται στον χώρο της φαρμακοβιομηχανίας σε παγκόσμιο επίπεδο, έχοντας αναπτύξει έντονη δραστηριότητα και στην Ελλάδα μέσω της θυγατρικής της. Η διερεύνηση της παράνομης δράσης της εταιρείας αυτής ξεκίνησε στα τέλη του 2016, όταν τρία άτομα παρουσία δικηγόρου μετέβησαν στην πρωτεύουσα των ΗΠΑ και κατήγγειλαν αθέμιτες πρακτικές ανταγωνισμού της εταιρείας αυτής με αποδέκτες τόσο πολιτικούς αξιωματούχους όσο και εκπροσώπους του τομέα της υγείας²⁰⁴. Οι καταγγελίες αφορούσαν χρηματοδοτήσεις της εταιρείας προς γιατρούς του δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα προκειμένου να συνταγογραφήσουν φάρμακα της εταιρείας καθώς και προς πολιτικούς παράγοντες με σκοπό να πετύχουν ευνοϊκότερη μεταχείριση, ιδίως κατά το χρονικό διάστημα από το 2006-2015²⁰⁵.

Η πιθανή εμπλοκή πολιτικών προσώπων σε υποθέσεις παράνομων χρηματοδοτήσεων από την αναφερόμενη εταιρεία οδήγησε τον τότε Υπουργό Δικαιοσύνης να αναθέσει παραγγελία διερεύνησης των υποθέσεων αυτών στην Εισαγγελέα Διαφθοράς. Κατά την διερεύνηση των καταγγελιών αυτών και κατά τη συλλογή αποδεικτικού υλικού μέσω καταθέσεων των προστατευόμενων μαρτύρων προέκυψε η ενδεχόμενη εμπλοκή δέκα τουλάχιστον πολιτικών προσώπων μεταξύ των οποίων δύο τότε Πρωθυπουργοί και λοιποί Υπουργοί. Κατόπιν τούτου, ο εισαγγελέας διαφθοράς σχημάτισε δικογραφία, την οποία και προώθησε στη Βουλή το 2018 για περαιτέρω διερεύνηση κατ' εφαρμογή του άρθρου 86 του Συντάγματος²⁰⁶. Τέλη Απριλίου του 2018, η συσταθείσα από την Βουλή Κοινοβουλευτική Επιτροπή πρότεινε την επιστροφή της σχηματισθείσας δικογραφίας με το πόρισμα της Επιτροπής στην Εισαγγελέα της

²⁰⁴ Dikastiko.gr (2019). Υπόθεση Novartis: Η ιστορία ενός σκανδάλου ή μιας σκευωρίας;, *dikastiko.gr*, 08/04/2019, ανακτήθηκε 14/04/2026 από <https://www.dikastiko.gr/articles/%cf%85%cf%80%cf%8c%ce%b8%ce%b5%cf%83%ce%b7-novartis-%ce%b7-%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%bf%cf%81%ce%af%ce%b1-%ce%b5%ce%bd%cf%8c%cf%82-%cf%83%ce%ba%ce%b1%ce%bd%ce%b4%ce%ac%ce%bb%ce%bf%cf%85-%ce%ae-%ce%bc/>

²⁰⁵ Στο ίδιο

²⁰⁶ Ζαφειριάδης, Ε. (2024). Το σκάνδαλο Novartis, Πώς εξελίχθηκε αυτή η ιστορία στην Ελλάδα, *Huffpost.gr*, 05/01/2024, ανακτήθηκε 14/04/2026 από <https://www.huffingtonpost.gr/politiki/to-skandalo-novartis/>

Διαφθοράς, λόγω αναρμοδιότητας της Βουλής, με τον ισχυρισμό ότι οι πράξεις δωροδοκίας πολιτικών προσώπων δεν έλαβαν χώρα «κατά την άσκηση των καθηκόντων τους»²⁰⁷. Σε ένα περιβάλλον έντονης πολιτικής και θεσμικής αντιπαράθεσης σχετικά με τους χειρισμούς της αρμόδιας Εισαγγελίας που χειριζόταν την υπόθεση και πριν την διεξαγωγή των εθνικών εκλογών, η υπόθεση αρχειοθετήθηκε το 2019 για την πλειοψηφία των εμπλεκόμενων πολιτικών προσώπων. Το Μάιο του 2020, κατόπιν προηγούμενης σύστασης Κοινοβουλευτικής Επιτροπής, διαπιστώθηκε η ύπαρξη επαρκών ενδείξεων τέλεσης πλήθους αδικημάτων σε βάρος του τότε Αναπληρωτή Υπουργού Δικαιοσύνης²⁰⁸. Μέχρι και τα τέλη του 2022 η υπόθεση τέθηκε στο αρχείο για το σύνολο των εμπλεκόμενων πολιτικών παραγόντων, ενώ το 2024 το καθεστώς των προστατευόμενων μαρτύρων άρθηκε για δύο από τους τρεις τότε προστατευόμενους μάρτυρες με τις κωδικές ονομασίες “Αικατερίνη Κελέση” και ο “Μάξιμος Σαράφης”²⁰⁹, με το επιχείρημα ότι τα αναφερόμενα από αυτούς στην καταγγελία τους ήταν ψευδή, γεγονός που δημιουργεί σοβαρές αμφιβολίες για την επιλεκτικότητα του συστήματος ποινικής καταστολής²¹⁰.

4.1.2. Εγκληματολογική προσέγγιση και μεθοδολογία δράσης

Η υπόθεση Novartis αποτελεί μία από τις χαρακτηριστικότερες περιπτώσεις κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων, αφού υπογράμμισε τη συμβιωτική σχέση μεταξύ του κράτους και της εν λόγω εταιρείας, υπογραμμίζοντας το ρόλο που μπορεί να διαδραματίσει το κράτος στην ανάπτυξη των κερδών της εν λόγω εταιρείας²¹¹. Μάλιστα, οι θεσμικές και συστημικές του διαστάσεις της σύμπραξης αυτής ήταν τόσο ανησυχητικές, γεγονός που αποτυπώνεται στη

²⁰⁷ Βουλή των Ελλήνων (2018). Πόρισμα της Ειδικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής «για τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης σύμφωνα με την απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής που λήφθηκε κατά τη συνεδρίαση της 21ης Φεβρουαρίου 2018 σχετικά με την υπόθεση NOVARTIS», Αθήνα, σελ.43, ανακτήθηκε από https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e78009e77fc230adef/%CE%A0%CE%9F%CE%A1%CE%99%CE%A3%CE%9C%CE%91_1.pdf

²⁰⁸ Στο ίδιο

²⁰⁹ Αξιοσημείωτη είναι στο σημείο αυτό η αναφορά στο άρθρο 218 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας-ΚΠΔ όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με το Ν. 5090/2024, άρθρο με το οποίο δόθηκε η δυνατότητα στον Εισαγγελέα να επανεξετάζει το καθεστώς προστασίας και να το αίρει εάν κρίνει ότι δεν συντρέχουν πλέον οι λόγοι ή αν οι μαρτυρίες αποδεικνύονται προσχηματικές. Η διάταξη αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως «διπλή κοφτερή λεπίδα» αφού από τη μία προστατεύει το σύστημα από ψευδείς καταμηνύσεις, από την άλλη λειτουργεί αποτρεπτικά (chilling effect) για μελλοντικούς πληροφοριοδότες δημοσίου συμφέροντος (whistleblowers) σε υποθέσεις διαφθοράς.

²¹⁰ Μπόκας, Χ. (2024). «Novartis: Γιατί έβγαλε η εισαγγελέας τις κουκούλες στους προστατευόμενους μάρτυρες «Κελέση» και «Σαράφη»», *Πρώτο Θέμα*, 25/10/2024, ανακτήθηκε 14/04/2026 από: <https://www.protothema.gr/greece/article/1554889/novartis-giati-evgale-o-eisaggeleas-tis-koukoulas-stous-prostateuomenous-martures-kelesi-kai-sarafi/>

²¹¹ Κουλούρης, Ν., 2019, ό.π., σελ. 32-33

φράση του Αναπληρωτή Υπουργού Δικαιοσύνης του 2018, ότι αποτελεί «το μεγαλύτερο σκάνδαλο από συστάσεως ελληνικού κράτους»²¹².

Η εταιρεία αυτή επιχείρησε να επικρατήσει στον τομέα της φαρμακοβιομηχανίας αξιοποιώντας πρακτικές παράνομων χρηματοδοτήσεων και δωροδοκιών σε εκπροσώπους της δημόσιας υγείας με άμεσο αντάλλαγμα να επιλέγουν και να χρησιμοποιούν σκευάσματα που φέρουν την σφραγίδα της εταιρείας Novartis²¹³. Το άξιο αναφοράς είναι ότι στη μεθοδολογία δράσης της εταιρείας αυτής δεν περιλαμβάνονταν μόνο πράξεις δωροδοκίας των εκπροσώπων του τομέα υγείας αλλά και η παροχή κινήτρων σε αυτούς υπό τη μορφή χρηματοδότησης διενεργούμενων συνεδριών και μελετών των γιατρών αυτών, η πληρωμή εταιρικών συναντήσεων και η χρηματοδότηση γιατρών για τη συμμετοχή σε εκδηλώσεις ομιλητών κ.ά.²¹⁴. Μάλιστα, αξιοσημείωτο είναι ότι τόσο η χρηματοδότηση των γιατρών όσο και η χρηματοδότηση των λοιπών μεθόδων που υπογραμμίζονται για την επικράτηση της εταιρείας, αναφέρονται ως «αναγκαία λειτουργικά έξοδα» της εταιρείας αυτής, προσδίδοντας στην πολιτική χρηματοδότησης της εταιρείας συστημικό χαρακτήρα²¹⁵. Η δράση της εταιρείας αυτής πήρε μία ανεξέλεγκτη διάσταση. Και αυτό γιατί αφενός η δαπάνη υπέρογκων χρηματικών ποσών στην προώθηση της εταιρείας δημιουργούσε την απαίτηση για την επίτευξη όλο και περισσότερων εσόδων από τις επιδοτούμενες επενδύσεις και αφετέρου γιατί οι ρυθμιστικές αρχές και οι πολιτικές λογοδοσίας της εταιρείας αυτής βρίσκονταν σε ανεπαρκές έως ανύπαρκτο επίπεδο²¹⁶. Η θεσμική αποτυχία οριοθέτησης της δράσης της εταιρείας λόγω της πολιτικής αστάθειας²¹⁷ και το ευρύτερο δημοσιονομικό κλίμα κρίσης, ώθησε την εταιρεία σε λήψη παράνομων πρακτικών, διαμορφώνοντας έτσι ένα οργανωσιακό πλαίσιο παρανομίας στη δράση της εταιρείας²¹⁸.

²¹² Κοντοπούλου, Λ., Novartis: Το χρονικό, οι πρωταγωνιστές και οι προστατευόμενοι μάρτυρες της υπόθεσης (βίντεο), από κεντρικό Δελτίο ειδήσεων *Ant1*, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.antenna.gr/Politics/article/4/933691/novartis-to-xroniko-oi-protagonistes-kai-oi-prostateyomenoi-martyres-tis-ypothesis-binteo->

²¹³ USA. Vs NOVARTIS HELLAS S.A.C.I, Criminal N. 20–538, 22/06/2020, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.justice.gov/usao-nj/press-release/file/1289826/dl?inline=>

²¹⁴ Wragge, A. (2020), Global Pharmaceutical Corruption: Lessons from the Novartis Case, *Forbes*, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.forbes.com/sites/alexandrawragge/2020/07/15/global-pharmaceutical-corruption-lessons-from-the-novartis-case/>

²¹⁵ USA. Vs NOVARTIS HELLAS S.A.C.I, ό.π., σελ. 10-13

²¹⁶ Alexandra Wragge, ό.π.

²¹⁷ European Commission (2017) Directorate-General for Migration and Home Affairs, Weistra, K., Swart, L., Oortwijn, W., *Updated study on corruption in the healthcare sector: final report*, Publications Office, 2017, ανακτήθηκε την 10/06/2026 από <https://doi.org/10.2837/68580>, pp 35-36

²¹⁸ Βιδάλη, 2017, ό.π., σελ. 144

Η εταιρεία Novartis πέρα από τις παράνομες πρακτικές δωροδοκίας σε ιατρούς του Δημόσιου και του ιδιωτικού τομέα, αξιοποίησε και σχέσεις διαπλοκής με παράγοντες του πολιτικού κόσμου για να εξασφαλίσει την οικονομική της κυριαρχία και να ελαχιστοποιήσει τους κινδύνους αποκάλυψης της δράσης της. Από τις καταθέσεις των προστατευόμενων μαρτύρων και λοιπών μαρτύρων που περιλαμβάνονταν στη δικογραφία της Εισαγγελίας Διαφθοράς, αναφέρονταν χρηματοδοτήσεις σε βάρος ανώτατων κρατικών αξιωματούχων, μεταξύ των οποίων και δύο πρώην πρωθυπουργοί, κάτι που δημιούργησε αμφιβολίες για την αμεροληψία της πολιτικής εξουσίας²¹⁹. Άλλωστε, η χειραγώγηση κρατικών παραγόντων μέσω χρηματοδοτήσεων εμφανίζεται ως πρακτική της εταιρείας αυτής κατά τη διάρκεια του προγράμματος Harvard, με σκοπό την επικράτηση των φαρμάκων της εταιρείας Novartis στην ελληνική φαρμακευτική αγορά και την υπέρβαση των δημοσιονομικών εμποδίων του 21^{ου} αιώνα²²⁰. Συνεπώς, από την αλληλεξάρτηση μεταξύ των συμφερόντων του δημόσιου τομέα και του ιδιωτικού και συγκεκριμένα του κράτους και της εταιρείας Novartis δημιουργήθηκε ένα πλαίσιο ρευστών ορίων μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας, εντός του οποίου αναπτυσσόταν το κρατικο-εταιρικό έγκλημα και εξασφαλιζόταν η προώθηση των συμφερόντων και των δύο φορέων²²¹.

Η εταιρεία Novartis, παράλληλα, επιχείρησε να επικρατήσει στον τομέα της φαρμακοβιομηχανίας και μέσα από την άσκηση αθέμιτης παρασκευαστικής επιρροής στην πολιτική εξουσία για τη διαμόρφωση κυβερνητικής πολιτικής, ευνοϊκής στα συμφέροντα της εταιρείας («lobbying»)²²². Το γεγονός αυτό εξηγεί ενδεχομένως την επιλεκτικότητα της κυβερνητικής πολιτικής προς την εταιρεία αυτή και το δομικό-συστημικό χαρακτήρα του φαινομένου αυτού²²³. Μέσα από το συνεχές δίκτυο πληρωμών που εφάρμοζε η εταιρεία σε παράγοντες το νόμιμου κόσμου, παραβίαζε συστηματικά τους όρους τους υγιούς ανταγωνισμού και τους όρους «προσφοράς» και «ζήτησης» με σκοπό να επικρατούν τα προϊόντα της εταιρείας αυτής, ανεξαρτήτως των λειτουργιών των υπόλοιπων βιομηχανιών

²¹⁹ Υπόθεση Novartis: Η ιστορία ενός σκανδάλου ή μιας σκευωρίας;, ό.π..

²²⁰ Βαξεβάνης, Κ. (2019). Η Novartis σχεδίαζε με το «Harvard Project» και οι υπουργοί εκτελούσαν, *Documento*, 26/1/2019, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.documentonews.gr/article/h-novartis-sxediaze-me-to-harvard-project-kai-oi-ypourgoi-ektelouysan/>

²²¹ R. Michalowski και R. Kramer, ό.π. σελ. 209

²²² Stamouli, E, Gasparinatos, M. & Kouroutzas, C. (2023). Corruption as state-corporate crime: the example of the health sector in Greece. *Trends in Organised Crime*, Vol 26, ανακτήθηκε την 09/06/2026 από <https://link.springer.com/article/10.1007/s12117-022-09479-6>, p.258-292.

²²³ Στο ίδιο

φαρμάκων²²⁴. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του φαρμάκου Glivec, για το οποίο, ενώ η παραγωγή του ήταν η ιδιαίτερα φθηνή για την εταιρεία, αυτό δεν την εμπόδισε να ρυθμίσει τους όρους της αγοράς και να αποφασίσει σχετικά με την τιμολόγησή του²²⁵. Επίσης, ενδεικτική είναι και η περίπτωση του φαρμάκου Lucentis, το οποίο ομοίως υπερκοστολογήθηκε σύμφωνα με τον Ν. 3790/2009 και συγκριτικά με άλλες χώρες²²⁶, γεγονός που επίσης δημιουργεί αμφιβολίες περί της ανεξαρτησίας της κυβερνητικής πολιτικής, ειδικά στον τομέα της υγείας και της επιλεκτικότητας του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης²²⁷.

Στην περίπτωση της Novartis, όπως και γενικότερα στις υπόλοιπες περιπτώσεις κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων, κρίσιμης σημασίας αποτέλεσε η αξιοποίηση των ΜΜΕ και γενικότερα των δημοσιογράφων για την επίτευξη των στόχων της εταιρείας. Στην «ατζέντα» της εταιρείας βρίσκονταν ένα σύνολο δημοσιογράφων και γενικότερα Μέσων Ενημέρωσης κατηγοριοποιημένων σε 3 τάξεις, ανάλογα με το βαθμό επιρροής τους στο σύνολο²²⁸. Η εταιρεία αυτή ασκούσε επιρροή στα ΜΜΕ προκειμένου να μπορούν να εξασφαλίζουν την επικράτηση των συμφερόντων τους μέσω του μηχανισμού διαφήμισης και την αποσιώπηση των περιπτώσεων παραβιάσεων κανόνων²²⁹. Δημοσιογράφοι που φέρεται να εμπλέκονται με τη δράση της εταιρείας, προωθούσαν επικοινωνιακά συμφέροντα της εταιρείας εις βάρος των κανόνων του υγιούς ανταγωνισμού. Τα ΜΜΕ χρησιμοποιήθηκαν επίσης, όπως προκύπτει από τα έγγραφα των Αμερικανικών Αρχών, ως μέσο για νομιμοποίηση των εσόδων της εταιρείας, καθώς τα κεφάλαια που εισχωρούσαν στο χώρο αυτό από την εταιρεία επιστρέφονταν πίσω στην ίδια και εν συνεχεία αξιοποιούνταν για τον χρηματισμό πολιτικών προσώπων²³⁰.

4.1.3. Εγχώρια και διεθνής αντιμετώπιση

Η επικράτηση της εταιρείας Novartis Hellas στον τομέα της φαρμακοβιομηχανίας της Ελλάδας ήταν πολύ σημαντική για την διεύρυνση της οικονομικής ευρωστίας της εταιρείας, αφού η τιμή

²²⁴ Βασιλόπουλος, Ν. (2018). Νοβάρτις: ένα διεθνές «σκάνδαλο», *Marginalia*, Τεύχος 20, 28/02/2018, ανακτήθηκε 15/04/2026 <https://marginalia.gr/arthro/novartis-ena-diethnes-skandalo/>

²²⁵ Στο ίδιο.

²²⁶ όπως η Σλοβακία, η Ισπανία κλπ

²²⁷ Documento (2020). Σκάνδαλο Novartis: Εργαλεία χρηματισμού τα αμαρτωλά Lucentis και «Exactly», *Documento*, 29/06/2020, <https://www.documentonews.gr/article/ergaleia-xrhmatismoy-ta-amartwla-lucentis-kai-exactly-5ef8e982ab1f8/>

²²⁸ Στο ίδιο

²²⁹ Στο ίδιο.

²³⁰ Στο ίδιο.

που θα καθοριζόταν για το εκάστοτε φάρμακο της εταιρείας θα καθόριζε τις τιμές των φαρμάκων σε παγκόσμιο επίπεδο²³¹.

Ωστόσο, το φαινόμενο αυτό σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να θεωρηθεί εγχώριο. Αντίθετα, η δράση της εταιρείας αυτής εμφάνιζε διεθνική διάσταση με τις πρακτικές της να εξαπλώνονται σε διάφορα σημεία του κόσμου. Στις ΗΠΑ για πρώτη φορά το 2005 διαπιστώνεται η δράση της εταιρείας και επιδικάζεται αποζημίωση ύψους 422,5 εκατομμυρίων ευρώ στο Αμερικανικό Δημόσιο ενώ το 2015 επιβάλλεται νέο πρόστιμο προς την εταιρεία αυτή. Το 2016, η εταιρεία πλήρωσε πρόστιμο 25 εκατομμυρίων ευρώ στις αρχές της Κίνας για παράνομες πρακτικές χρηματοδοτήσεων σε κρατικούς και δημοσίους λειτουργούς του τομέα της υγείας. Επίσης, το 2017, η εταιρεία πλήρωσε πρόστιμο 59,9 εκατομμυρίων ευρώ, ομοίως για παράνομη δωροδοκία γιατρών στην Νότια Κορέα, προκειμένου να επιλέξουν φάρμακα της εταιρείας αυτής ενώ όμοιες καταδικάσεις και πρόστιμα επιβλήθηκαν σε άλλες χώρες όπως η Ρωσία και η Ινδία για διαπιστωμένες αθέμιτες πρακτικές δωροδοκίας και χρηματισμών²³².

Ενώ στα υπόλοιπα κράτη, η παράνομη δράση της εταιρείας Novartis, επισημάνθηκε άμεσα με συνέπεια να της επιδικαστούν τεράστια χρηματικά ποσά, στην Ελλάδα η διαδικασία αυτή ακολούθησε διαφορετική πορεία. Το 2022, ξεκίνησε η διαδικασία αποζημίωσης του Ελληνικού Δημοσίου το οποίο αξίωνε το ποσό των 214 εκατομμυρίων ευρώ από την Ελβετική Εταιρεία λόγω αθέμιτων και παράνομων πρακτικών, όμως με την από 08/05/2025 απόφαση του Πολυμελούς Πρωτοδικείου Αθηνών απορρίφθηκαν δύο διαδοχικές αγωγές αποζημίωσης (7-6-2022 και 23-3-2023) για το ελληνικό δημόσιο ως αόριστες και απολύτως απαράδεκτες, υποχρεώνοντας μάλιστα το Ελληνικό Δημόσιο να καταβάλλει τα έξοδα της δίκης²³³. Αυτό συνέβη γιατί η θεμελίωση της αστικής ευθύνης (αποζημίωσης) του Δημοσίου, κατά τον Αστικό Κώδικα²³⁴, απαιτεί την εξειδίκευση της ακριβούς ζημίας (αιτιώδης σύνδεσμος). Η δυσκολία του ελληνικού κράτους να προσδιορίσει επακριβώς πόσο ζημιώθηκε από την

²³¹ Πουλακίδας, Κ.(2018). Όσα γνωρίζουμε για το σκάνδαλο Novartis. Οι μάρτυρες-κλειδιά, οι πρωθυπουργοί, οι υπουργοί και η δικογραφία που σήμερα πάει στη Βουλή, *Huffpost*, 06/02/2018, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.huffingtonpost.gr/politiki/osa-gnorizoume-gia-to-skandalo-novartis-i-martires-klidia-i-prothipourgi-i-ipourgi-ke-i-dikografia-pou-simera-pai-sti-vouli/>

²³² Iefimerida (2018). Μόνο στην Ελλάδα κατηγορούνται πολιτικοί για την υπόθεση Novartis, *iefimerida.gr*, Newsroom, 08/02/2018, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.iefimerida.gr/news/394885/mono-stin-ellada-katigoroyn-tai-politiko-i-gia-tin-ypothesi-novartis>

²³³ Documento (2025). Νέο σκάνδαλο Novartis: Αγωγή δώρο του Δημοσίου στην εταιρεία – Αντί για αποζημίωση θα πληρωθεί και τα δικαστικά έξοδα, *Documento*, 21/07/2025, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.documentonews.gr/article/neo-skandalo-novartis-agogi-doro-gia-tin-etairaia-anti-gia-apozimiosi-tha-plirothei-kai-dikastika-exoda/>

²³⁴ άρθρα 914 και 932 ΑΚ περί αδικοπραξίας

υπερκοστολόγηση κάθε συγκεκριμένου φαρμάκου, οδήγησε στην απόρριψη, επιβεβαιώνοντας τη θεωρία ότι το δίκαιο είναι δομημένο για να ελέγχει απλές, παραδοσιακές μορφές εγκλήματος και αδυνατεί να αντιμετωπίσει τη σύνθετη εταιρική δράση. Η απορριπτική αυτή απόφαση των δύο αγωγών έρχεται μάλιστα, σε αντίθεση με τον εξωδικαστικό συμβιβασμό της εταιρείας Novartis με τις αρχές της ΗΠΑ, όπου στην ετυμηγορία περιγράφονταν αθέμιτες πρακτικές της εταιρείας Novartis Hellas σε λειτουργούς δημόσιων νοσοκομείων στην Ελλάδα με σκοπό την προώθηση των φαρμάκων της εταιρείας αυτής²³⁵²³⁶.

4.2. Η υπόθεση του ΟΠΕΚΕΠΕ

4.2.1. Εισαγωγικές Πληροφορίες

Ο ΟΠΕΚΕΠΕ²³⁷ αποτελεί τον επίσημο φορέα «διαχείρισης των πιστώσεων του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Εγγυήσεων (Ε.Γ.Τ.Ε.), του Ευρωπαϊκού Γεωργικού Ταμείου Αγροτικής Ανάπτυξης (Ε.Γ.Τ.Α.Α.) και του Ευρωπαϊκού Ταμείου Αλιείας (Ε.Τ.Α.)» με αρμοδιότητα να προλαμβάνει και να αποτρέπει κάθε παρατυπία στη χορήγηση των ανωτέρω πιστώσεων αλλά και να ανακτά κάθε χρηματικό ποσό το οποίο παράνομα ή παράτυπα έχει καταβληθεί. Μεταξύ των αρμοδιοτήτων του εν λόγω οργανισμού έγκειται ο έλεγχος των δικαιολογητικών και των αιτήσεων πληρωμών, η διενέργεια ελέγχων των πληρωμών και των ευρύτερων διαδικασιών καθώς και η επιβολή σχετικών κυρώσεων κ.ά. ενώ στο έργο του αυτό εποπτεύεται από τον αρμόδιο Υπουργό Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων²³⁸.

Στο σημείο αυτό, απαραίτητη διευκρίνιση αποτελεί το γεγονός ότι η αναφερόμενη υπόθεση βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη σε ποινικό στάδιο χωρίς να έχουν σημειωθεί ποινικές καταδίκες ενώ παράλληλα η βιβλιογραφία σχετικά με την υπόθεση αυτή είναι αρκετά περιορισμένη. Όμως, οι διασυνδέσεις που φέρεται ότι αναπτύχθηκαν από τον οργανισμό με πολιτικούς παράγοντες και ο συστηματικός χαρακτήρας που ανέλαβε η διαδικασία χορήγησης των επιδοτήσεων υποδεικνύει ότι η περίπτωση αυτή θα μπορούσε δυνητικά και υπό προϋποθέσεις

²³⁵ Στο ίδιο.

²³⁶ Χαρακτηριστική είναι ακόμα η περίπτωση της εταιρείας SIEMENS, κατά την οποία το ελληνικό Δημόσιο αποτραβήχτηκε από οποιαδήποτε αξίωση διοικητικής φύσης (όπως οικονομικές αποζημιώσεις) για παραβάσεις της νομοθεσίας περί «ξεπλύματος», γεγονός που ερμηνεύεται εγκληματολογικά ως απροθυμία ενεργοποίησης του επίσημου κοινωνικού ελέγχου απέναντι σε ισχυρούς οικονομικούς δρώντες.

²³⁷ Η ανάπτυξη της υπόθεσης του ΟΠΕΚΕΠΕ και η ένταξή της στο παρόν κεφάλαιο της ΔΕ γίνεται με την επιφύλαξη ότι η αναφερόμενη υπόθεση βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη και χωρίς να έχουν σημειωθεί ποινικές καταδίκες, ενώ απαραίτητη μνεία πρέπει να γίνει στο γεγονός ότι η ανάπτυξη στηρίζεται κυρίως σε δημοσιευμένες διαδικτυακές πηγές.

²³⁸ Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε., ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.opekepe.gr/homepage-gr/opekepe-organisation-history-gr>

να υπαχθεί στην κατηγορία εγκληματικότητας που οι Kramer και Michalowski ονόμασαν κρατικο-εταιρικό έγκλημα²³⁹. Ως εκ τούτου, η περίπτωση αυτή θα πρέπει εγκληματολογικά να εξηγηθεί με τους δομικούς και συστημικούς όρους της ελληνικής κοινωνίας.

4.2.2. Ιστορικό της Υπόθεσης

Η υπόθεση ξεκίνησε το έτος 2024 όταν η προϊστάμενη εσωτερικού ελέγχου του οργανισμού ΟΠΕΚΕΠΕ, Τυχεροπούλου Παρασκευή, υπογράμμισε επισφαλείς επιχορηγήσεις κατά παράβαση των θεσμοθετημένων διαδικασιών, σε πολλούς αγρότες-κτηνοτρόφους. Ωστόσο, αντί να ξεκινήσει έρευνα της υπόθεσης, απομακρύνθηκε από τη θέση της ως επικεφαλής του ελέγχου του ΟΠΕΚΕΠΕ. Ακολούθως, το Μάρτιο του 2024 η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία καταπολέμησης της απάτης (OLAF) εντόπισε παρατυπίες στη χορήγηση των ενισχύσεων αυτών και ενημέρωσε τις ελληνικές αρχές. Κατόπιν καταγγελιών για παράνομες επιχορηγήσεις σε μη δικαιούχους, η Ευρωπαϊκή Εισαγγελία διενήργησε έρευνα τον Ιούνιο του 2024 και τους πρώτους μήνες του 2025, όπου συμπεριλήφθηκαν 100 ύποπτοι για τις επισφαλείς αυτές επιχορηγήσεις²⁴⁰. Είναι κομβικό να εξηγηθεί ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας (EPPO) σε σχέση με τις εγχώριες αρχές. Η EPPO, βάσει του Κανονισμού (ΕΕ) 2017/1939, έχει αποκλειστική αρμοδιότητα για τη διερεύνηση και δίωξη εγκλημάτων κατά των οικονομικών συμφερόντων της Ένωσης²⁴¹. Το γεγονός ότι η έρευνα, στην περίπτωση του ΟΠΕΚΕΠΕ, καθοδηγείται από μια υπερεθνική αρχή και όχι από τους εγχώριους μηχανισμούς ελέγχου αποτελεί εγκληματολογικό επιχείρημα για την αδράνεια ή την εξουδετέρωση των εγχώριων ελεγκτικών μηχανισμών, ενισχύοντας τη θέση περί κρατικο-εταιρικού εγκλήματος²⁴².

4.2.3. Μορφές παράνομων επιχορηγήσεων

Η περίπτωση του ΟΠΕΚΕΠΕ περιλαμβάνει ένα πλήθος περιπτώσεων όπου χορηγήθηκαν Ευρωπαϊκά «κονδύλια» σε άτομα τα οποία εμφανίζονταν ως αγρότες και γεωργοί κατόπιν εικονικών δηλώσεων αγροτικών εκτάσεων και οι οποίοι στην πραγματικότητα δεν δικαιούνταν τη χορήγηση των κονδυλίων αυτών. Σημαντική στην περίπτωση αυτή ήταν η αλλαγή της νομοθεσίας και η διεύρυνση του όρου «βοσκότοπος», χωρίς να αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση η ύπαρξη ζώων, γεγονός που δημιουργεί σημαντικές αμφιβολίες περί

²³⁹ Michalowski, R. & Kramer, R., ό.π., σελ. 209

²⁴⁰ Κουτσελάκη, Κ. (2025). ΟΠΕΚΕΠΕ: Η διαδρομή των εκατομμυρίων και τα πρόσωπα-κλειδιά στο σκάνδαλο με τις αγροτικές επιδοτήσεις, *Το Βήμα*, 27/05/2025, ανακτήθηκε την 15/04/2026 από <https://www.tovima.gr/2025/05/27/explainers/opekepe-i-diadromi-ton-ekatommyrion-kai-ta-prosopa-kleidia-sto-skandalo-me-tis-agrotikes-epidotiseis/>

²⁴¹ Πχ απάτες με επιδοτήσεις, διαφθορά

²⁴² Michalowski, R. & Kramer, R., ό.π.

επιλεκτικότητας του συστήματος²⁴³. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα τη διόγκωση των χορηγούμενων επιδοτήσεων κατά το έτος 2017 και έπειτα, με συνέπεια να παραλαμβάνουν χρηματικά ποσά «δικαιούχοι» για πολύ περισσότερες εκτάσεις από αυτές που είχαν στην πραγματικότητα. Υπερβολική αύξηση δεν παρατηρήθηκε μόνο στο ποσό των επιδοτήσεων που δόθηκαν κατά το χρονικό διάστημα από το 2017-2021 αλλά και στον αριθμό των ατόμων που εμφανίστηκαν ως δικαιούχοι των επιχορηγήσεων αυτών, κάτι που κίνησε τις υποψίες των διωκτικών αρχών. Και αυτό γιατί μέσα από τους διενεργούμενους ελέγχους, διαπιστώθηκε ότι είχαν υποβληθεί δηλώσεις από άτομα που εμφανίζονταν ως δικαιούχοι των επιδοτήσεων αυτών, οι οποίοι στην πραγματικότητα είχαν εντελώς διαφορετική ιδιότητα²⁴⁴. Η χορήγηση των χρηματικών αυτών ποσών γινόταν με αναληθείς δηλώσεις στις οποίες εμφανίζονταν ως δικαιούχοι γεωργικών εκτάσεων, εκτάσεις που στην πραγματικότητα ήταν βουνά, αεροδρόμια και άλλες δημόσιες εκτάσεις, οι οποίες δεν βρίσκονταν στις αντίστοιχες δηλώσεις και στα τοπογραφικά των ατόμων αυτών κατά τα προηγούμενα έτη. Δεν έλειψαν επίσης οι περιπτώσεις δηλώσεων που περιείχαν αγροτικές εκτάσεις πολύ μακριά από τον τόπο κατοικίας τους²⁴⁵ καθώς και δηλώσεις ζώων τα οποία δεν υπήρχαν ποτέ²⁴⁶.

Ενδεικτικό επίσης της επισφαλούς δράσης του ίδιου του οργανισμού αποτελεί και το γεγονός των αλλεπάλληλων τροποποιήσεων του καταστατικού του από τις εκάστοτε διοικήσεις του, σε μία εκ των οποίων αφαιρέθηκε από τον ίδιο τον οργανισμό η αρμοδιότητα ελέγχου των δηλώσεων από τους υποψήφιους δικαιούχους με σκοπό την αποποίηση της ευθύνης του Οργανισμού σε περίπτωση αναληθών δηλώσεων και τη «θεσμική νομιμοποίηση» της λειτουργίας του^{247,248}. Αποτέλεσμα των παραπάνω αποτελεί η απώλεια πολλών εκατομμυρίων ευρώ και ο κίνδυνος επιβολής τεράστιων προστίμων από τη χώρα μας λόγω της σημειούμενης διαφθοράς στον κλάδο αυτό²⁴⁹.

²⁴³ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ (2025). ΟΠΕΚΕΠΕ: Πώς στήθηκε το τεράστιο σκάνδαλο με τις επιδοτήσεις και οι ευθύνες της Πολιτείας, *ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ*, 21/05/2025, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.ot.gr/2025/05/21/agro/opekepe-pos-stithike-to-terastio-skandalo-me-tis-epidotiseis-kai-oi-eythynes-tis-politeias/>

²⁴⁴ Στο ίδιο.

²⁴⁵ ακόμα και εκτός Ελληνικής επικράτειας

²⁴⁶ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ (2025). ΟΠΕΚΕΠΕ: Πώς στήθηκε το τεράστιο σκάνδαλο με τις επιδοτήσεις και οι ευθύνες της Πολιτείας, ό.π.

²⁴⁷ Στο ίδιο

²⁴⁸ Η αφαίρεση της αρμοδιότητας ελέγχου από τον ίδιο τον οργανισμό αποτελεί κλασική περίπτωση θεσμιοποιημένης ανευθυνότητας (organized irresponsibility). Τέτοιου είδους νομική μεταβολή χρησιμοποιείται συνήθως ως «ασπίδα» προκειμένου να μετακυλιστεί η ποινική ευθύνη αποκλειστικά στους ιδιώτες που υπέβαλαν τις ψευδείς δηλώσεις, αποσυνδέοντας τις διοικήσεις του οργανισμού από τον δόλο της απάτης.

²⁴⁹ Μπεκιάρης, Δ. (2026). ΟΠΕΚΕΠΕ: Το ακρωνύμιο της διαφθοράς που πνίγει την κυβέρνηση Μητσοτάκη και της ετοιμάζει εκλογική τιμωρία, *Periodista.gr* ανακτήθηκε 15/04/2026 από

4.2.4. Εγκληματολογική προσέγγιση και ο ρόλος της διαφθοράς

Στο πλαίσιο της Κριτικής προσέγγισης του φαινομένου αυτού, οι παράνομες επιδοτήσεις που δόθηκαν στο πλαίσιο λειτουργίας του ΟΠΕΚΕΠΕ, λαμβάνοντας υπόψη τη φερόμενη εμπλοκή πολιτικών παραγόντων, δεν πρέπει να προσεγγιστούν με όρους ατομικής παρέκκλισης, αλλά αντίθετα, θα πρέπει να επισημανθεί ο ρόλος του κράτους στη διευκόλυνση διάπραξης των παράνομων αυτών ενεργειών, προσδίδοντας στο φαινόμενο αυτό δομικό και συστημικό χαρακτήρα.

Εγκληματολογικά, η φερόμενη ευθύνη του κράτους στην αποτροπή του φαινομένου αυτού, γεγονός που δύναται να το καταστήσει συν-υπεύθυνο στη διάπραξη των παράνομων συμπεριφορών, έγκειται στο γεγονός ότι ο ΟΠΕΚΕΠΕ, όπως προαναφέρθηκε, αποτελεί έναν οργανισμό που εκ της συστάσεώς του εποπτεύεται από το αρμόδιο Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης²⁵⁰. Συνεπώς, η αποτυχία οριοθέτησης της παράνομης δραστηριότητας του οργανισμού αυτού θα μπορούσε να υποδηλώσει την επιλεκτικότητα στη λειτουργία του πολιτικού συστήματος, ενώ υπογραμμίζει παράλληλα και τη θεσμική αποτυχία του ίδιου του συστήματος να εξασφαλίσει την αδιαφάνεια και την αμεροληψία του συστήματος δημόσιας διοίκησης.

Παράλληλα, παράγοντες της πολιτικής εξουσίας φέρονται υπεύθυνοι για εντολές «ξεπαγώματος» 5.000 ΑΦΜ στις παραμονές εθνικών εκλογών του έτους 2023, για τα οποία οι δηλώσεις και τα δικαιολογητικά είχαν θεωρηθεί ύποπτα από την τότε πρόεδρο του Οργανισμού και ως εκ τούτου είχε ανασταλεί η διαδικασία καταβολής των αποζημιώσεων για τους φερόμενους ως δικαιούχους²⁵¹. Και αυτό διότι η συνειδητή έγκριση δαπανών χωρίς την τήρηση των νόμιμων ελεγκτικών επαληθεύσεων συνιστά, σε βαθμό κακουργήματος, βλάβη της δημόσιας περιουσίας και της περιουσίας της Ε.Ε., την οποία ο ΟΠΕΚΕΠΕ είχε νομική υποχρέωση να προστατεύσει²⁵². Παρέμβαση πολιτικών προσώπων και συγκεκριμένα πέντε υπουργών της ΝΔ, ενός του ΠΑΣΟΚ και ενός του ΣΥΡΙΖΑ φέρεται να επισημαίνονται στη σχηματισθείσα δικογραφία από την προϊστάμενη της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας, Λάουρας Κοβέσι.

<https://periodista.gr/%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%BA%CE%B5%CF%80%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CE%BA%CF%81%CF%89%CE%BD%CF%8D%CE%BC%CE%B9%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%86%CE%B8%CE%BF%CF%81%CE%AC%CF%82-%CF%80%CE%BF/>

²⁵⁰ Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε, ό.π..

²⁵¹ ΟΠΕΚΕΠΕ: Πώς στήθηκε το τεράστιο σκάνδαλο με τις επιδοτήσεις και οι ευθύνες της Πολιτείας, ό.π.

²⁵² άρθρο 390 ΠΚ σε συνδυασμό με τις διατάξεις περί προστασίας των οικονομικών συμφερόντων της Ε.Ε..

Στη δικογραφία, σύμφωνα με τις αναρτημένες πληροφορίες στον Τύπο, φέρεται ότι υπάρχουν συνομιλίες πολιτικών στελεχών με παράγοντες του ΟΠΕΚΕΠΕ κατά τις οποίες ο μεν πολιτικός παράγοντας αξιώνει τη διευθέτηση της εκκρεμότητας του όσο το μέλος του ΟΠΕΚΕΠΕ του αναφέρει ότι το ζητούμενο αυτό κινείται στα όρια της νομιμότητας²⁵³. Μάλιστα, αναφέρεται ότι στο διαβιβαστικό της Εισαγγελίας υπογραμμίζεται η «διερεύνηση τυχόν ποινικών ευθυνών για το αδίκημα της απιστίας και της συνέργειας σε απιστία σε βάρος οικονομικών συμφερόντων της Ευρωπαϊκής Ένωσης για ποσό άνω των 120.000 ευρώ» για δύο πρώην Υπουργούς Αγροτικής Ανάπτυξης²⁵⁴. Ενδείξεις της διαπλοκής πολιτικών παραγόντων με τον οργανισμό του ΟΠΕΚΕΠΕ θα μπορούσαν να υπογραμμιστούν σε δηλώσεις της αρμόδιας Ευρωπαϊκής Γενικής Εισαγγελέως, στις οποίες ανέφερε ότι άτομα υπό την ανοχή κρατικών λειτουργών υπεξαιρούσαν χρήματα Ευρωπαϊκών κονδυλίων, γεγονός που οδήγησε την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία σε δημόσιες τοποθετήσεις που αναδεικνύουν τη λειτουργία του οργανισμού ως πεδίο αναπαραγωγής συστημικής διαφθοράς και πελατειακών σχέσεων, επιβεβαιώνοντας τη δομική διάσταση του προβλήματος²⁵⁵. Οι δηλώσεις αυτές, όπως και οι συνομιλίες που φέρεται να απαρτίζουν τη δικογραφία, υπογραμμίζουν τα λεπτά όρια μεταξύ νομιμότητας και παρανομίας στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα και δημιουργούν ένα ασαφές και γκρίζο τοπίο μεροληπτικότητας του ποινικού συστήματος, εντός του οποίου διευκολύνεται η αναπαραγωγή κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων και της πολιτικής διαφθοράς²⁵⁶.

Το σκάνδαλο του ΟΠΕΚΕΠΕ φέρεται ότι απέκτησε παράλληλα συστηματικό και οργανωσιακό χαρακτήρα με έντονο το πολιτικό στοιχείο στη λειτουργία του. Πιο συγκεκριμένα, κυρίως από το 2019 και έπειτα, ο τρόπος κατανομής γεωργικών εκτάσεων γης υποδήλωνε έντονα το στοιχείο της οργάνωσης στη λειτουργία του ΟΠΕΚΕΠΕ, με αγροτικά τεμάχια γης να μεταφέρονται από άτομα σε άτομα ανά χρονιά και η πλειοψηφία των ζώων²⁵⁷ της Ελλάδας να συγκεντρώνεται στην τοπική κοινωνία της Κρήτης. Με τον τρόπο αυτό, διασφαλιζόταν ο αποπροσανατολισμός των ελεγκτικών υπηρεσιών και σε συνδυασμό με την υποφαινόμενη

²⁵³ THETOC TEAM (2025). Σκάνδαλο ΟΠΕΚΕΠΕ: Τα ονόματα των βουλευτών στη δικογραφία - Οι κατηγορίες για Βορίδη και Αυγενάκη, *THETOC TEAM*, 26/6/2025, ανακτήθηκε 17/04/2026 από <https://www.thetoc.gr/politiki/article/skandalo-opekepe-ta-onomata-ton-bouleuton-sti-dikografia--oi-kategories-gia-boridi-kai-augenaki/>

²⁵⁴ Στο ίδιο.

²⁵⁵ ProNews (2026). Η απάντηση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελέως Α.Κοβέσι στον Κ.Μητσοτάκη: «Τα λεφτά τα δίναμε για να βοηθηθούν οι έντιμοι αγρότες όχι οι κυβερνητικοί εγκληματίες», *ProNews*, 06/04/2026, ανακτήθηκε 17/04/2026 από <https://www.pronews.gr/elliniki-politiki/h-apantisi-tis-eyropaiais-eisaggeleos-l-kovesi-ston-k-mitsotaki-ta-lefta-ta-diname-gia-na-voithithoun-oi-entimoi-agrotes-oxi-oi-kyvernitikoi-egklimaties/>

²⁵⁶ Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν η περίπτωση SIEMENS, των παράνομων κρατικών χρηματοδοτήσεων κ.ά. στο Γασπαρινάτου, 2019,ό.π., σελ. 174-175.

²⁵⁷ Κυρίως αναφέρθηκαν οι περιπτώσεις προβάτων

εμπλοκή πολιτικών προσώπων, εξασφαλιζόταν η ατιμωρησία των ατόμων που επί αρκετά χρόνια προέβαιναν στην διασπάθιση Ευρωπαϊκών κονδυλίων προς όφελος όλων των εμπλεκόμενων²⁵⁸. Παράλληλα, η προσπάθεια καθυστέρησης του ελέγχου των δικαιολογητικών και των δηλώσεων ή η απόπειρα τροποποίησης δηλώσεων για συγκεκριμένα ΑΦΜ, που όπως προκύπτει από τις δημοσιευμένες στον Τύπο συνομιλίες, επιχειρήθηκε από πολιτικά πρόσωπα σε μέλη του ΟΠΕΚΕΠΕ, είναι ενδεικτικό παράδειγμα της απόπειρας συγκάλυψης της δράσης του οργανισμού. Επίσης, αποτελεί βασικό χαρακτηριστικό της διαφθοράς, καθώς και του οργανωμένου χαρακτήρα που έλαβε η λειτουργία του οργανισμού στο πλαίσιο συμβιωτικής σχέσης και αλληλεξάρτησης του με πολιτικούς παράγοντες²⁵⁹. Συνεπώς, η συστηματικότητα που εμφάνισε η οργάνωση του οργανισμού σε συνδυασμό με την τακτική αδρανοποίησης των φορέων επιβολής του νόμου, αξιοποιούμενοι κατά κύριο λόγο τον παράγοντα διαφθορά και τις σχέσεις διαπλοκής με τον πολιτικό χώρο είναι κάποια από τα χαρακτηριστικά που μπορούν να δικαιολογήσουν το χαρακτηρισμό της υπόθεσης του ΟΠΕΚΕΠΕ ως κρατικό-εταιρικό έγκλημα²⁶⁰ και να το εντάξουν στο πλαίσιο μελέτης της υψηλής εγκληματικότητας²⁶¹.

Επιπλέον, στη δικογραφία, όπως προαναφέρθηκε, υποστηρίζεται ότι υπάρχουν συνομιλίες στις οποίες εμπλέκονται πολιτικά πρόσωπα από διαφορετικά πολιτικά κόμματα και παρατάξεις, γεγονός που υποδηλώνει την καθολικότητα της περίπτωσης αυτής²⁶². Παράλληλα, από τις δηλώσεις υψηλόβαθμου στελέχους του κυβερνώντος κόμματος, σχετικά με το σκάνδαλο του ΟΠΕΚΕΠΕ, υποστηρίχτηκε ότι υπόθεση της διαχείρισης των Ευρωπαϊκών κονδυλίων και οι παράνομες επιχορηγήσεις εκ μέρους του οργανισμού είναι φαινόμενο «το οποίο συμβαίνει για δεκαετίες στη χώρα, με ευθύνη συνολικά όσων έχουν κυβερνήσει»²⁶³. Η κατάφαση αυτή, υποδεικνύει τη διαρκή παρουσία του φαινομένου στο πλαίσιο διαχείρισης της πολιτικής και της οικονομικής εξουσίας, γεγονός που επίσης θα μπορούσε να συμβάλει δυνητικά στην

²⁵⁸ NewsBreak (2025). Πετσόκομμα Guardian για «big fat greek» σκάνδαλο ΟΠΕΚΕΠΕ: Η ελίτ σχεδιάζει και ο λαός πληρώνει Τράβηξε την αυλαία αποκαλύπτοντας πώς λειτουργεί η εξουσία στην Ελλάδα, *NewsBreak*, 05/09/2025 <https://www.newsbreak.gr/ellada/916570/petsokomma-guardian-gia-big-fat-greek-skandalo-toy-o-pekepe-h-elit-schediazai-kai-o-laos-plironei/>

²⁵⁹ Iskra (2025). Σκάνδαλο ΟΠΕΚΕΠΕ: Ποια ονόματα βουλευτών αναφέρονται στη δικογραφία- Οι αποκαλυπτικοί διάλογοι, *iskra*, 26/6/2025, ανακτήθηκε 17/04/2026 από <https://iskra.gr/skandalo-o-pekepe-poia-onomata-vouleuton-anaferontai-sti-dikografia-oi-apokalyptikoi-dialogoi/>

²⁶⁰ ή ως ενδεικτική περίπτωση πολιτικής διαφθοράς

²⁶¹ Γασπαρινάτου, ό.π., σελ. 175

²⁶² Όπως συνέβη και σε λοιπές περιπτώσεις κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων (πχ SIEMENS) Στο ίδιο, σελ. 171.

²⁶³ Πενταπόσταγμα Ενημέρωσης (2025). Σκάνδαλο ΟΠΕΚΕΠΕ: Ονόματα βουλευτών και στελεχών διάφορων κομμάτων αναφέρονται στη δικογραφία, *Πενταπόσταγμα Ενημέρωσης*, Newroom, 27/06/2025, ανακτήθηκε 17/04/2026 από https://www.pentapostagma.gr/politiki/7312460_skandalo-o-pekepe-onomata-boyleyton-kai-stelehon-diaforon-kommaton-anaferontai-sti-dikografia

υπαγωγή της περίπτωσης αυτής σε κρατικό-εταιρικό έγκλημα, με την επιφύλαξη ότι βρίσκεται ακόμα σε εξέλιξη και δεν υπάρχει κάποιο αποτέλεσμα σε ποινικό επίπεδο²⁶⁴.

²⁶⁴ Στο ίδιο

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5

5. Ποινική αντιμετώπιση

5.1. Χαρακτήρας του εγχώριου ποινικού δικαίου

Το γεγονός ότι το ποινικό δίκαιο παραμένει προσκολλημένο στο δόγμα της «άμυνας της κοινωνίας απέναντι στο έγκλημα» και στη θεωρία του κοινωνικού συμβολαίου, υποδεικνύει την προσέγγιση του εγκληματικού φαινομένου με όρους ατομικισμού και προσωπικής παθογένειας²⁶⁵. Ενώ η σύγχρονη παγκοσμιοποιημένη πραγματικότητα υπαγορεύει έναν χώρο που συμπράττουν κράτος, εταιρείες, οργανωμένο έγκλημα και παράγοντες του νόμιμου κόσμου, υποδηλώνοντας ότι το έγκλημα είναι ένα πιο σύνθετο φαινόμενο, το εγχώριο ποινικό δίκαιο παραμένει «αγκυλωμένο» στην αναζήτηση της ευθύνης στις μεμονωμένες συμπεριφορές του εκάστοτε ατόμου, αποσιωπώντας την οργανωσιακή και συστημική δομή της εγκληματικότητας αυτής²⁶⁶. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να μην αποτυπώνονται στο ποινικό δίκαιο τα εγκλήματα των ισχυρών όπως το κρατικό-εταιρικό έγκλημα, με το πρόσχημα κυρίως ότι αποτελούν ασαφείς και απροσδιόριστες έννοιες και να αναζητείται η ποινική ευθύνη ενδεικτικά στις πράξεις διαφθοράς των ατόμων-δημόσιων λειτουργών²⁶⁷.

Η αποσιώπηση των εγκλημάτων των ισχυρών μπορεί εύλογα να ερμηνευτεί με την προσέγγιση του Έλληνα νομοθέτη για το οργανωμένο έγκλημα, με το οποίο συνδέονται πολλές φορές τα εγκλήματα των ισχυρών και δη η κρατική εξουσία²⁶⁸. Δεδομένου ότι πολλές φορές η ίδια η δομή της ΕΟ υποκαθιστά τον δομή και την λειτουργία του κράτους, καθίσταται εύλογο να υπάρξει μία ευρύτερη προσέγγιση της ΕΟ εστιάζοντας στον επιχειρηματικό της χαρακτήρα, όπως έχει προβλεφθεί σε αλλοδαπές νομοθεσίες²⁶⁹. Χαρακτηριστικό είναι επίσης ότι στην ελληνική έννομη τάξη, και συγκεκριμένα στο άρθρο 187 Π.Κ., ως στοιχείο της αντικειμενικής

²⁶⁵ Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2018). Η επικινδυνότητα των ισχυρών και η ισχύς των επικινδύνων: παραλλαγές μιας μη συμβατικής πραγματικότητας, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ. 174-175

²⁶⁶ Στο ίδιο.

²⁶⁷ Αλοσκόφης, 2019, σελ. 92-93.

²⁶⁸ Chambliss, W. (1988). *On the take from the pretty cooks to presidents*, Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press, σελ. 150-151

²⁶⁹ Χαρακτηριστικότερα παραδείγματα αποτελούν η Γερμανική και η Αυστριακή νομοθεσία, Λίβος Ν. (2000). Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, στο *εισήγηση κατά το 7ο πανελλήνιο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, Κομοτηνή 23-25 Οκτωβρίου 1998, Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου. Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου*, Αθήνα, Σάκκουλας, σελ.54-56

υπόστασης δεν τυποποιείται το «οικονομικό όφελος» ως σκοπός της εγκληματικής οργάνωσης, παρά την σχετική πρόβλεψη της Σύμβασης του Παλέρμο για το σοβαρό και το οργανωμένο έγκλημα, κάτι που ουσιαστικά παρέχει ένα «πλέγμα» προστασίας προς τους οικονομικά και πολιτικά ισχυρούς, που συνδέονται πολλές φορές υπογείως με τη δράση της Ε.Ο²⁷⁰. Και αυτό συμβαίνει γιατί με την αποσιώπηση του οικονομικού οφέλους, αποτρέπεται το ενδεχόμενο να αναζητηθούν τα οικονομικά κίνητρα της οργάνωσης με συνέπεια να ελαχιστοποιείται ο κίνδυνος έκθεσης του ρόλου του κράτους, το οποίο συνδέεται και αλληλοεπιδρά με τις εταιρείες και τους παράγοντες του εγκληματικού χώρου²⁷¹.

5.2. Ποινική αντιμετώπιση της διαφθοράς.

Τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα που σημειώθηκαν στον ελληνικό αλλά και στο διεθνή χώρο²⁷², απέδειξαν ότι στο πλαίσιο της επιλεκτικότητας του ποινικού συστήματος, ο νόμος αποτελεί βασικό μέσο για τους ισχυρούς προκειμένου να πετύχουν τους οικονομικούς και πολιτικούς τους στόχους. Ενδεικτική άλλωστε, είναι η παραδοχή του J. Young που υποστήριξε, μεταξύ άλλων, ότι τα ελίτ πρόσωπα που παρεμβαίνουν στη διαδικασία της νομοθέτησης, είναι και τα πρόσωπα που στην πράξη παραβιάζουν το νόμο²⁷³.

Η διαφθορά (όπως και το κρατικο-εταιρικό έγκλημα) αποτελεί εξίσου μία ασαφή εγκληματολογική έννοια που δεν αποτυπώνεται αυτοτελώς ως ποινική διάταξη στο ελληνικό ποινικό σύστημα. Αντίθετα, η ποινική της αντιμετώπιση²⁷⁴ υπαγορεύεται ενδεικτικά μέσα από τις περιπτώσεις ποινικοποίησης της δωροδοκίας και της δωροληψίας υπαλλήλων (δημόσιων και ιδιωτικών), δικαστικών λειτουργών και πολιτικών προσώπων, εμπορίας επιρροής, απιστίας σε βάρος του δημοσίου, νομιμοποίησης εσόδων κ.ά.

5.2.1. Δωροδοκία και δωροληψία υπαλλήλου

Ο Έλληνας νομοθέτης τυποποιεί τη διαφθορά στη βασική της μορφή με τα αδικήματα δωροληψίας και δωροδοκίας υπαλλήλου στα άρθρα 235 και 236 του ΠΚ. Στο άρθρο 235 παρ.1 Π.Κ., ο νομοθέτης τιμωρεί τον υπάλληλο που «ζητά ή λαμβάνει αθέμιτο ωφέλημα για ενέργεια ή παράλειψή του σε σχέση με την εκτέλεση των καθηκόντων του», τιμωρώντας τον με ποινή

²⁷⁰ Χλούπης, Γ. (2019). Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος στο Βιτάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπος, Χ. (επιμ.) *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.293-294.

²⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 295.

²⁷² Πχ. Novartis, ΟΠΕΚΕΠΕ, SIEMENS στο Γασπαρινάτου, 2019, ό.π., σελ. 158-160

²⁷³ Βασιλαντωνοπούλου, 2014, ό.π., σελ. 117

²⁷⁴ Όπως και η ποινική αντιμετώπιση των κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων, η οποία αποτελεί αντικείμενο της παρούσας ΜΔΕ.

φυλάκισης τουλάχιστον τριών ετών και χρηματική ποινή. Από την πρόβλεψη αυτή προκύπτει ότι για να θεωρηθεί κάποιος δράστης του εγκλήματος αυτού απαιτείται να έχει ιδιότητα «υπαλλήλου»²⁷⁵ κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης και να ασκεί δημόσια ή κοινοτική εξουσία ή τυχόν άλλη εξουσία νομικού προσώπου. Από την παραδοχή αυτή απορρέει και το γεγονός ότι δεν μπορεί να θεωρηθούν δράστες της διάταξης αυτής άτομα που ανήκουν στον ιδιωτικό τομέα²⁷⁶. Μάλιστα, είναι αδιάφορο για το νομοθέτη αν στη συνέχεια το άτομο απωλέσει την ιδιότητα του «υπαλλήλου»²⁷⁷. Άξιο ιδιαίτερης μνείας είναι ακόμα, ότι ο όρος αυτός έχει ευρύτερη διάσταση, αφού μπορεί να περιλαμβάνει και υπαλλήλους αλλοδαπής καταγωγής²⁷⁸. Το σημαντικό είναι ότι η επίορκη συμπεριφορά θα πρέπει να γίνεται «κατά την άσκηση των καθηκόντων». Με την τροποποίηση που επέφερε ο Ν.4254/2014, η «αργυρώνητη» συμπεριφορά από τον υπάλληλο δεν απαιτείται να υπάγεται στο στενό φάσμα των καθηκόντων και των ανατιθέμενων σε αυτόν αρμοδιοτήτων του, αλλά αντίθετα αρκεί το πρόσωπο αυτό να εκμεταλλεύεται ουσιαστικά τη θέση του για να πείσει το αντισυμβαλλόμενο μέρος να «εξαγοράσει» την παράνομη αυτή συμπεριφορά²⁷⁹.

Επιβαρυντική είναι για το νομοθέτη η περίπτωση κατά την οποία η παράνομη συμπεριφορά αντίκειται στα καθήκοντα του υπαλλήλου (παρ. 2 άρ. 235 ΠΚ και παρ.2 άρ. 236 ΠΚ), τιμωρώντας τον δράστη με κάθειρξη ως δέκα έτη (κακουργηματική μορφή). Αυτό συμβαίνει γιατί κατά το νομοθέτη, η παράβαση του καθήκοντος του υπαλλήλου αυτής της μορφής, συγκεντρώνει μεγαλύτερη απαξία από την απλή μορφή της παραγράφου 1²⁸⁰. Ανάλογα, τιμωρεί και την κατ' επάγγελμα διάπραξη τέτοιων ενεργειών (235 παρ.2, εδ.β' ΠΚ) με απειλούμενη ποινή κάθειρξης.

5.2.2. Δωροδοκία-δωροληψία δικαστικών υπαλλήλων.

Ακολουθώντας, ο νομοθέτης στην περίπτωση του άρθρου 237 ΠΚ προχώρησε σε αναβάθμιση του βασικού εγκλήματος του αρ.235 Π.Κ., προσδίδοντας του κακουργηματική μορφή, καθώς η αναφερόμενη παράνομη συμπεριφορά του δικαστικού προσώπου απειλείται με ποινή

²⁷⁵ Σύμφωνα με το άρθρο 13 περ. α' ΠΚ.

²⁷⁶ Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2012). «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1, σελ. 46-47

²⁷⁷ Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (επιμ.) (2014). *Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα. Τόμ. 1. Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου*. Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας, σελ. 587

²⁷⁸ Μυλωνόπουλος, Χ. (2015). «Προβλήματα διεθνούς ποινικού δικαίου στη νομοθεσία περί διαφθοράς», *Ποινικά Χρονικά*, 4, σελ. 243

²⁷⁹ Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. , ό.π., 2014, σελ. 599-606

²⁸⁰ Σεβαστίδης, Χ. (2023). *Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019) & Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Ν. 4620/2019)*, 4η έκδοση., Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ.397-398

κάθειρξης τόσο αν η συμπεριφορά του συνάδει με την εκτέλεση των καθηκόντων, όσο και αν αντιβαίνει σε αυτή. Αυτό συμβαίνει γιατί ο δικαστικός υπάλληλος αποτελεί βασικό παράγοντα της δικαιοσύνης²⁸¹, θεσμός που σε γενικότερο επίπεδο, αποτελεί «θεμέλιο λίθο» τόσο για την εδραίωση του κράτους δικαίου, όσο και για την προστασία των δικαιωμάτων των ανθρώπων²⁸². Μάλιστα στην περίπτωση των δικαστικών υπαλλήλων, ακόμα και η αναληθής βεβαίωση των ανωτέρω ατόμων σχετικά με την επίτευξη ή μη της υποσχόμενης ενέργειας, ανεξάρτητα αν η αξιόποινη από το νόμο συμπεριφορά τελεστεί ή όχι, στοιχειοθετεί τη διάπραξη της αναφερόμενης διάταξης στο άρθρο 237 ΠΚ²⁸³.

Βασική διαφοροποίηση της διάταξης αυτής, συνιστά η πρόβλεψη ότι στην περίπτωση του άρθρου 237 ΠΚ, για να θεωρηθεί αξιόποινη η «εξαγοράσιμη συμπεριφορά»²⁸⁴, θα πρέπει να υπόκειται στον κύκλο αρμοδιοτήτων των ατόμων αυτών και όχι απλώς να σχετίζεται με τη φύση του επαγγέλματος των δικαστικών λειτουργών. Σε αντίθεση δηλαδή με την βασική μορφή του άρθρου 235 ΠΚ, ο κύκλος «τιμωρητικής εμβέλειας» του άρθρου 237 ΠΚ συστέλλεται, σε αντίθεση με τη βασική μορφή²⁸⁵ που διευρύνεται. Έτσι, παράνομη πράξη δικαστικού λειτουργού που επαφύεται απλώς στη γενικότερη φύση του επαγγέλματός του, υπάγεται, κατά το γράμμα του νόμου, στην περίπτωση του άρθρου 235ΠΚ²⁸⁶.

Αξιο αναφοράς είναι ότι ο Έλληνας νομοθέτης έχει προβλέψει στις διατάξεις των άρθρων 236 παρ. 3, 237 παρ.3 και 159^A παρ. 3 του ΠΚ ποινική ευθύνη σε βάρος των διευθυντών ή προϊστάμενων υπηρεσιών οι οποίοι αν και έχουν την ιδιαίτερη νομική υποχρέωση να το πράξουν, δεν αποτρέπουν πρόσωπα τα οποία τελούν υπό τις εντολές τους ή βρίσκονται υπό τον έλεγχό τους, να πράξουν μία από τις πράξεις που αναφέρονται στις βασικές πράξεις των διατάξεων των παραγράφων 1, προς όφελος μιας επιχείρησης²⁸⁷.

²⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 400-401

²⁸² Χατζηκώστας, Κ. (2016). «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 197, σελ. 369-371

²⁸³ Κωστάρας, Α. (2012). *ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ: Έννοιες και Θεσμοί του Γενικού Μέρους*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη. σελ 224-225

²⁸⁴ είτε με τη μορφή της ενέργειας είτε με τη μορφή της παράλειψης,

²⁸⁵ Του άρθρου 235 Π.Κ.

²⁸⁶ Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. , ό.π.,622-623

²⁸⁷ Κωστάρας, Α. (2020). *Ποινικό Δίκαιο Επιλογές Ειδικού Μέρους*, 4^η Έκδοση, Αθήνα Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 244-245

5.2.3. Δωροδοκία-δωροληψία πολιτικών προσώπων

Ο νομοθέτης τιμωρεί τη διαφθορά των πολιτικών προσώπων στο κεφάλαιο κατά των πολιτειακών και πολιτικών οργάνων και συγκεκριμένα στα άρθρα 159 και 159^A ΠΚ. Η περίπτωση των εγκλημάτων αυτών, όπως και η περίπτωση της δωροδοκίας-δωροληψίας δικαστικών υπαλλήλων, αποτελούν διακεκριμένες περιπτώσεις της βασικής μορφής της δωροδοκίας, καθώς ο νομοθέτης προβλέπει ποινή κάθειρξης για τους παραβάτες τους σε όλες τους τις μορφές, κάτι που τα καθιστά κακουργήματα²⁸⁸. Ο νομοθέτης επιλέγει και στην περίπτωση της διαφθοράς των πολιτικών προσώπων να επιβάλει κακουργηματικού χαρακτήρα ποινές, καθώς και οι δύο κατηγορίες²⁸⁹ αποτελούν βασικούς παράγοντες για τη δικαστική και εκτελεστική εξουσία, η ανεξαρτησία και αμεροληψία των οποίων συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για τη συντήρηση του Δημοκρατικού «οικοδομήματος»²⁹⁰. Ως εκ τούτου, και στην περίπτωση αυτή δεν έχει πρωταρχική σημασία η ολοκλήρωση ή μη της υποσχόμενης ενέργειας, ακριβώς γιατί η διαφθορά των προσώπων αυτών κλονίζει τη λειτουργία ολόκληρου του συστήματος²⁹¹. Ομοίως, όπως αναφέρθηκε στην περίπτωση του άρθρου 237 ΠΚ, πρέπει η επίμαχη συμπεριφορά των προσώπων να ανάγεται στα καθήκοντα τους και όχι απλά στη γενικότερη φύση του επαγγέλματος²⁹².

5.2.4. Εμπορία επιρροής

Η διαφθορά, πέρα από τις βασικές περιπτώσεις δωροδοκίας και δωροληψίας, είναι τυποποιημένη στο ποινικό σύστημα και σε διάφορες άλλες διατάξεις. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του άρθρου 237Α ΠΚ, στο οποίο ποινικοποιείται το φαινόμενο εμπορίας επιρροής, σύμφωνα με το οποίο ένα άτομο λαμβάνει, ζητά ή αποδέχεται την λήψη αθέμιτου ωφελήματος με σκοπό να ασκήσει επιρροή και να μεσολαβήσει σε πολιτικά, δικαστικά πρόσωπα και δημόσιους λειτουργούς υπέρ κάποιων προσώπων. Δεν ενδιαφέρει ομοίως τον νομοθέτη αν η υπόσχεση για την επιρροή είναι αληθής ή ψευδής. Το φαινόμενο άσκησης εμπορίας επιρροής ρυθμίστηκε με το Ν.4829/2021²⁹³ καθώς και με τη σύσταση ρυθμιστικών αρχών (πχ Μητρώο Διαφάνειας) για την αντιμετώπιση του φαινομένου της αθέμιτης παρασκηνιακής επιρροής

²⁸⁸ Χατζηκώστας, 2016, ό.π., σελ. 369-371

²⁸⁹ Δικαστικοί υπάλληλοι και πολιτικά πρόσωπα

²⁹⁰ Σεβαστίδης, ό.π. σελ.372-373

²⁹¹ Στο ίδιο.

²⁹² Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. , ό.π.,622-623

²⁹³ Ν. 4829/2021 (ΦΕΚ Α 166 - 10.09.2021). Ενίσχυση διαφάνειας και λογοδοσίας σε θεσμικούς φορείς της Πολιτείας, αποκατάσταση της ακεραιότητας του Ενιαίου Συστήματος Κινητικότητας και λοιπές διατάξεις,

(«lobbying») και την ανεξαρτησία λήψης αποφάσεων στους δημόσιους φορείς²⁹⁴. Η νομοθεσία του Ν.4829/2021 αποτέλεσε μία σημαντική πρωτοβουλία για την καταπολέμηση της διαφθοράς σε υψηλά κλιμάκια αφού υποχρέωσε τους ασκούντες εκτελεστική και νομοθετική εξουσία να αναφέρουν τις επαφές τους με κύκλους που ασκούν οικονομική αλλά και πολιτική επιρροή²⁹⁵. Ωστόσο, παρά τη θέσπιση του Μητρώου Διαφάνειας²⁹⁶, η εγκληματολογική πραγματικότητα αναδεικνύει ότι η παρασκηνιακή επιρροή των ισχυρών οικονομικών δρώντων μετατοπίζεται σε άτυπα, μη καταγράψιμα δίκτυα κοινωνικής και πολιτικής αλληλεπίδρασης, καθιστώντας τον νόμο εν πολλοίς συμβολικό.

5.2.5. Νομιμοποίηση εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες

Συναφές με το έγκλημα της υψηλής διαφθοράς και κυρίως με το κρατικο-εταιρικό έγκλημα μπορεί να θεωρηθεί το αδίκημα της νομιμοποίησης των εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες που περιγράφεται στο Ν.4557/2018. Σύμφωνα με το νόμο αυτό, στην έννοια της «νομιμοποίησης» εντάσσονται όλες εκείνες οι ενέργειες που λαμβάνουν χώρα με σκοπό να αλλοιωθεί και να αποσιωπηθεί η παράνομη προέλευση κεφαλαίων που διαθέτει κάποιος από έτερο αδίκημα²⁹⁷ με σκοπό να προσδοθεί νομιμοφάνεια σε αυτά, αρκεί να έχει γνώση της παράνομης προέλευσης αυτής για να μπορέσει να στοιχειοθετηθεί η υποκειμενική υπόσταση του αδικήματος αυτού²⁹⁸. Η τιμωρητική εμβέλεια του νόμου για το «ξέπλυμα μαύρου χρήματος», σύμφωνα με τις συστάσεις της FATF, επεκτάθηκε εκτός του ΟΕ, μεταξύ άλλων, στη διαφθορά²⁹⁹ και στο σύνολο της σοβαρής εγκληματικότητας, μέρος της οποίας θεωρείται και το κρατικο-εταιρικό έγκλημα³⁰⁰, στο οποίο, όπως προαναφέρθηκε, οι ελίτ δράστες αξιοποιούν χρηματοπιστωτικά συστήματα και off-shore αγορές για να αποκρύψουν τα παράνομα κεφάλαιά τους και να τα περιβάλουν με νομιμοφάνεια³⁰¹. Το άξιο αναφοράς είναι ότι «ξέπλυμα μαύρου χρήματος» δεν αντιμετωπίζεται συνήθως ως απειλή για την κοινωνία και

²⁹⁴ Μητρώο Διαφάνειας, Η διαφάνεια στην λήψη των αποφάσεων, ανακτήθηκε 11/05/2026 από <https://lobbying.acad.gr/>

²⁹⁵ Έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου. Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, σελ.21, ανακτήθηκε την 11/05/2026 από https://commission.europa.eu/document/download/6741f4b2-6a10-44ba-b40c-97a5a38e6827_el?filename=22_1_58062_coun_chap_greece_el_1.pdf

²⁹⁶ Μητρώο Διαφάνειας, Η διαφάνεια στην λήψη των αποφάσεων, ό.π.

²⁹⁷ Που στο νόμο αυτό χαρακτηρίζεται ως «βασικό»

²⁹⁸ Πετρόπουλος, Β. (2008). «Ζητήματα υποκειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», *Ποινικά Χρονικά*, σελ.958-959

²⁹⁹ Άρ. 4 περ. γ' και ε' του Ν.4557/2018.

³⁰⁰ Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2007). «Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας», *Ποινικά Χρονικά*, σελ. 3-4

³⁰¹ Μιχαλοπούλου, 2019, ό.π., σελ. 336-337.

την οικονομία, αλλά αντίθετα, θεωρείται ότι συμβάλει στην ανανέωση του συστήματος εξυπηρετώντας κάποιες λανθάνουσες λειτουργίες³⁰².

5.2.6. Απιστία σε βάρος του Δημοσίου

Με το αδίκημα της υψηλής διαφθοράς και της εγκληματικότητας των ισχυρών, συνδέεται πολύ συχνά στο δημόσιο διάλογο το αδίκημα της απιστίας σε βάρος του δημοσίου. Ο νομοθέτης στο άρθρο 390 ΠΚ και συγκεκριμένα στην παράγραφο 2 τιμωρεί αυτόν που προκαλεί με πρόθεση βέβαιη ζημιά σε βάρος «του ελληνικού δημοσίου, των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου κ.ά. και η ζημιά που προκλήθηκε υπερβαίνει συνολικά το ποσό των εκατόν είκοσι χιλιάδων (120.000) ευρώ», απειλώντας τον με κακουργηματικού χαρακτήρα ποινές κάθειρξης και χρηματικής ποινής. Για τη στοιχειοθέτηση αυτής της διάταξης θα πρέπει να συρρέουν σωρευτικά δύο προϋποθέσεις. Αφενός, θα πρέπει να στρέφεται η ζημιά σε βάρος του Ελληνικού δημοσίου ή ΝΠΔΔ και αφετέρου να υπερβαίνει η ζημιά την αναφερόμενη αξία των 120.000 ευρώ. Εξ' αντιδιαστολής, συμπεραίνεται ότι απιστία η οποία στρέφεται σε βάρος ΝΠΔ ή που υπολείπεται τη ζημιά των 120.000 ευρώ, δεν μπορεί να υπαχθεί στη διάταξη του άρθρου 390 ΠΚ³⁰³. Μάλιστα, το άξιο αναφοράς είναι ότι εκτός των συμφερόντων του Ελληνικού Δημοσίου, προστατεύονται και τα συμφέροντα της Ευρωπαϊκής Ένωσης, κατ' εφαρμογή της Οδηγίας 2017/1371³⁰⁴ και μέσω της Οδηγίας PIF, η οποία επιβάλλει μια πιο αυστηρή και ανεξάρτητη τροχιά δίωξης που συχνά έρχεται σε δομική σύγκρουση με τους εγχώριους μηχανισμούς πολιτικής προστασίας³⁰⁵.

5.2.7. Διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα

Εκτός από τις μορφές διαφθοράς που αναπτύχθηκαν, ο νομοθέτης έχει τυποποιήσει και άλλες μορφές, όπως η δωροδοκία και δωροληψία στον ιδιωτικό τομέα. Στη διάταξη του άρθρου 396 ΠΚ, ο νομοθέτης τιμωρεί ουσιαστικά τον υπάλληλο του ιδιωτικού τομέα ο οποίος προβαίνει σε παράνομη συναλλαγή με τρίτο άτομο κατά παράβαση των καθηκόντων του, τιμωρώντας

³⁰² Συμεωνίδου Καστανίδου, Ε. (2000). Η νομιμοποίηση των εσόδων από εγκληματικές πράξεις, *εισήγηση κατά το 7ο πανελλήνιο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρίας Ποινικού Δικαίου, Κομοτηνή 23-25 Οκτωβρίου 1998, Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου. Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου*, Αθήνα, Σάκκουλας, σελ.121-123

³⁰³ Χαραλάμπους, Β. (2025). Το έγκλημα της απιστίας σε βάρος του δημοσίου, *OFFLINE POST*, Νομικά Θέματα, 30/07/2025, ανακτήθηκε 23/04/2026 από <https://www.offlinepost.gr/2025/07/30/to-egklhma-ths-apistias-se-varos-tou-dh/>

³⁰⁴ Η οδηγία 2017/1371, ενσωματώθηκε στην ελληνική έννομη τάξη με τον Ν.4689/2020, στο Χαραλάμπους, ό.π..

³⁰⁵ Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι οι παρεμβάσεις της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας στην υπόθεση του ΟΠΕΚΕΠΕ, όπως προαναφέρθηκε.

τον με πλημμεληματικού χαρακτήρα ποινές³⁰⁶. Η σημασία της διάταξης αυτής και η σύνδεση της με την εγκληματικότητα των ισχυρών και τη δημόσια διαφθορά έγκειται στο γεγονός ότι η διαφθορά στον ιδιωτικό τομέα αλλοιώνει τους όρους του υγιούς ανταγωνισμού και στρεβλώνει το ευρύτερο πλαίσιο της νόμιμης οικονομίας. Έτσι, δημιουργείται ένα θολό τοπίο στο πλαίσιο του οποίου αναδύεται και εδράζει η εγκληματικότητα των πολιτικών ελίτ, η οποία στη συνέχεια αξιοποιεί τη λειτουργία των επιχειρήσεων για να επιτύχει τους στόχους της³⁰⁷.

5.3. Ζητήματα που αφορούν την εφαρμογή της νομοθεσίας

Η εφαρμογή της νομοθεσίας για την καταπολέμηση της διαφθοράς και των εγκλημάτων των ισχυρών συναντά σημαντικά εμπόδια, γεγονός που πηγάζει από την επιλεκτικότητα του συστήματος σε γενικότερο επίπεδο. Ενδεικτικό παράδειγμα της επιλεκτικότητας αυτής αποτελεί και το γεγονός ότι η κατώτερη κοινωνική βαθμίδα, αποτελούμενη από τις «επικίνδυνες τάξεις» κατά το θετικισμό³⁰⁸, υπερ-εκπροσωπείται στις εγκληματικές στατιστικές, σε αντίθεση με την εγκληματικότητα των ισχυρών που απολαμβάνει ατιμωρησία και αθεατότητα³⁰⁹.

Η εφαρμογή της νομοθεσίας σε βάρος της εγκληματικότητας των ισχυρών αντιμετωπίζει κάποια προβλήματα στην πράξη τα οποία μπορεί να οφείλονται στην καθυστέρηση στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, στην προβληματική της ευθύνης των πολιτικών προσώπων και στην προβληματική της ευθύνης των νομικών προσώπων.

5.3.1. Η καθυστέρηση στην απονομή της ποινικής δικαιοσύνης

Η καθυστέρηση στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης αποτελεί ένα από τα βασικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζει το ελληνικό ποινικό σύστημα, το οποίο συνδέεται με την ανάπτυξη της διαφθοράς. Και αυτό συμβαίνει γιατί όπως προαναφέρθηκε, η μεγάλης διάρκειας ποινική διαδικασία μπορεί να οδηγήσει τόσο σε παραγραφή του εν λόγω αδικήματος, όσο και σε ευνοϊκότερη ποινική μεταχείριση του κατηγορουμένου, ειδικότερα αν ληφθεί

³⁰⁶ Κατσαράκη, Ε., Δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα, *Σπανουδάκης-Δικηγορικό Γραφείο*, ανακτήθηκε 23/04/2026 από

<https://spanoudakislaw.gr/%CE%B4%CF%89%CF%81%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%AD%CE%B1/>

³⁰⁷ Περίπτωση κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων στο Συμεωνίδου- Καστανίδου, Ε. (2012), ό.π., σελ. 38-49

³⁰⁸ Κουλούρης, Ν.Κ., 2019, ό.π., σελ. 23

³⁰⁹ Μιχαλοπούλου, 2019, ό.π., σελ. 336

υπόψη το πλήθος των νομοθετικών παρεμβάσεων που λαμβάνουν χώρα όσο διαρκεί η διαδικασία απονομής της δικαιοσύνης³¹⁰.

Η μεγάλης διάρκειας διαδικασία της ποινικής δικαιοσύνης είναι ένα από τα προβλήματα που πολλές φορές έχει απασχολήσει το ΕΔΔΑ καταδικάζοντας τη χώρα μας για την καθυστέρηση αυτή και υποχρεώνοντάς την να λάβει μέτρα για την επίλυση του προβλήματος³¹¹. Μάλιστα, το θέμα αυτό συγκεντρώνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον καθώς έχει αναγνωριστεί από το ΕΔΔΑ ως μέρος ενός ευρύτερου δομικού και συστημικού προβλήματος που χαρακτηρίζει την ελληνική δικαιοσύνη³¹² και αποκαλύπτει την αποτυχία του συστήματος να αντιμετωπίσει το έγκλημα προστατεύοντας παράλληλα τα δικαιώματα του ατόμου και αποτρέποντας την περιττή έκθεσή του στην ποινική διαδικασία³¹³, ενώ παράλληλα οι καθυστερήσεις υποσκάπτουν τη εμπιστοσύνη των πολιτών στη δικαιοσύνη³¹⁴.

Οι λόγοι που μπορούν να εξηγήσουν την «θεσμική αποτυχία» αυτή του συστήματος εκφρασμένη μέσα από την καθυστέρηση περάτωσης της διαδικασίας, μπορούν να εντοπιστούν τόσο σε εσωτερικό επίπεδο όσο και σε εξωτερικό. Αρχικά, η καθυστέρηση αυτή δύναται να ερμηνευτεί στον τρόπο λειτουργίας και διάρθρωσης των παραγόντων του δικαστικού συστήματος, και συγκεκριμένα στη συγκέντρωση εξαιρετικά μεγάλου αριθμού δικογραφιών σε συνδυασμό με τον περιορισμένο αριθμό εργαζόμενων στα δικαστικά και εισαγγελικά γραφεία αλλά και σε λοιπές παθογένειες του συστήματος όπως οι ανεπαρκείς υποδομές, η δύσβατη γραφειοκρατία κ.ά.³¹⁵. Σε εξωτερικό επίπεδο, μπορεί να εξηγηθεί από τη δυσανάλογη κατανομή οικονομικών κονδυλίων μεταξύ του χώρου της δικαιοσύνης και των ανεξάρτητων αρχών καθώς και από την συμβίωσή της με τις υπόλοιπες εξουσίες, κυρίως την εκτελεστική. Έχει παρατηρηθεί, ότι εκπρόσωποι της εκτελεστικής εξουσίας και δη Υπουργοί της εκάστοτε

³¹⁰ Κοσμάτος, Κ.& Λαμπάκης, Χρ., ό.π., σελ. 208

³¹¹ Σπυριδάκης, Ι.Σ. (2016). Ταχεία απονομή της δικαιοσύνης, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 323

³¹² Χαρακτηριστική είναι η απόφαση Vassilios Athanasiou και λοιποί κατά Ελλάδα (21 Δεκεμβρίου 2010, αριθ. 50973/08), η οποία χαρακτηρίστηκε από το ΕΔΔΑ ως πιλοτική απόφαση, αφού αναγνώρισε ότι η καθυστέρηση αυτή αποτελεί μέρος ενός δομικού προβλήματος, στο Σαλαμούρα, Ε. (2017). Η διαδικασία των πιλοτικών αποφάσεων και η συστημική παραβίαση του δικαιώματος διεξαγωγής της δίκης εντός ευλόγου χρόνου από τα ελληνικά δικαστήρια, *ECHR CASELAW.COM*, 22/11/2017, ανακτήθηκε την 15/06/2026 από <https://www.echrcaselaw.com/apofaseis-edda/kritiki/arthrografia/i-diadikasia-ton-pilotikon-apofaseon-kai-i-susthmiki-paraviasi-tou-dikaionomos-dieksagogis-tis-dikhs-entos-eulogou-xronou-apo-ta-ellhnika-dikasthria/>

³¹³ Σπυριδάκης, ό.π., 2016, σελ. 323.

³¹⁴ Μάλιστα, οι εν λόγω καθυστερήσεις έκδοσης απόφασης κατά το ΕΔΔΑ μπορεί να θεωρηθεί αρνησιδικία, οδηγώντας τους εμπλεκόμενους ισχυρούς κρατικούς παράγοντες και το κράτος σε ατιμωρησία, στο Σαλαμούρα, Ε, 2017, ό.π.

³¹⁵ Σπυριδάκης, ό.π., 2016, σελ. 324-326

Κυβέρνησης, προβαίνουν σε συνεχείς τροποποιήσεις και νομοθετικές παρεμβάσεις στην υφιστάμενη νομοθεσία με συνέπεια να προκαλείται δυσλειτουργία στον τρόπο και χρόνο κατανομής της ποινικής δικαιοσύνης³¹⁶.

Για την αντιμετώπιση της καθυστέρησης ο νομοθέτης έχει προβλέψει διάφορους θεσμούς, όπως η ποινική διαπραγμάτευση (plea bargaining, αρ. 303 ΚΠΔ). Με τη διάταξη αυτή, προβλέπεται ουσιαστικά η επίτευξη συμφωνίας μεταξύ κατηγορούμενου και εισαγγελέα, κατά την οποία, ο κατηγορούμενος αποδέχεται και ομολογεί ουσιαστικά την τέλεση μιας πράξης και ως αντάλλαγμα λαμβάνει από τον εισαγγελέα ευνοϊκότερη ποινική μεταχείριση³¹⁷. Η πρόβλεψη αυτή προσφέρει επιτάχυνση στη διαδικασία και μείωση της έκθεσης του ατόμου, ωστόσο θέτει σοβαρά ζητήματα νομιμότητας της διαδικασίας, αφού το θύμα δεν αποζημιώνεται ηθικά και πραγματικά για την πράξη που υπέστη, ενώ παράλληλα ο ίδιος ο δράστης δεν τιμωρείται με την ποινή που αντιστοιχεί στην πράξη που έκανε. Ακόμα, ο θεσμός του plea bargaining μπορεί να λειτουργήσει ως «ταξικό προνόμιο» για τους οικονομικά ισχυρούς, αφού έχουν τη δυνατότητα να επιστρέψουν ένα μέρος των εγκληματικών προϊόντων για να εξαγοράσουν την ελευθερία τους ή να αποφύγουν τη δημοσιότητα της ακροαματικής διαδικασίας, κάτι που ο κοινός εγκληματίας του δρόμου αδυνατεί να πράξει. Συνεπώς, τίθενται θέματα αποτελεσματικότητας της δικαστικής λειτουργίας πέραν της επιλεκτικότητας του συστήματος ποινικής καταστολής³¹⁸.

5.3.2. Η προβληματική του άρθρου 86 παρ.1 του Σ. περί ευθύνης των Υπουργών

Η περίπτωση της υπόθεσης του ΟΠΕΚΕΠΕ³¹⁹ που αναπτύχθηκε καθώς και η περίπτωση του σιδηροδρομικού δυστυχήματος των Τεμπών³²⁰ έφεραν στο προσκήνιο το ζήτημα της ευθύνης των υπουργών και την προβληματική του άρθρου 86 παρ.1 του Συντάγματος. Στη διάταξη αυτή του Συνταγματικού νόμου προβλέπεται ότι μόνο η Βουλή μπορεί να διώξει μέλη (ή

³¹⁶ Στο ίδιο, σελ. 328-329

³¹⁷ Θεοδωράκης, Ν., (2016). Το Plea bargaining ως εργαλείο ταχύτητας και αποτελεσματικότητας στην Ελληνική έννομη τάξη: Προς αναζήτηση μιας εφικτής και λειτουργικής πρότασης μέσω συγκριτικής νομικής επισκόπησης, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.641

³¹⁸ Στο ίδιο, σελ. 659

³¹⁹ Λεβαντίνογ, Γ. (2026). ΟΠΕΚΕΠΕ: Οι 11 υπουργοί και βουλευτές για τους οποίους ζητείται η άρση ασυλίας από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, *Zougla.gr*, ΠΟΛΙΤΙΚΗ, 01/04/2026, ανακτήθηκε 24/04/2026 από <https://www.zougla.gr/politiki/opekpe-oi-11-ypourgoi-kai-vouleptes-gia-tous-opoious-ziteitai-i-arsi-asylias-apo-tin-evropaiki-eisangelia/>

³²⁰ Πανέλλη, Αντ. (2025). Τέμπη: Στην επιτροπή δεοντολογίας το αίτημα συγγενών για άρση ασυλίας 14 βουλευτών, *CNN GREECE*, ΠΟΛΙΤΙΚΗ, 07/07/2025, ανακτήθηκε 24/04/2026 από <https://www.cnn.gr/politiki/story/485373/tempi-stin-epitropi-deontologias-to-aitima-syggennon-gia-arsi-asylias-14-voulefton>

πρώην μέλη) της Κυβέρνησης ή Υφυπουργούς για πράξεις που έλαβαν χώρα «κατά την άσκηση των καθηκόντων τους». Για τη δίωξη απαιτείται ουσιαστικά πρόταση από τουλάχιστον τριάντα βουλευτές, ενώ σε πρώτο βαθμό συστήνεται ειδική κοινοβουλευτική επιτροπή από την Βουλή, η οποία διερευνά στο πλαίσιο προκαταρκτικής εξέτασης τις διερευνώμενες παράνομες πράξεις, υποβάλλοντας πρόταση προς την Βουλή, η οποία είναι αρμόδια να αποφασίσει για την άσκηση ή όχι της ποινικής δίωξης (άρ. 86 παρ.3 Σ.). Σε θετική περίπτωση, η υπόθεση εξετάζεται σε ένα Ειδικό Δικαστήριο, αποτελούμενο από έξι μέλη του ΣτΕ και επτά μέλη του Αρείου Πάγου (παρ.4)³²¹. Στο σημείο αυτό έγκειται η πρωτοτυπία και η προβληματική της διάταξης αυτής, αφού δίνονται σε εκπροσώπους της πολιτικής εξουσίας αρμοδιότητες της δικαστικής εξουσίας, εγείροντας σημαντικές αμφιβολίες για την ανεξαρτησία και την επιλεκτικότητα του συστήματος. Μάλιστα, το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ειδική αποσβεστική προθεσμία³²² που απολάμβαναν τα υπαγόμενα στη διάταξη αυτή πρόσωπα μέχρι και την συνταγματική αναθεώρηση του 2019, που καθιστούσε τη δίωξή τους ακόμα δυσκολότερη και συνέτεινε στην ατιμωρησία τους³²³, θέτει σημαντικά ζητήματα συνταγματικότητας της διάταξης αυτής αφού αντιτίθεται σε βασικές συνταγματικές αρχές, όπως η ισότητα απέναντι στο νόμο και η διάκριση των εξουσιών³²⁴. Από την ανάλυση της παραγράφου 1 του άρθρου 86 του Συντάγματος, μπορούμε να συμπεράνουμε ότι τα αδικήματα που διαπράττουν οι Υπουργοί και τα οποία δεν σχετίζονται με την άσκηση των υπουργικών τους καθηκόντων, δεν μπορούν να υπαχθούν στην διάταξη αυτή αλλά αντίθετα εκδικάζονται με την κοινή ποινική διαδικασία των υπόλοιπων μορφών εγκληματικότητας³²⁵.

Η σκοπιμότητα της εφαρμογής της διάταξης αυτής έγκειται κυρίως σε λόγους προστασίας υπουργών και πολιτικών προσώπων από πράξεις αντεκδίκησης πολιτικών τους αντιπάλων, ενώ εξηγείται παράλληλα από λόγους προστασίας της ευρύτερης κυβερνητικής πολιτικής,

³²¹ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε. (2011). Τα όρια εφαρμογής ειδικών διατάξεων για την ποινική ευθύνη των Υπουργών, *Ποινική Δικαιοσύνη*, Τεύχος 4, σελ. 496-500

³²² Η ειδική αυτή αποσβεστική προθεσμία αναφερόταν σε προθεσμία δίωξης υπουργικών αδικημάτων, αρ.3 παρ.2 Ν.3126/2003.

³²³ Συνεπώς και την ατιμωρησία των επιχειρηματικών-εταιρικών «μορφωμάτων» που συμπράττουν οι πολιτικοί παράγοντες στο πλαίσιο σύγχρονης καπιταλιστικής πραγματικότητας, αφού η έρευνα για τους πολιτικούς παράγοντες επηρεάζει αναπόφευκτα και τη δίωξη των αντίστοιχων εταιρειών.

³²⁴ Τσιλιώτης, Χ. (2025). Σε ποιο βαθμό το άρθρο 86 του ελληνικού Συντάγματος -ειδικά μετά την πρόσφατη αναθεώρησή του (π.χ. κατάργηση της θεσμοθετημένης προθεσμίας δίωξης υπουργικών αδικημάτων)- έρχεται όντως σε σύγκρουση με θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές όπως η ισότητα των πολιτών ενώπιον του νόμου, η δικαστική ανεξαρτησία και η διάκριση των εξουσιών, και δημιουργεί ουσιαστικά ένα έμμεσο ευρωπαϊκό καθεστώς αστικής ευθύνης και ατιμωρησίας στο κράτος;, *SYNTAGMAWATCH.GR*, 30/04/2025, ανακτήθηκε την 15/06/2026 από <https://www.syntagmawatch.gr/ask-a-question/se-poio-vathmo-to-arthro-86-tou-ellhnikou-syntagmatos/>

³²⁵ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2011, ό.π.

δεδομένου ότι στο πλαίσιο χειρισμού σημαντικών υποθέσεων δημοσιονομικής (πχ περίπτωση μνημονίων) και κοινωνικής πολιτικής, τυχόν μηνύσεις από πολίτες, θα σήμαιναν ταυτόχρονα και αδρανοποίηση της κυβερνητικής πολιτικής³²⁶.

Αξία αναφοράς είναι η θέσπιση και εφαρμογή του Ν. 4022/2011, με τον οποίο οριοθετείται η διαδικασία εκδίκασης πράξεων διαφθοράς Πολιτικών και Κρατικών Αξιωματούχων, και συγκεκριμένα πράξεων κακουργηματικού χαρακτήρα που δεν υπάγονται στο άρθρο 86 του Σ., καθώς και υποθέσεων μεγάλου κοινωνικού ενδιαφέροντος και μείζονος Δημοσίου Συμφέροντος³²⁷. Ο νόμος αυτός εισάγει διαφορετική διαδικασία από τα υπόλοιπα κοινά αδικήματα, λειτουργώντας παράλληλα με τον κοινό ΚΠΔ, ενώ ταυτόχρονα προτάσσει την επιτάχυνση της διαδικασίας διερεύνησης των αδικημάτων αυτών, λόγω του ιδιαίτερου χαρακτήρα τους³²⁸. Η τάση επιτάχυνσης της διαδικασίας αυτής, ωστόσο, φέρεται να δημιουργεί ζητήματα πληρότητας και αποτελεσματικότητας ως προς την διερεύνηση των εκάστοτε πράξεων και ως προς την συλλογή των απαραίτητων αποδεικτικών στοιχείων με συνέπεια την αναποτελεσματικότητα της δικαστικής διερεύνησης και εκτίμησης των πράξεων διαφθοράς των προσώπων αυτών και ακολούθως την ατιμωρησία των εμπλεκόμενων-κατηγορουμένων λόγω αμφιβολιών³²⁹.

5.3.3. Η προβληματική της ευθύνης των νομικών προσώπων

Οι περιπτώσεις των παράνομων δραστηριοτήτων της Novartis που αναπτύχθηκε στην παρούσα ΔΕ καθώς και το πολύκροτο σκάνδαλο της SIEMENS³³⁰, έφεραν στην επικαιρότητα μία από τις σημαντικότερες προβληματικές του ελληνικού ποινικού δικαίου, δηλαδή την ευθύνη των νομικών προσώπων. Το ελληνικό ποινικό σύστημα σε πρώτη ανάγνωση, απορρίπτει τη θεώρηση της ποινικής ευθύνης των νομικών προσώπων. Και αυτό γιατί σύμφωνα με το δόγμα «societas delinquere non potest», η ένωση προσώπων (ή εταιρεία) δεν μπορεί να διαπράξει έγκλημα³³¹. Ακόμα, το δίκαιο, δεδομένου του ατομοκεντρικού του χαρακτήρα, δέχεται ως δράστη μιας ενέργειας μόνο φυσικό πρόσωπο αφού πράξη θεωρείται

³²⁶ Στο ίδιο

³²⁷ (ΦΕΚ 219/Α/3-10-2011)

³²⁸ Ζαχαριάδης, Α. (2016). «Ζητήματα Εφαρμογής του Ν. 4022/2011», στο *Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Αργυρόπουλου*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 1001-1003

³²⁹ Στο ίδιο

³³⁰ Γασπαρινάτου, 2019, ό.π., σελ. 158-159.

³³¹ Χουλιάρης, Αθ. (2016). Societas delinquere non potest; - Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens», στο *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα : Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 1131-1132

νομικά ³³² μόνο μια ανθρώπινη, εξωτερικευμένη, αυτοελεγχόμενη και κοινωνικώς ενδιαφέρουσα συμπεριφορά³³³. Η δράση των νομικών προσώπων αμφισβητείται από τη γενικότερη φύση του δικαίου αφού σύμφωνα με την αρχή της ενοχής, τα νομικά πρόσωπα δεν μπορούν να «εκφράσουν» το γνωστικό και το βουλευτικό στοιχείο που απαιτείται για να μπορεί να στοιχειοθετηθεί η υποκειμενική υπόσταση ενός αδικήματος³³⁴. Έτσι, οι εταιρείες³³⁵ μολονότι σήμερα αποτελούν βασικό στοιχείο στη λειτουργία της βιομηχανικής κοινωνίας και υπεύθυνες για διάφορες παραβατικές και εγκληματικές συμπεριφορές με μεγάλο «κοινωνικό αποτύπωμα», η δράση τους αφήνεται στο περιθώριο της ποινικής αποδοκιμασίας. Αν και η Ελλάδα δεν αναγνωρίζει ποινική ευθύνη εταιρειών, ο νομοθέτης καταφεύγει σε διοικητικές κυρώσεις³³⁶. Ωστόσο, από εγκληματολογική σκοπιά, οι κυρώσεις αυτές ενσωματώνονται συχνά από τις εταιρείες ως απλό «κόστος επιχειρηματικής δραστηριότητας» (cost of doing business), χωρίς να επιτυγχάνεται ο προληπτικός σκοπός του ποινικού δικαίου.

5.4. Δικονομικοί μηχανισμοί αντιμετώπισης της διαφθοράς και των εγκλημάτων των ισχυρών

Εκτός από την ποινική τυποποίηση του φαινομένου της υψηλής διαφθοράς και των εγκλημάτων των ισχυρών, ο νομοθέτης έχει «επιστρατεύσει» και έτερους μηχανισμούς δικονομικού κυρίως χαρακτήρα για την αποτροπή των φαινομένων αυτών. Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσε να σημειωθεί η πρόβλεψη του Εισαγγελέα Οικονομικού εγκλήματος και η λειτουργία των ειδικών ανακριτικών πράξεων.

5.4.1. Εισαγγελέας Οικονομικού Εγκλήματος

Ο Εισαγγελέας Οικονομικού εγκλήματος αποτελεί μία σημαντική πρόβλεψη (άρ. 33 ΚΠΔ) για την αντιμετώπιση των εγκλημάτων των ισχυρών. Ο ρόλος του εισαγγελέα αυτού είναι περισσότερο «επιχειρησιακός» παρά «δικαστικός» και έχει ως στόχο την διερεύνηση και αντιμετώπιση εγκλημάτων οικονομικής και φορολογικής φύσης, καθώς και αδικημάτων σε βάρος του Δημοσίου και φορέων που τελούν υπό την αιγίδα του δημοσίου³³⁷. Ο εισαγγελέας

³³² Αρ. 14 ΠΚ

³³³ Χουλιάρης, Αθ., 2016, ό.π..

³³⁴ Στο ίδιο, σελ. 1133

³³⁵ Η τα νομικά πρόσωπα γενικότερα

³³⁶ Για παράδειγμα πρόστιμα, αφαίρεση αδειών από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς ή την Αρχή Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης Εσόδων, κ.ά.

³³⁷ Μοροζίνης, Ι. (2018). «Η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων από τον Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος», *The Art Of Crime*, ανακτήθηκε 27/04/2026 από <https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%ce%b4%ce%ad%cf%83%ce%bc%ce%b5%cf%85%cf%83%ce%b7-%cf%80%ce%b5%cf%81%ce%b9%ce%bf%cf%85%cf%83%ce%b9%ce%b1%ce%ba%cf%8e%ce%bd-%cf%83%cf%84%ce%bf%ce%b9%cf%87%ce%b5%ce%af%cf%89%ce%bd-%ce%b1%cf%80/>

αυτός θεωρείται ειδικών καθηκόντων, απαλλάσσεται από όλα τα άλλα καθήκοντα του (άρ. 33 παρ.1 ΚΠΔ) ενώ στο έργο του αυτό συνεπικουρείται και από διάφορους ειδικούς επιστήμονες και πραγματογνώμονες³³⁸. Για την επίτευξη του έργου, ο εισαγγελέας δίνει παραγγελίες σε γενικούς και ειδικούς ανακριτικούς υπαλλήλους (αρ. 35 παρ.1 ΚΠΔ) και παράλληλα εποπτεύει και συντονίζει το έργο ειδικών υπηρεσιών όπως το Σ.Δ.Ο.Ε. και η Διεύθυνση Οικονομικού Εγκλήματος. Έχοντας, ως τομέα όλη την επικράτεια, ο εν λόγω εισαγγελικός λειτουργός ενημερώνεται για όλες τις καταγγελίες που αφορούν το αντικείμενο αρμοδιότητας του, δυνάμενος να προτείνει την αρχειοθέτηση μίας υπόθεσης, αν πρόκειται για αβάσιμη και ανυποστήριχτη κατηγορία³³⁹. Μάλιστα, τηρουμένης της συνταγματικής διάταξης του άρ. 25 παρ.1 του Συντάγματος, περί αναλογικότητας, ο εισαγγελέας μπορεί να έχει πρόσβαση σε κάθε στοιχείο φορολογικού και τραπεζικού χαρακτήρα καθώς και σε κάθε πληροφορία και έγγραφο υπηρεσίας, με εξαίρεση το δικηγορικό απόρρητο (άρ. 36 παρ. 1 ΚΠΔ).

Ακόμα, στην αρμοδιότητα του εν λόγω εισαγγελέα υπάγεται και η δέσμευση τραπεζικών στοιχείων όπως λογαριασμών τραπεζής, θυρίδων καθώς και λοιπών περιουσιακών τίτλων, όπως ακίνητα, όταν συντρέχει περίπτωση οικονομικών εγκλημάτων και με σκοπό την προστασία των συμφερόντων του Δημοσίου (άρθρο 36 παρ.2 ΚΠΔ)³⁴⁰. Μάλιστα, η εν λόγω ανακριτική δυνατότητα που στοχεύει στην διατήρηση της περιουσίας που προέρχεται από παράνομη δραστηριότητα, πρέπει να είναι αιτιολογημένη και εκδίδεται με διάταξη χωρίς προηγούμενη ενημέρωση αυτού σε βάρος του οποίου γίνεται η δέσμευση, με τη δυνατότητα προσφυγής κατά της απόφασης αυτής³⁴¹. Άξιο αναφοράς είναι ότι η ανακριτική αυτή δραστηριότητα χαρακτηρίζεται στην πράξη από έλλειψη ουσιαστικού δικαστικού ελέγχου, τόσο ως προς τις προϋποθέσεις που επιτρέπουν-επιβάλλουν τη δέσμευση όσο και ως προς την παράταση της διάρκειας της, με συνέπεια να τίθενται σοβαρά ζητήματα νομιμότητας και συνταγματικότητας της ανακριτικής αυτής ενέργειας³⁴². Συναφώς η παρατεταμένη δέσμευση περιουσιακών στοιχείων χωρίς την άμεση έκδοση βουλεύματος έχει επικριθεί έντονα, καθώς μετατρέπει ένα προσωρινό εξασφαλιστικό μέτρο σε μια άτυπη «προ-ποινή», δοκιμάζοντας τα όρια του τεκμηρίου αθωότητας.

³³⁸ Στο ίδιο.

³³⁹ Μιχαλοπούλου, 2019, ό.π., σελ. 348-349

³⁴⁰ Στο ίδιο, σελ. 351

³⁴¹ Στο ίδιο.

³⁴² Μοροζίνης, ό.π.

5.4.2. Ειδικές ανακριτικές πράξεις

Στο πλαίσιο αντιμετώπισης των εγκλημάτων των ισχυρών και δη της υψηλής διαφθοράς, ο νομοθέτης έχει επιστρατεύσει το θεσμό των ειδικών ανακριτικών πράξεων, που προβλέπονται στις διατάξεις των άρθρων 254 και 255 ΚΠΔ. Με τον όρο αυτό νοούνται οι νόμιμες μέθοδοι τις οποίες αξιοποιεί ο ανακριτής ή ο εκάστοτε ανακριτικός υπάλληλος προκειμένου να φτάσει στο στόχο του, που δεν είναι άλλος από την ανακάλυψη της ουσιαστικής αλήθειας³⁴³. Μάλιστα, τους αποδίδεται από το νομοθέτη ο χαρακτηρισμός «ειδικές» λόγω του εξαιρετικού τους χαρακτήρα, καθώς προβλέπονται για συγκεκριμένες κατηγορίες εγκλημάτων, μεταξύ των οποίων το οργανωμένο έγκλημα (254 ΚΠΔ) και τα εγκλήματα των ισχυρών υπό τη μορφή της διαφθοράς (αρ.255 ΚΠΔ), ενώ παράλληλα ενέχουν σοβαρή απειλή για τα ατομικά δικαιώματα των ελεγχόμενων και τον εγγυητικό χαρακτήρα του δικαίου³⁴⁴.

Ως ειδικές ανακριτικές πράξεις στις περιπτώσεις των εγκλημάτων της διαφθοράς όταν αυτή δεν εντάσσεται στο πλαίσιο ΕΟ, μπορούμε να επισημάνουμε τη συγκαλυμμένη έρευνα, κατά την οποία ο ανακριτικός υπάλληλος ή ο ιδιώτης που δρα κατ' εντολή του πρώτου εμφανίζεται ως ωφελούμενος ή μεσολαβητής ωφελούμενου σε πρόσωπο που πράττει βασικά αδικήματα διαφθοράς που αναφέρονται στην παρ. 1 με το ρόλο τους να είναι περισσότερο παθητικός, την άρση του απορρήτου, καταγραφή δραστηριότητας σε εξωτερικό χώρο, συσχέτιση δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα κ.ά. (αρ. 255 ΚΠΔ.)³⁴⁵.

Για να είναι σύννομη η δραστηριότητα των ανακριτικών οργάνων θα πρέπει να τελούνται υπό την εποπτεία και το γενικότερο έλεγχο εισαγγελικού λειτουργού ενώ θα πρέπει να προκύπτει κατόπιν βουλεύματος δικαστικού συμβουλίου. Παράλληλα, θα πρέπει να υπάρχουν επαρκείς ενδείξεις τέλεσης της διερευνώμενης πράξης και η εξιχνίαση της συγκεκριμένης υπόθεσης θα πρέπει να είναι με άλλο τρόπο αδύνατη, ενώ συνάμα θα πρέπει την επίμαχη πράξη ο δράστης να την έχει προαποφασίσει³⁴⁶, διαφορετικά συντρέχει περίπτωση «παγίδευσης» η οποία συνιστά παράνομη πράξη³⁴⁷. Το ζήτημα των ειδικών ανακριτικών πράξεων, ιδίως για τις

³⁴³ Μαργαρίτης, Μ. & Μαργαρίτη Άντ. (2020). *ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Θεωρία-Νομολογία*, Αθήνα: Π.Ν.ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ, 633-639

³⁴⁴ Παπαχαράλαμπος, Χ. (2003). Η εξιχνίαση του οργανωμένου εγκλήματος. Η προβληματική των ειδικών ανακριτικών τεχνικών, σε: *Τιμητικό Τόμο για την Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου* ("Δικαιώματα του Ανθρώπου, Έγκλημα, Αντεγκληματική Πολιτική"), Β', Αθήνα/ Βρυξέλλες (Bruylant), σελ.1057-1058.

³⁴⁵ Με την ψήφιση του Νέου Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (Ν. 4620/2019), οι ειδικές ανακριτικές πράξεις για τη διαφθορά αναδιαμορφώθηκαν και πλέον αποτυπώνονται στα άρθρα 254 και 255 του ισχύοντος ΚΠΔ.

³⁴⁶ Δασκαλάκης, Α. (2017). Οι έννομες συνέπειες της δράσης του agent provocateur στον κατηγορούμενο, *Ποινική Δικαιοσύνη*, σελ. 916.

³⁴⁷ Παπαδαμακης Α. (2019). *Ποινική Δικονομία, Θεωρία-Πράξη-Νομολογία*, 9^η Έκδοση, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 218

περιπτώσεις των εγκλημάτων των ισχυρών αποτελούν ένα πολύ ευαίσθητο ζήτημα, καθώς καλούνται να ισορροπήσουν ανάμεσα σε ένα διττό ρόλο που θέτει το εγχώριο δίκαιο, δηλαδή αφενός να προστατεύσει την κοινωνία από το έγκλημα και από τις συνέπειές του και αφετέρου να διασφαλίσει τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των εμπλεκόμενων ατόμων³⁴⁸.

³⁴⁸ Σάμιος, Θ. (2001), «Ανακριτικές πράξεις επί εγκληματικών οργανώσεων», *Ποινικά Χρονικά*, σελ. 1034.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6

6. Εξω-ποινική αντιμετώπιση

Μία σύντομη αναδρομή στην προηγούμενη ενότητα και συγκεκριμένα στην προβληματική της ευθύνης των νομικών προσώπων, οδηγεί εύλογα στο συμπέρασμα ότι η κρατικο-εταιρική εγκληματικότητα που χαρακτηρίζεται από τη σύμπραξη μεταξύ κράτους και εταιρικών οντοτήτων, δεν εντάσσεται αυτοτελώς στο τιμωρητικό «πλέγμα» της εγχώριας ποινικής νομοθεσίας. Και αυτό γιατί τυχόν ποινικοποίηση τους, αντιτίθεται τόσο στην αρχή της *societas delinquere non potest* όσο και στην αρχή της φυσικής-ατομικής ευθύνης³⁴⁹. Το γεγονός ότι οι παραβατικές αυτές συμπεριφορές πολλές φορές δεν συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον του ποινικού νομοθέτη, μοιραία οδηγεί στην αναζήτηση από την πλευρά της Πολιτείας εναλλακτικών λύσεων διοικητικού χαρακτήρα για την αναχαίτιση της δράσης τους, όπως είναι η επιβολή διοικητικών κυρώσεων, η διάρθρωση ανεξάρτητων αρχών και λοιπών φορέων αντεγκληματικής πολιτικής καθώς και η πρόβλεψη του θεσμού των προστατευόμενων μαρτύρων και μαρτύρων δημοσίων συμφέροντος.

6.1. Διοικητικές κυρώσεις

6.1.1. Θεωρητικό υπόβαθρο

Η επικράτηση της αρχής *societas delinquere non potest* έχει ως αναπότρεπτη συνέπεια η εγκληματικότητα των ισχυρών που χαρακτηρίζεται πολλές φορές από τη δράση εθνικών και υπερεθνικών οργανισμών³⁵⁰ να αντιμετωπίζεται με μικρότερης απαξίας διοικητικές κυρώσεις, ενώ τα μεμονωμένα εταιρικά στελέχη να αντιμετωπίζονται με ποινικές διώξεις. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να απαξιώνεται η δράση των νομικών προσώπων σε εγχώριο επίπεδο, και να υπερπροβάλλεται η δράση των ατόμων μεμονωμένα, γεγονός που οφείλεται, όπως προαναφέρθηκε, στο γενικότερο ατομοκεντρικό και επιλεκτικό χαρακτήρα του ποινικού συστήματος³⁵¹.

³⁴⁹ Χουλιάρης, Αθ., 2016, ό.π., σελ. 1131-1132

³⁵⁰ Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν τα εγκλήματα παγκοσμιοποίησης, και λοιπά διεθνικά οικονομικά εγκλήματα με τη δράση οργανισμών όπως ΜΚΟ Χουλιάρης, 2019, ό.π., σελ. 79-80

³⁵¹ Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Μ. (2019). Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων; *The Art of Crime*, Μελέτες, Νοέμβριος 2019, ανακτήθηκε 01/05/2026 από <https://theartofcrime.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CF%85%CE%B8%CF%8D%CE%BD%CE%B7-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8E%CF%80%CF%89%CE%BD/>

Η (ποινική) ευθύνη των νομικών προσώπων, ανταποκρινόμενη αφενός στη Σύμβαση του ΟΗΕ κατά της διαφθοράς και αφ' ετέρου στη Σύμβαση του ΟΟΣΑ για την καταπολέμηση της δωροδοκίας αλλοδαπών δημοσίων υπαλλήλων, υιοθετήθηκε από πολλά κράτη στην ποινική εμβέλεια του εκάστοτε συστήματος, εξισώνοντάς την ουσιαστικά με τη δράση του εκάστοτε ατόμου³⁵². Αντίθετα, το εγχώριο ποινικό δίκαιο απέρριψε την ποινική ευθύνη των νομικών αυτών ενώσεων και περιορίστηκε στη διοικητική τους τιμωρία³⁵³.

6.1.2. Διακρίσεις και νομικό πλαίσιο.

Σύμφωνα με το άρθρο 45 του Ν.4557/2018, που αποτελεί μία εκ των βασικών διατάξεων για τη θεμελίωση της ευθύνης των νομικών προσώπων στο εγχώριο δίκαιο, ως κυρώσεις σε περίπτωση νομιμοποίησης των εσόδων από παράνομες δραστηριότητες που τελείται προς όφελος ενός νομικού προσώπου, μπορούμε να υπογραμμίσουμε «την επιβολή προστίμου από πενήντα χιλιάδες (50.000) ευρώ έως δέκα εκατομμύρια (10.000.000) ευρώ, τον οριστικό ή προσωρινό αποκλεισμό από δημόσιες παροχές και συμβάσεις, την οριστική ή προσωρινή ανάκληση ή αναστολή λειτουργίας και την απαγόρευση άσκησης επιχειρηματικής δραστηριότητας»³⁵⁴. Η ανεξαρτησία των διοικητικών κυρώσεων που εισάγει η παράγραφος 1 του άρθρου 45 του Ν. 4557/2018, πρέπει να ερμηνεύεται υπό το πρίσμα της σύγχρονης ευρωπαϊκής νομολογίας για την αρχή *ne bis in idem*. Καθώς τα βαρύτατα διοικητικά πρόστιμα και οι αποκλεισμοί που απειλούνται κατά των νομικών προσώπων φέρουν, βάσει των "κριτηρίων Engel"³⁵⁵, ουσιαστικά ποινικό χαρακτήρα (repressive character), ανακύπτει ο κίνδυνος διπλής τιμωρίας για την ίδια πράξη³⁵⁶.

Το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΔΕΕ) στην υπόθεση *Åkerberg Fransson* (C-617/10) επιβεβαίωσε ότι η παράλληλη επιβολή τέτοιων κυρώσεων δοκιμάζει τα όρια του άρθρου 50 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ε.Ε.³⁵⁷. Εντούτοις, η σύγχρονη τάση, όπως αποκρυσταλλώθηκε από την απόφαση-σταθμό του ΕΔΔΑ στην υπόθεση *A and B v. Norway*,

³⁵² Στο ίδιο.

³⁵³ Στο ίδιο.

³⁵⁴ Άρθρο 45 - Νόμος 4557/2018 - Ευθύνη νομικών προσώπων και οντοτήτων (άρθρα 58 και 59 της Οδηγίας 2015/849).

³⁵⁵ Αργυρός, Α. (2015). Η ΑΡΧΗ «ne bis in idem» με αφορμή την με αριθμό 1741/2015 Απόφαση Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, *Όμιλος "Αριστόβουλος Μάνεσης"*, 31/05/2015, ανακτήθηκε την 19/06/2026 από <https://www.constitutionalism.gr/ne-bis-in-idem-ste17412015/>

³⁵⁶ ΕΔΔΑ, *Engel and Others v. the Netherlands*, 8 Ιουνίου 1976, Series A no. 22., ανακτήθηκε την 19/06/2026 από <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-57479%22%7D>

³⁵⁷ ΔΕΕ, Υπόθεση C-617/10, *Åklagaren κατά Hans Åkerberg Fransson*, Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, ανακτήθηκε την 19/06/2026 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62010CA0617>

δέχεται ότι η δυαδικότητα των διαδικασιών (ποινικής και διοικητικής) είναι ανεκτή, μόνον όταν αυτές συνδέονται με έναν στενό ουσιαστικό και χρονικό σύνδεσμο (sufficiently close connection in substance and time)³⁵⁸.

Συνεπώς, για να μην προσβάλλεται η αρχή *ne bis in idem* στο πεδίο του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος, οι εγχώριοι διοικητικοί έλεγχοι και οι ποινικές διώξεις οφείλουν να λειτουργούν ως ένα προβλέψιμο, συντονισμένο και ενιαίο σύστημα συμπληρωματικής δράσης, όπου το συνολικό βάρος των κυρώσεων δεν θα παραβιάζει την αρχή της αναλογικότητας³⁵⁹.

Εκτός από τη διάταξη αυτή του Ν. 4557/2018, διοικητικές κυρώσεις μπορούν παράλληλα να υπογραμμιστούν και σε άλλες διατάξεις, όπως τα άρθρα 25 και 44 του Ν. 3959/2011 για την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού, το άρθρο 20 του Ν. 2523/1997 για τα φορολογικά αδικήματα, το άρθρο 25 του Ν. 1882/1990 περί μη καταβολής χρεών στο Δημόσιο κ.ά.³⁶⁰.

Ενδεικτικό παράδειγμα διοικητικών κυρώσεων και εξωδικαστικών λύσεων υπογραμμίστηκε στην περίπτωση Novartis που προαναφέρθηκε, όπου πολλές αλλοδαπές έννομες τάξεις (πχ. ΗΠΑ, Ινδία) επέβαλαν στην εταιρεία αυτή πρόστιμο πολλών εκατομμυρίων ευρώ, αφού εντόπισαν αθέμιτες πρακτικές δωροδοκιών πολιτικών αξιωματούχων και παραβάσεις της σχετικά με τη νομοθεσία για τον ελεύθερο ανταγωνισμό³⁶¹.

Χαρακτηριστικό διοικητικών κυρώσεων αποτελεί και η πειθαρχική αντιμετώπιση του εκάστοτε δημόσιου υπαλλήλου ιδίως σε περιπτώσεις τέλεσης παράβασης καθήκοντος από τον ίδιο. Στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με το Ν. 4057/2012, ο εκάστοτε υπάλληλος αντιμετωπίζει τουλάχιστον την ποινή του υποβιβασμού και ανώτερες ποινές, όπως ποινή πρόσκαιρης παύσης από 3-12 μήνες και οριστικής παύσης³⁶², ενώ με το Ν.5149/2024 επήλθαν σημαντικές μεταβολές με σκοπό την επιτάχυνση της διαδικασίας διορισμού ατόμων στο Δημόσιο και αναθεώρηση της διαδικασίας αξιολόγησης μέσω αξιοποίησης τεχνολογικών εργαλείων³⁶³.

³⁵⁸ ΕΔΔΑ (Ευρεία Σύνοψη), *A and B v. Norway*, αριθ. προσφυγών 24130/11 και 29758/11, Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2016, ανακτήθηκε την 19/06/2026 από <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-188013%22%7D>

³⁵⁹ Αργυρός, Α., Η ΑΡΧΗ «*ne bis in idem*» με αφορμή την με αριθμό 1741/2015 Απόφαση Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, ό.π.

³⁶⁰ Στο ίδιο.

³⁶¹ Μόνο στην Ελλάδα κατηγορούνται πολιτικοί για την υπόθεση Novartis, iefimerida.gr, ό.π.

³⁶² Άρθρο 109 παρ.1 περ. στ', ζ', η' και παρ.5 α' σε συνδ. με άρθρο 107 παρ.1 του Ν.4057/2012

³⁶³ Αρ. 2,43,44 του Ν.5149/2024

6.1.3. Η προβληματική του άρθρου 135 του Ν. 5090/2024

Ενώ η διάταξη του άρθρου 45 του Ν.4557/2018, θεμελίωσε την διοικητική ευθύνη των νομικών προσώπων και την συνακόλουθη επιβολή διοικητικών κυρώσεων σε περίπτωση νομιμοποίησης των εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, ο σχετικά πρόσφατος Ν. 5090/2024, έσπευσε να προσδιορίσει τον τρόπο συμμετοχής ενός νομικού προσώπου σε μία ποινική δίκη που αφορά πράξεις δωροδοκίας κατά τα άρθρα 159^A, 236 και 237 ΠΚ.. Πιο συγκεκριμένα, στο άρθρο 135 του νόμου αυτού ορίζεται ότι το νομικό πρόσωπο συμμετέχει στην ποινική δίκη ανεξαρτήτως καταδίκης φυσικού προσώπου για το αναφερόμενο αδίκημα. Μάλιστα, υπέχει θέση διαδίκου στην ποινική διαδικασία, και συγκεκριμένα θέση του παλαιού ρόλου του αστικά υπεύθυνου, εκείνου δηλαδή που ευθύνεται για τις οικονομικές συνέπειες της επίμαχης συναλλαγής και που φέρει τα δικαιώματα του κατηγορουμένου χωρίς στην πραγματικότητα να είναι το ίδιο το ΝΠ κατηγορούμενος³⁶⁴.

Η διάταξη αυτή εισάγει μια σημαντική προβληματική σχετικά με την περιγραφόμενη δικονομική αντιμετώπιση νομικών προσώπων, αφού η ασαφώς διατυπωμένη ορολογία «κυρώσεις»³⁶⁵, περιγράφει το ΝΠ ως διάδικο, το οποίο κινείται στο φάσμα μεταξύ αστικής και ποινικής ευθύνης³⁶⁶. Κατά την άποψη του Εισαγγελέα, κου Στίγγα, οι αναφερόμενες κυρώσεις αποτελούν μάλλον διοικητικής φύσης και αναφέρονται στην υποχρέωση των ιδιοκτητών του νομικού προσώπου να εξασφαλίσουν την αποχή της οντότητας αυτής από οποιασδήποτε παράνομης φύσης δωροδοκία³⁶⁷.

6.2. Ανεξάρτητες Αρχές

6.2.1. Εισαγωγικές Παρατηρήσεις

Εκτός από την επιβολή διοικητικών κυρώσεων, σε εξωποινικό επίπεδο, υπάρχει η πρόβλεψη για την ύπαρξη ανεξάρτητων από διοικητικό έλεγχο οντοτήτων, που στόχο έχουν την εξασφάλιση της αμεροληψίας και της ανεξαρτησίας της διοίκησης και την αποτροπή φαινομένων δωροδοκίας μέσα από άσκηση ελέγχου και εποπτείας στη Δημόσια Διοίκηση³⁶⁸. Οι ανεξάρτητες αυτές οντότητες οφείλουν την ύπαρξή τους είτε σε συνταγματική είτε σε λοιπή

³⁶⁴ Στίγγας, Δ. (2024). *Η ευθύνη νομικών προσώπων για αδικήματα δωροδοκίας, ως μέσο καταπολέμησης της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα. Χαρακτηριστικά και στοχοθεσία*, σελ. 6, ανακτήθηκε 01/05/2026 από https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2024/09/stiggas_2024.pdf

³⁶⁵ αρ. 135 παρ.3 Ν.5090/2024

³⁶⁶ Στο ίδιο

³⁶⁷ Στο ίδιο, σελ. 7.

³⁶⁸ Μακρυδημήτρης, Α. & Πραβίτα, Μ.-Η. (2012). *Διοικητική Επιστήμη Ι: Δημόσια Διοίκηση. Στοιχεία διοικητικής οργάνωσης*. Ε΄ Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, σ. 579

νομοθετική διάταξη, εκδίδουν εκτελεστές ή συμβουλευτικές πράξεις και ενίοτε δύνανται να προστατεύουν είτε ατομικά δικαιώματα είτε το δημόσιο συμφέρον κ.ά.³⁶⁹. Η δράση των ανεξάρτητων αυτών αρχών είναι πολύ σημαντική στο πλαίσιο του Δημοκρατικού πολιτεύματος, αφού προφυλάσσουν τα δικαιώματα και τις ελευθερίες των πολιτών από την παράνομη συμπεριφορά του κράτους, όπως είναι η αθέμιτη σύμπραξη με τις εταιρείες και τα φαινόμενα διαφθοράς³⁷⁰. Ταυτόχρονα όμως, θα ήταν παράλειψη να μην αναφερθεί στο σημείο αυτό, ότι από τη σκοπιά της Κριτικής Εγκληματολογίας, η μετατόπιση του ελέγχου της διαφθοράς των ισχυρών από τους παραδοσιακούς δικαστικούς μηχανισμούς προς ένα πολυσχιδές δίκτυο Ανεξάρτητων Αρχών (ΕΑΔ, ΑΑΔΕ, ΕΑΑΔΗΣΥ) ενέχει τον κίνδυνο γραφειοκρατικοποίησης και τεχνοκρατικής στεγανοποίησης του φαινομένου. Η διαφθορά παύει να αντιμετωπίζεται ως δομικό, πολιτικο-οικονομικό πρόβλημα και μετατρέπεται σε ζήτημα «διαχειριστικής δυσλειτουργίας» ή «έλλειψης συμμόρφωσης» (non-compliance), αποδυναμώνοντας έτσι το ριζοσπαστικό αίτημα για κοινωνική δικαιοσύνη και λογοδοσία των ελίτ. Μεταξύ των σημαντικότερων ανεξάρτητων αρχών για την αντιμετώπιση της υψηλής εγκληματικότητας θα μπορούσαμε να επισημάνουμε την Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ), την Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΑΔΗΣΥ) καθώς και λοιπούς εθνικούς φορείς.

6.2.2. Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ)

Η θέσπιση της ΕΑΔ πραγματοποιήθηκε με το Ν.4622/2019, στο άρθρο 82 του οποίου προβλέφθηκε ότι στόχος της εν λόγω ανεξάρτητης αρχής είναι η αναβάθμιση της ποιότητας των παρεχόμενων Υπηρεσιών στο Δημόσιο και η εξάλειψη των φαινομένων διαφθοράς στον τομέα αυτό, στόχος που επιτυγχάνεται με επεμβάσεις τόσο στο πεδίο της πρόληψης όσο και στο πεδίο αποτροπής των εν λόγω ενεργειών³⁷¹. Στο πλαίσιο αυτό απολαμβάνει ανεξαρτησία σε οικονομικό και διοικητικό επίπεδο, γεγονός που ενισχύει τον αδιάβλητο και αμερόληπτο χαρακτήρα της αρχής αυτής³⁷². Για την ενίσχυση της αξιοπιστίας της, επισημάνθηκε η υποχρέωσή της να δημοσιοποιεί σε εκθέσεις τα αποτελέσματα των ερευνών της και να κοινοποιεί τυχόν επιβαλλόμενα πρόστιμα από την ίδια³⁷³. Το άξιο αναφοράς είναι ότι στο πλαίσιο των αρμοδιοτήτων της η αρχή διενεργεί ελέγχους ενιαία και αμερόληπτα και επιβάλλει

³⁶⁹ Ακαλίδης, Στ. & Μοσχόπουλος, Δ. (2008). *Η Ελληνική Δημόσια Διοίκηση*. Πάτρα: Εκδόσεις ΕΑΠ, σ.153-155

³⁷⁰ Ράικος, Δ. (2019). *Δίκαιο Δημοσίων Συμβάσεων. Γ' Έκδοση*. Αθήνα, Εκδόσεις Σάκκουλα, σελ. 171-175

³⁷¹ Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ), Εθνική Αρχή Διαφάνειας, ανακτήθηκε την 15/06/2026 από <https://aead.gr/nta/apostoli-kai-armodiotites>

³⁷² Αιτιολογική Έκθεση στο σχέδιο νόμου "Επιτελικό Κράτος: Οργάνωση, λειτουργία και διαφάνεια της Κυβέρνησης, των κυβερνητικών οργάνων και της κεντρικής δημόσιας διοίκησης", σ. 77-80

³⁷³ Στο ίδιο, σελ. 82

κυρώσεις και πειθαρχικές διώξεις σε ελεγχόμενους που δεν παρέχουν στοιχεία, έχοντας ενισχυμένη πρόσβαση σε βάσεις δεδομένων³⁷⁴.

6.2.3. Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΑΔΗΣΥ)

Δεδομένου ότι ο χώρος κατανομής των δημόσιων συμβάσεων αποτελεί έναν γόνιμο χώρο ανάπτυξης της κρατικο-εταιρικής εγκληματικότητας και της διαφθοράς³⁷⁵, η ανάπτυξη της ΕΑΑΔΗΣΥ αποτελεί κομβικής σημασίας για την αντιμετώπιση των εγκληματικών αυτών κατηγοριών³⁷⁶. Στο πλαίσιο αυτό, η αρχή συντονίζει και εποπτεύει το έργο των οργάνων της Δημόσιας Διοίκησης ενώ παράλληλα εκδίδει αποφάσεις περί συνταγματικότητας ή μη νομοθετικών αποφάσεων που αφορούν τις δημόσιες συμβάσεις³⁷⁷. Η ίδρυση και λειτουργία της αρχής αυτής αποτελεί την απάντηση ουσιαστικά της πολιτείας απέναντι στην ανάγκη εξορθολογισμού του πολυσύνθετου νομικού πλαισίου σχετικά με τις δημόσιες συμβάσεις ενώ αποτελεί παράλληλα τον παράγοντα ενοποίησης όλων των αρμόδιων για τον έλεγχο των δημόσιων συμβάσεων αρχών και το σημείο επαφής με λοιπές αλλοδαπές αρχές³⁷⁸.

6.2.4. Λοιποί εθνικοί φορείς

Εκτός των ήδη αναφερομένων αρχών-φορέων που συμβάλλουν στην πρόληψη και καταπολέμησης της υψηλής εγκληματικότητας, δύναται ενδεικτικά να υπογραμμιστεί ο Συνήγορος του Πολίτη (ΣτΠ), βασική αποστολή του οποίου αποτελεί η προστασία των δικαιωμάτων των πολιτών από την μεροληπτική και παράνομη συμπεριφορά της Δημόσιας Διοίκησης³⁷⁹. Στο πλαίσιο αυτό, διερευνά ατομικές διοικητικές πράξεις αλλά και παραλείψεις της Διοίκησης που παραβιάζουν βασικές αρχές της νομιμότητας και της χρηστής διοίκησης ή που συνιστούν παράβαση των καθηκόντων τους, ενώ παράλληλα επιχειρεί να εξασφαλίσει την ίση μεταχείριση μεταξύ των εμπλεκόμενων στη Δημόσια Διοίκηση³⁸⁰.

³⁷⁴ Ota.gr (2025). Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας: Ο ρόλος, το έργο και η στρατηγική της, Ota.gr, 16 Νοεμβρίου 2025, ανακτήθηκε την 14/06/2026 από <https://www.myota.gr/2025/11/16/%ce%b7-%ce%b5%ce%b8%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%ae-%ce%b4%ce%b9%ce%b1%cf%86%ce%ac%ce%bd%ce%b5%ce%b9%ce%b1%cf%82-%ce%bf-%cf%81%cf%8c%ce%bb%ce%bf%cf%82-%cf%84%ce%bf-%ce%ad%cf%81/>

³⁷⁵ Green, P. & Ward, T. (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, Pluto Press, London - Sterling, Virginia, pp.14-15

³⁷⁶ Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΑΔΗΣΥ), ανακτήθηκε την 03/05/2026 από <https://govwatch.gr/authors/eniaia-anexartiti-archi-dimosion-symvaseon-eaadisy/>

³⁷⁷ Αρ.2 του Ν.4013/2011

³⁷⁸ Ράικος, 2019, ό.π., Σελ.571

³⁷⁹ Φυτράκης, Ε. (2010). *Τα ελεγκτικά σώματα της Δημόσιας Διοίκησης. Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 67

³⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 68.

Σημαντική στο πλαίσιο καταπολέμησης της υψηλής διαφθοράς αποτελεί και η Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων (ΑΑΔΕ)³⁸¹. Στόχος της Αρχής αυτής αποτελεί η πάταξη των φαινομένων της διαφθοράς με παράλληλο στόχο την ενδυνάμωση του δημοκρατικού χαρακτήρα του θεσμού και την προστασία του δημοσίου συμφέροντος³⁸². Στο πλαίσιο αυτό, αξιοποιεί διάφορα ψηφιακά εργαλεία με σκοπό την αναβάθμιση της ποιότητας των διενεργούμενων ελέγχων ενώ παράλληλα έχει δημιουργήσει έναν διαδικτυακό χώρο διαμορφωμένο για την διερεύνηση καταγγελιών μέσα από τη διάρθρωση αποτελεσματικών εφαρμογών εσωτερικού ελέγχου³⁸³.

Σημαντική στον τομέα αυτό αποτελεί και η συνεισφορά της Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης των Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες (ΑΚΝΕ)³⁸⁴ που στόχο έχει την αντιμετώπιση τόσο του «ξεπλύματος μαύρου χρήματος» όσο και των βασικών αδικημάτων (Ν.4557/2018) που συνδέονται με το «ξέπλυμα»³⁸⁵.

Άξια αναφοράς είναι ακόμα η πρόβλεψη της σύστασης της Επιτροπής Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης του άρθρου 25 του Ν.5026/2023, στην αρμοδιότητα της οποίας εντάσσεται ο έλεγχος της Δήλωσης Περιουσιακής Κατάστασης (Δ.Π.Κ.) και της Δήλωσης Οικονομικών Συμφερόντων (Δ.Ο.Σ.) μιας κατηγορίας ατόμων, μεταξύ των οποίων εντάσσονται και πολιτικά πρόσωπα, όπως τα μέλη της κυβέρνησης, οι αρχηγοί των κομμάτων, όσοι διαχειρίζονται τα οικονομικά των πολιτικών κομμάτων κ.ά.³⁸⁶. Για την εκπλήρωση των σκοπών της, η επιτροπή απολαμβάνει διοικητική και οικονομική αυτοτέλεια και αναθέτει τον πρακτικό έλεγχο των δηλώσεων αυτών στα επιμέρους ελεγκτικά όργανα του άρθρου 27 του ίδιου νόμου³⁸⁷.

³⁸¹ ΑΑΔΕ, Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων, Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς 2022-2025, ανακτήθηκε την 03/05/2026 από https://www.aade.gr/sites/default/files/2023-12/SSKD_AADE_21_12_2023.pdf

³⁸² Στο ίδιο

³⁸³ Στο ίδιο.

³⁸⁴ Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης των Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες (ΑΚΝΕ), ανακτήθηκε την 03/05/2026 από <https://www.aml-authority.gov.gr/orama-kai-apostolh-vision-and-mission/>

³⁸⁵ Στο ίδιο

³⁸⁶ Αρ. 4 του Ν. 5026/2023, ΦΕΚ Α' -45.

³⁸⁷ Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης, Επιτροπή Ελέγχου του άρθρου 25 του ν. 5026/2023, Η επιτροπή Ελέγχου και οι αρμοδιότητές της, Βουλή των Ελλήνων, ανακτήθηκε την 03/05/2026 από <https://www.hellenicparliament.gr/Organosi-kai-Leitourgia/epitropi-elegxou-ton-oikonomikon-ton-komaton-kai-ton-vouleftwn/>

6.3. Θεσμός προστατευόμενων μαρτύρων και μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος («whistleblowing»³⁸⁸)

Ο θεσμός των προστατευόμενων μαρτύρων³⁸⁹ και των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος είναι ένας ακόμα σημαντικός θεσμός στο πλαίσιο προστασίας της κοινωνίας από την υψηλή διαφθορά και τα εγκλήματα των ισχυρών. Οι μάρτυρες αποτελούν ένα από τα κυριότερα αποδεικτικά μέσα³⁹⁰ που έχει ο ανακριτής ή οι ανακριτικοί υπάλληλοι στη διάθεσή τους για να επιτύχουν το σκοπό της αποδεικτικής διαδικασίας, που είναι η ανεύρεση της αλήθειας. Συνεπώς, απειλή σε βάρος των ατόμων αυτών συνιστά και κατάφωρη απειλή προς τον σκοπό και την εξέλιξη της ποινικής διαδικασίας³⁹¹. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την παρατηρούμενη απειλή που είχε για τους μάρτυρες και για τις οικογένειες τους η επαφή με τους δράστες στην ποινική διαδικασία, ιδίως σε υποθέσεις ΟΕ³⁹², οδήγησε στη ρύθμιση της προστασίας μαρτύρων με το άρθρο 9 του Ν.2928/01. Μάλιστα, ο νομοθέτης στην παράγραφο 2, προέβλεψε ως προστατευτικά μέτρα των προσώπων αυτών την προστασία από κατάλληλα εκπαιδευμένο αστυνομικό προσωπικό, την κατάθεση με οπτικοακουστικά μέσα, την μη αναγραφή του ονόματός τους και των προσωπικών τους στοιχείων κλπ.³⁹³

Στις προστατευτικές διατάξεις του νόμου αυτού εντάχθηκαν και οι περιπτώσεις των προσώπων που χωρίς να εμπλέκονται με οποιονδήποτε τρόπο σε πράξεις διαφθοράς των διατάξεων 235,236,237,237^A, 159 και 159^A ΠΚ και χωρίς κανένα προσωπικό όφελος, συμβάλλουν ουσιωδώς στην αποκάλυψή τους («μάρτυρες δημοσίου συμφέροντος», αρ. 47 ΚΠΔ), εφόσον από την αποκάλυψη αυτή προκύπτει κίνδυνος και απειλή σε βάρος των προσώπων αυτών³⁹⁴. Ο χαρακτηρισμός των ατόμων αυτών ως προστατευόμενων μαρτύρων γίνεται με πράξη του αρμόδιου εισαγγελέα, σύμφωνα με τις αρχές της αναλογικότητας, αναγκαιότητας και την αρχή της εκούσιας συμμετοχής του μάρτυρα και παύει με τον ίδιο τρόπο εφόσον δεν συντρέχουν πλέον οι λόγοι προστασίας τους. Μάλιστα, μόνη η κατάθεση του προστατευόμενου μάρτυρα

³⁸⁸ Ο όρος «Whistleblowing» αναφέρεται στην καταγγελία που πραγματοποιείται από έναν εργαζόμενο ή εξωτερικό συνεργάτη, μίας παράνομης ή ανήθικης συμπεριφοράς που τελείται στο πλαίσιο μίας εταιρείας ή ενός οργανισμού, στο mycomplaint. Τι είναι το «Whistleblowing»;, whistleblower software, mycomplaint, ανακτήθηκε την 16/05/2026 από <https://www.mycomplaint.gr/whistleblowing>

³⁸⁹ Ενδεικτική περίπτωση αξιοποίησης του θεσμού των προστατευόμενων μαρτύρων αποτελεί η περίπτωση της Novartis που αναπτύχθηκε στην 4^η ενότητα.

³⁹⁰ Άρθρο 178 παρ.1 ΚΠΔ

³⁹¹ Βαθιώτης, Κ. (2001). Η προστασία μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του Ν.2928/01, *Ποινικά Χρονικά*, Ειδικά Θέματα, ΝΑ/2001, σελ.1045.

³⁹² Λίβος, 2000, ό.π., σελ. 67

³⁹³ Βαθιώτης, ό.π., σελ. 1048

³⁹⁴ Κωνσταντινίδης, Α. (2019). Προστατευόμενοι μάρτυρες και Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος, *Ποινικά Χρονικά*, Τεύχος 4, σελ. 4-5

δεν μπορεί να οδηγήσει στην καταδίκη του κατηγορούμενου αλλά αντίθετα απαιτείται και η συνεισφορά έτερων αποδεικτικών στοιχείων³⁹⁵. Από την άλλη, έχει υποστηριχτεί ότι η ανωνυμία του μάρτυρα, συνιστά παράβαση του άρθρου 6 παρ. 3 της ΕΣΔΑ περί δίκαιης δίκης καθώς παραβιάζει το δικαίωμα πρόσβασης του κατηγορούμενου στο σύνολο του αποδεικτικού υλικού και το δικαίωμα ακρόασης του μάρτυρα, κώλυμα που φαίνεται να υπερκαλύπτεται από την εγγύηση αποκάλυψης της ταυτότητας του προστατευόμενου μάρτυρα κατόπιν αίτησης διαδίκου ή εισαγγελέα³⁹⁶.

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι με το Ν.4990/2020 ενσωματώθηκε η Ευρωπαϊκή οδηγία 2019/1937 για το «Whistleblowing» στο πλαίσιο της οποίας ενσωματώθηκε ένα καθεστώς που εισήγαγε ένα σύστημα εσωτερικής και εξωτερικής αναφοράς, παραλαβής και διερεύνησης αναφορών καθώς και προστασίας προσώπων που αναφέρουν παραβιάσεις ενωσιακού δικαίου που αφορούν διάφορους τομείς όπως οι δημόσιες συμβάσεις, η ασφάλεια των μεταφορών, η προστασία του περιβάλλοντος κ.ά.³⁹⁷ Εξάλλου πλέον έχει επέλθει σημαντική και πρόσφατη θεσμική μεταβολή, η οποία επιτρέπει πλέον στον αρμόδιο Εισαγγελέα να προβαίνει σε άρση του καθεστώτος προστασίας των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, εάν κριθεί ότι οι καταθέσεις τους δεν ήταν ουσιώδεις ή αν εξέλιπαν οι λόγοι προστασίας³⁹⁸. Αυτή η εξέλιξη (που οδήγησε και στην αποκάλυψη της ταυτότητας των μαρτύρων στην υπόθεση Novartis) αναδεικνύει την ευαλωτότητα του θεσμού του whistleblowing στην Ελλάδα και το πώς οι πολιτικές πιέσεις και οι νομοθετικές παλινδρομήσεις μπορούν να λειτουργήσουν αποτρεπτικά για μελλοντικούς μάρτυρες που επιθυμούν να αποκαλύψουν εγκλήματα των ισχυρών.

6.4. Διεθνείς πρωτοβουλίες

Το γεγονός ότι η υψηλή διαφθορά και η εγκληματικότητα των ισχυρών αποτελούν διεθνή φαινόμενα, οδήγησε στη λήψη σημαντικών πρωτοβουλιών για αντιμετώπισή τους σε υπερεθνικό επίπεδο.

Σημαντική κρίνεται η σύσταση της Ομάδας Χρηματοοικονομικής Δράσης (FATF), η οποία αποτέλεσε σημαντική πρωτοβουλία για την καταπολέμηση της νομιμοποίησης των εσόδων προερχόμενων από εγκληματικές δραστηριότητες, τα οποία τροφοδοτούν και ενισχύουν την

³⁹⁵ Στο ίδιο.

³⁹⁶ Στο ίδιο, σσ. 4-5.

³⁹⁷ Grant Thornton Greece (2023). «Whistleblowing: Υποχρεωτική πλέον η εφαρμογή της Οδηγίας στην Ελλάδα», Grant Thornton, ανακτήθηκε 16/05/2026 από <https://www.grant-thornton.gr/insights/article/whistleblowing-directive-eu-20191937/>

³⁹⁸ Άρθρο 218 ΚΠΔ, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει με το Ν. 5090/2024

δράση των εγκλημάτων των ισχυρών και των εταιρειών³⁹⁹. Η ομάδα αυτή ουσιαστικά παρέχει κατευθυντήριες οδηγίες μέσω των 40 συστάσεων της στα υπαγόμενα κράτη για τον τρόπο χειρισμού υποθέσεων ξεπλύματος και μολονότι απολαμβάνει ανεξαρτησία έναντι οργανισμών όπως ο ΟΟΣΑ, στην πραγματικότητα συνεπικουρείται από κάποιες από αυτές, με χαρακτηριστικότερη την περίπτωση συνεργασίας με τον ΟΗΕ⁴⁰⁰. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί ακόμα, η περίπτωση της Ομάδας κρατών κατά της διαφθοράς-GRECO, η οποία αξιολογεί κράτη και υποβάλλει συστάσεις⁴⁰¹ για τη βελτίωση του νομοθετικού και θεσμικού τους πλαισίου⁴⁰².

Τέλος, σημαντική καθίσταται για την αντιμετώπιση της εγκληματικότητας αυτής η σύσταση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας αλλά και οι υφιστάμενες υπηρεσίες που τίθενται υπό την εποπτεία και τον συντονισμό-έλεγχο της αρχής αυτής, όπως η Eurojust, Europol, Olaf⁴⁰³. Στόχος της Ευρωπαϊκής Εισαγγελίας είναι η προάσπιση των συμφερόντων της Ε.Ε. που πλήττονται σε περίπτωση απάτης και κατασπατάλησης Ευρωπαϊκών κεφαλαίων⁴⁰⁴, με χαρακτηριστικό παράδειγμα την περίπτωση του ΟΠΕΚΕΠΕ⁴⁰⁵ που αναπτύχθηκε στην παρούσα ΔΕ. Στόχος της Eurojust είναι ο συντονισμός και η κατεύθυνση των δικαστικών αρχών και των φορέων επιβολής του νόμου με σκοπό την βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους⁴⁰⁶, ενώ στόχος της Europol μεταξύ άλλων αποτελεί η πρόληψη και καταπολέμηση των οργανωμένων περιπτώσεων απάτης (όπως είναι η περίπτωση των κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων) και του «ξεπλύματος μαύρου χρήματος» σε Ευρωπαϊκό, κυρίως, επίπεδο⁴⁰⁷. Τέλος, στόχος του Ευρωπαϊκού Γραφείου κατά της Διαφθοράς (OLAF) είναι η διεξαγωγή ανεξάρτητων ερευνών για την απάτη και τη διαφθορά που αφορούν δημοσιονομικούς πόρους

³⁹⁹ Financial Action Task Force, FATF, ανακτήθηκε την 06/05/2026 από <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/what-we-do.html>

⁴⁰⁰ Στο ίδιο., σελ. 264-265

⁴⁰¹ Ενδεικτικό παράδειγμα συστάσεων προς την Ελλάδα αποτελούν οι συστάσεις της GRECO για θέσπιση κανόνων δεοντολογίας στους βουλευτές και κανόνες σχετικά με τη λήψη δώρων, στο GRECO, Τέταρτος κύκλος αξιολόγησης. *Πρόληψη διαφθοράς βουλευτών, δικαστών και εισαγγελέων*. Greco Eval IV Rep (2014) 9E. Έκθεση Αξιολόγησης 2015: Ελλάδα., ανακτήθηκε την 12/06/2026 από <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c648d>, σελ.28-31

⁴⁰² Group of States against Corruption, Welcome to the GRECO website, Council of Europe, ανακτήθηκε την 06/05/2026 από <https://www.coe.int/en/web/greco>

⁴⁰³ Τσιρώνης, 2019, ό.π., σελ. 369

⁴⁰⁴ Στο ίδιο

⁴⁰⁵ Κουτσελάκη, Κ., ό.π.

⁴⁰⁶ Τσιρώνης, ό.π., σελ. 368

⁴⁰⁷ Europol, About Europol, Helping make Europe safer, ανακτήθηκε την 06/05/2026 <https://www.europol.europa.eu/about-europol>

της ΕΕ, στόχος που επιτυγχάνεται μέσα από εσωτερικούς και εξωτερικούς ελέγχους και συντονισμένη δράση⁴⁰⁸.

⁴⁰⁸European Anti-fraud Office, OLAF, What we do, What is the mission of OLAF, ανακτήθηκε την 06/05/2026 https://anti-fraud.ec.europa.eu/about-us/what-we-do_en

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7

7. Κριτική αποτίμηση της αποτελεσματικότητας της αντεγκληματικής πολιτικής

Παρά τις σημαντικές πρωτοβουλίες που ελήφθησαν τόσο σε εθνικό όσο και σε διεθνές επίπεδο, σχετικά με την αντιμετώπιση της κρατικο-εταιρικής εγκληματικότητας και της διαφθοράς σε ποινικό και εξωποινικό επίπεδο, εγείρονται κάποια σημαντικά προβλήματα και ερωτήματα περί επιλεκτικότητας της συνολικής αντεγκληματικής πολιτικής στην πράξη.

7.1. Διεθνής εικόνα

Εκκινώντας με τη διεθνή πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση της οικονομικής εγκληματικότητας των εταιρειών που συμπράττουν με τα κράτη μέσα από τη διαφθορά, η αντιμετώπιση της εγκληματικότητας αυτής φαντάζει περισσότερο προσχηματική λόγω κυρίως της εξουσιαστικής παραμέτρου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση της «σταυροφορίας» κατά της διαφθοράς, η οποία απέδειξε ότι παρά την προσπάθεια νομοθετικής ρύθμισης της οικονομικής εγκληματικότητας, στην πράξη δεν υπήρξε ουσιαστική προσπάθεια προσέγγισης και αντιμετώπισης της εγκληματικής αυτής δραστηριότητας⁴⁰⁹. Στο πλαίσιο αυτό, οι εγκληματικές αυτές κατηγορίες δεν επισημάνθηκαν ως συστηματικά και δομικά φαινόμενα της σύγχρονης παγκοσμιοποιημένης πραγματικότητας, αλλά αντίθετα υπογραμμίστηκαν ως ενδογενή φαινόμενα των χωρών του Νότου, καταλήγοντας στην εξήγησή τους με όρους ηθικού αμοραλισμού⁴¹⁰.

Η επιλεκτικότητα που παρατηρήθηκε σε διεθνές επίπεδο, εξηγείται λόγω των δομικών αντιφάσεων που προκύπτουν από τη δράση των διεθνών ελεγκτικών οργανισμών, όπως ο ΟΟΣΑ⁴¹¹. Αναλυτικότερα, στη συγκεκριμένη κατεύθυνση, οι διεθνείς φορείς έστρεψαν την προσοχή τους στη δράση των ασθενέστερων κρατών-«φορολογικών παραδείσων», αφήνοντας στο απυρόβλητο τη λειτουργία των ισχυρών Ευρωπαϊκών κρατών, λόγω κυρίως σύγκρουσης συμφερόντων, αφού ευρωπαϊκοί «φορολογικοί παράδεισοι», αποτελούν παράλληλα χώρες-μέλη των ίδιων των αρμόδιων ελεγκτικών θεσμών (πχ. ΟΟΣΑ)⁴¹². Ενδεικτικό παράδειγμα που

⁴⁰⁹ Brown, E., Cloke, J. (2004). “Neoliberal Reform, Governance and Corruption in the South: Assessing the International Anti-Corruption Crusade”, *Antipode*, Volume 36, Issue 2, March, σελ.273-276, 280-281

⁴¹⁰ Στο ίδιο.

⁴¹¹ Η επιλεκτικότητα αυτή εκφράζεται κυρίως αναφορικά με το ρόλο τους ως προς την οριοθέτηση της δράσης των off-shore εταιριών και την «ιχνολάτηση» της οικονομικής εγκληματικότητας

⁴¹² Ronen Papan, ό.π., *Tax heavens under attack*, σελ. 9-10.

αποδεικνύει τη μεροληψία αυτή αποτελεί ο κατάλογος που συνέταξε ο ΟΟΣΑ με 47 φορολογικούς παραδείσους, κατάλογος στον οποίο δεν περιλαμβάνονται σημαντικά κράτη που αποτελούσαν φορολογικούς παραδείσους, όπως η Ελβετία, το Λουξεμβούργο κ.ά.⁴¹³. Επιλεκτικότητα και μεροληψία εντοπίζεται και στη δράση της FATF, στο πλαίσιο της οποίας υπογραμμίζεται ότι ο χρηματοοικονομικός της έλεγχος επικεντρώνεται σε κράτη μικρότερης οικονομικής και πολιτικής εμβέλειας και σε κράτη που δεν είναι μέλη της, με συνέπεια κράτη, όπως οι ΗΠΑ, μολοντί αποτελούν χώρους στους οποίους διακινούνται και «ξεπλένονται» τεράστια χρηματικά ποσά, να θεωρούνται χώρες που έχουν συμμορφωθεί και που καταπολεμούν εγκλήματα διαφθοράς και οικονομικά εγκλήματα⁴¹⁴. Μάλιστα στο πλαίσιο της παγκόσμιας οικονομικής και κοινωνικής κρίσης, που υπογραμμίστηκε κατά τον 21^ο αιώνα, στο κέντρο του ενδιαφέροντος εισήλθαν το ΟΕ και η τρομοκρατία ως παγκόσμιες απειλές, με αποτέλεσμα να βρεθεί γόνιμο έδαφος για την υπόγεια ανάπτυξη της εγκληματικότητας μεταξύ κρατών και εταιρειών, με γνώμονα τη διόγκωση των κερδών τους⁴¹⁵.

7.2. Εγχώρια εικόνα

Παρόμοια εικόνα παρουσίασε και η εθνική προσπάθεια αντεγκληματικής πολιτικής σχετικά με την αντιμετώπιση των εγκληματικών αυτών φαινομένων. Παρά τις σημαντικές πρωτοβουλίες που έλαβαν χώρα τα τελευταία χρόνια στον τομέα αυτό, όπως είναι η αύξηση της διαφάνειας στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων, η συμμόρφωση σχετικά με τη νομοθεσία εφαρμογής ελέγχων για τη χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων, η εφαρμογή του νόμου για τις δηλώσεις περιουσιακής κατάστασης⁴¹⁶, η γενικότερη εικόνα εξακολουθεί να προκαλεί υπόνοιες για τη μεροληπτικότητα του συστήματος. Πιο συγκεκριμένα, το πρόβλημα των καθυστερήσεων στην εκδίκαση πάσης φύσεως δικών εξακολουθεί να αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα της ελληνικής δικαιοσύνης, αφού ο μέσος χρόνος εκδίκασης, ειδικότερα σε υποθέσεις ποινικού χαρακτήρα, αποτελεί έναν από τους μεγαλύτερους στην Ευρώπη⁴¹⁷. Χαρακτηριστικά παραδείγματα διαφθοράς αποτελούν ακόμα, οι στοχευμένες νομοθετικές παρεμβάσεις επί εκκρεμών ποινικών υποθέσεων, οι οποίες τυγχάνουν άμεσης εφαρμογής προς όφελος των εμπλεκόμενων πολιτικών προσώπων, η άσκηση παρασκηνιακής

⁴¹³ Το Βήμα (2020). Κατάλογος του ΟΟΑΣΑ με 47 φορολογικούς παραδείσους, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, Οικονομία, 30/12/2010, ανακτήθηκε 08/05/2026 από <https://www.tovima.gr/2010/12/30/finance/katalogos-toy-oosa-me-47-forologikoys-paradeisoys/>

⁴¹⁴ Βασιλαντωνοπούλου, 2019, ό.π., σελ 268-269

⁴¹⁵ Στο ίδιο, σελ. 272

⁴¹⁶ Έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου, ό.π, σελ. 19,23-25

⁴¹⁷ Στο ίδιο, σελ. 11

επιρροής πολιτικών στο έργο της δικαιοσύνης με σκοπό την αδρανοποίησή της και με συνέπεια την παραίτηση δικαστικών προσώπων, η δίωξη δικαστικών παραγόντων λόγω αποκάλυψης σκανδάλων⁴¹⁸ κ.ά.. Τα παραδείγματα αυτά σε συνδυασμό με τα προαναφερόμενα σκάνδαλα του ΟΠΕΚΕΠΕ⁴¹⁹ και της Novartis⁴²⁰ είναι μερικές μόνο περιπτώσεις που υποδεικνύουν τη δομική διάσταση της διαφθοράς και την επιλεκτικότητα του ίδιου του συστήματος. Η κυριότερη εξήγηση των φαινομένων αυτών και της επιλεκτικότητας του συστήματος συνιστά η αλληλοτροφοδοτούμενη τάση ικανοποίησης συμφερόντων μεταξύ των παραγόντων του δημόσιου και του ιδιωτικού κόσμου⁴²¹ και η θεσμική «κανονικοποίηση» της διαφθοράς ως λογική απάντηση σε ένα δομικά ανομικό περιβάλλον⁴²². Η διαφθορά παύει να βιώνεται ως παρέκκλιση, αλλά ενσωματώνεται στην καθημερινή εταιρική και διοικητική πρακτική ως μια απαραίτητη «ορθολογική» διαδικασία για την επίτευξη των οργανωσιακών στόχων. Η απουσία ουσιαστικής ποινικής και θεσμικής αντιμετώπισης των αναφερόμενων εγκληματικών συμπεριφορών οδηγεί σε μία αλλοιωμένη απεικόνιση της εγκληματικής πραγματικότητας, η οποία εκλαμβάνεται στην πράξη ως «κανονιστικό έλλειμμα», το οποίο συντείνει στην συστημική ατιμωρησία της εγκληματικής δράσης των ισχυρών⁴²³.

Τα εγκληματικά αυτά φαινόμενα επιφυλάσσουν κάποιες σημαντικές συνέπειες τόσο για την λειτουργία της κοινωνίας όσο και για τη λειτουργία του Δημοκρατικού πολιτεύματος συνολικά. Τα φαινόμενα διαφθοράς προκαλούν κρίση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους θεσμούς ιδιαίτερα σε νευραλγικούς τομείς όπως είναι το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης⁴²⁴, με περισσότερο από το ήμισυ των ερωτηθέντων, σύμφωνα με την έκθεση για

⁴¹⁸ Διεθνής Διαφάνεια Ελλάδα, Αξιολόγηση του Εθνικού Συστήματος Ακεραιότητας, 2012, σελ. 74, ανακτήθηκε την 11/05/2026 από <https://transparency.gr/wp-content/uploads/2024/10/%CE%91%CE%9E%CE%99%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%97%CE%A3%CE%97-%CE%95%CE%98%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5-%CE%A3%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F%CE%A3-%CE%91%CE%9A%CE%95%CE%A1%CE%91%CE%99%CE%9F%CE%A4%CE%97%CE%A4%CE%91%CE%A3.pdf>

⁴¹⁹ Κουτσελάκη Κατ., 2025, ό.π.

⁴²⁰ Υπόθεση Novartis: Η ιστορία ενός σκανδάλου ή μιας σκευωρίας;, ό.π..

⁴²¹ Mickalowski & Kramer, 2007, ό.π., σελ. 200

⁴²² Γασπαρινάτου, 2019, ό.π., σελ. 182-183

⁴²³ Χουλιάρης, Αθ., Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα, Νοέμβριος 2021, *The Art of Crime*, ανακτήθηκε την 12/06/2026 από <https://theartofcrime.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%86%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BC%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9/>. Από αυτό προκύπτει σαφώς ότι η συστημική ατιμωρησία των ισχυρών δεν οφείλεται σε απλή δικονομική αδυναμία, αλλά στην ικανότητα των κρατικο-εταιρικών δρώντων να επηρεάζουν την ίδια τη διαδικασία ποινικοποίησης, εξασφαλίζοντας εκ των προτέρων τη νομική τους ασυλία.

⁴²⁴ Τζανάκη, Δ. (2025). Κρατικο-επιχειρηματικά εγκλήματα, η περίπτωση των Τεμπών, *Αγώνας της Κρήτης*, 2025, ανακτήθηκε 29/04/2026 από <https://agonaskritis.gr/%ce%ba%cf%81%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%bf-%ce%b5%cf%80%ce%b9%>

το Κράτος Δικαίου του έτους 2024, να θεωρεί ότι η δικαιοσύνη δεν είναι πλήρως ανεξάρτητη παρά τις όποιες προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτή⁴²⁵. Παράλληλα, τα εγκληματικά αυτά φαινόμενα έχουν άμεσες συνέπειες στην οικονομική ζωή των πολιτών, αφού ιδιαίτερα στις περιπτώσεις των «εγκλημάτων παγκοσμιοποίησης»⁴²⁶, κατά τον Friedrichs, δυσχεραίνουν την οικονομική κατάσταση του πληθυσμού και το βιοτικό τους επίπεδο, αυξάνουν το χάσμα μεταξύ πλούσιων και φτωχών χωρών και εγκαθιδρύουν, κατά τους Penny και Ward, παράνομα συστήματα πελατειακής συνύπαρξης μεταξύ κράτους και άλλων οντοτήτων, όπως το ΟΕ.⁴²⁷ Με άλλα λόγια, η διαφθορά και η κρατική εγκληματικότητα προκαλούν εκτενή παραβίαση των δικαιωμάτων των ανθρώπων, αξιοποιώντας την βία, όχι με την παραδοσιακή μορφή της κοινής εγκληματικότητας αλλά με τη μορφή της οικονομικής βίας⁴²⁸, κατά τον Sharp, της δομικής ή συστημικής βίας, κατά τον Farmer⁴²⁹ και της πολιτικής βίας υπό τη μορφή των μεροληπτικών πολιτικών αποφάσεων εις βάρος της βάσης της κοινωνικής πυραμίδας⁴³⁰. Και αυτό γιατί, όπως προαναφέρθηκε, συντείνει στην παραβίαση της οικονομικής αυτοδιάθεσης ατόμων και στη «φτωχοποίηση» ολόκληρων λαών, αυξάνοντας ακόμα περισσότερο την ταξική διάστασή τους από τους οικονομικά ισχυρούς⁴³¹.

[cf%87%ce%b5%ce%b9%cf%81%ce%b7%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ac-%ce%b5%ce%b3%ce%ba%ce%bb%ce%ae%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%ce%b7-%cf%80/](#)

⁴²⁵ Έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου, ό.π, σελ. 5

⁴²⁶ Τα οποία κατά τον Γεωργούλα, συνδέονται με τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στο πλαίσιο συνεργασίας του κράτους με υπερεθνικούς οργανισμούς στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης, στο Γεωργούλας, Σ.2019, ό.π., σελ. 50

⁴²⁷ Green, P. & Ward, T. (2004). *State Crime: Governments, Violence and Corruption*, ό.π., pp.2-3

⁴²⁸ Άξιο προσοχής κατά τον Gottschalk είναι ότι η οικονομική ζημία που ενέχει η κρατικο-εταιρική εγκληματικότητα παρουσιάζεται ως ήσσονος σημασίας στη συνείδηση του κοινού συγκριτικά με τη ζημία που προκαλεί η κοινή εγκληματικότητα ενώ η απουσία άμεσου θύματος και βλάβης στην περίπτωση της εγκληματικότητας των ισχυρών, συντείνει στην υποβάθμιση της σπουδαιότητάς της, στο Gottschalk, P., 'From Crime Convenience to Punishment Inconvenience: The Case of Detected White-Collar Offenders', ό.π., 2021.

⁴²⁹ Γεωργούλας, ό.π., 2019, σελ. 52

⁴³⁰ Λάζος, 2018, ό.π., σελ.138

⁴³¹ Γεωργούλας, ό.π., 2019, σελ. 52

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 8

8. Συμπεράσματα

8.1. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Η κριτική εγκληματολογία υπογράμμισε την απομάκρυνση της εγκληματολογικής σκέψης σχετικά με την αναζήτηση των αιτιών του εγκλήματος από την ατομική και προσωπική παθογένεια του δράστη, στους ανταγωνιστικούς όρους της καπιταλιστικής κοινωνίας, στο πλαίσιο της οποίας συνυπάρχουν οικονομικοί, πολιτικοί παράγοντες καθώς και το ΟΕ με γνώμονα το κέρδος⁴³². Στο πλαίσιο αυτό, οι χρόνιες παθογένειες του Ελληνικού συστήματος, όπως είναι οι πελατειακές σχέσεις και η απουσία ουσιαστικού ελέγχου στο εσωτερικό της Δημόσιας διοίκησης σε συνδυασμό με την υφιστάμενη οικονομική, κοινωνική και θεσμική κρίση σε μία μνημονιακή εποχή όπως ο 21^{ος} αιώνας, αποτέλεσαν γόνιμο έδαφος για την ανάπτυξη φαινομένων της διαφθοράς και του κρατικο-εταιρικού εγκλήματος στην Ελλάδα⁴³³.

Η διαφθορά αποτελεί μία εγκληματική συμπεριφορά που αναπτύσσεται στα λεπτά και ασαφή όρια που προκύπτουν από την συμβίωση συμφερόντων μεταξύ των οικονομικών και πολιτικών παραγόντων⁴³⁴ και αποτελεί βασικό λειτουργικό χαρακτηριστικό στην ανάπτυξη της εγκληματικότητας των ισχυρών, όπως είναι τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα, αφού εξασφαλίζει την ατιμωρησία και την αθεατότητά τους⁴³⁵.

Ο μεγάλος «σκοτεινός αριθμός» που χαρακτηρίζει την εγκληματικότητα των ισχυρών και της διαφθοράς σε συνδυασμό με την προσήλωση του δικαίου σε όρους θετικής εγκληματολογίας και στο δόγμα της «άμυνας της κοινωνίας απέναντι στο έγκλημα»⁴³⁶, αποτελεί σημαντική ένδειξη της επιλεκτικότητας του συστήματος απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Η επιλεκτικότητα αυτή εντοπίζεται τόσο στο πλαίσιο θέσπισης των νομοθετικών κανόνων όσο και στο πλαίσιο εφαρμογής τους, με το ενδιαφέρον της αντεγκληματικής πολιτικής να

⁴³² Βιδάλη, Σ. (2018). «Η Κριτική Εγκληματολογία μέσα από τη διαδρομή του William Chambliss», *The Art Of Crime*, ανακτήθηκε 17/05/2026 από <https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%ce%ba%cf%81%ce%b9%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b5%ce%b3%ce%ba%ce%bb%ce%b7%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%bf%ce%bb%ce%bf%ce%b3%ce%af%ce%b1-%ce%bc%ce%ad%cf%83%ce%b1-%ce%b1%cf%80%cf%8c-%cf%84%ce%b7-%ce%b4/>

⁴³³ Πετρούλια, 2016, ό.π., σελ. 942-946

⁴³⁴ Γασπαρινάτου, Μ. (2024). *Η διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής για την καταπολέμηση της διαφθοράς*, Εθνική Σχολή Δικαστών, σελ.19

⁴³⁵ Αλοσκόφης, 2019, ό.π., σελ. 89-90

⁴³⁶ Βιδάλη, ό.π., 2017 σελ. 74-79

επικεντρώνεται στην κοινή εγκληματικότητα της βάσης της πυραμίδας⁴³⁷. Χαρακτηριστικά παραδείγματα της επιλεκτικότητας της νομοθεσίας αποτελεί η διάταξη του άρθρου 86 παρ.1 του Συντάγματος, όπου αφαιρείται η δυνατότητα δίωξης των Υπουργών και των πολιτικών προσώπων από τη δικαιοδοσία των ποινικών δικαστηρίων και μεταφέρεται στην αρμοδιότητα της ίδιας της Βουλής, δηλαδή σε φορέα της εκτελεστικής εξουσίας⁴³⁸, επιβεβαιώνοντας ουσιαστικά τη θεωρία του Sutherland για τα εγκλήματα του «λευκού κολλάρου» που υπογραμμίζει ότι οι ισχυροί καθορίζουν τους νόμους που τους κρίνουν, καθώς και η έλλειψη ποινικοποίησης της ευθύνης των νομικών προσώπων (πχ εταιρείες)⁴³⁹. Οι περιπτώσεις αυτές καθιστούν δυσχερέστερη την δίωξη και την αντιμετώπιση των κρατικο-εταιρικών εγκλημάτων, ενώ οι μεγάλες καθυστερήσεις στην εκδίκαση των υποθέσεων αυτών αποτελούν σημαντική ένδειξη της επιλεκτικότητας το συστήματος, καθώς ανοίγουν το δρόμο προς την ατιμωρησία των ισχυρών και τη διαφθορά⁴⁴⁰.

Η ανάπτυξη της υπόθεσης της Novartis κυρίως, αλλά και αυτή της περίπτωσης του ΟΠΕΚΕΠΕ, υπογράμμισαν τη δυναμική και αλληλένδετη σχέση μεταξύ των εκάστοτε εκπροσώπων του οικονομικού χώρου και του πολιτικού συστήματος που γίνεται με γνώμονα το οικονομικό όφελος και των δύο πλευρών και υπέδειξαν τη δομική, συστημική και συστηματική διάσταση της εγκληματικότητας αυτής⁴⁴¹, καθώς και τον καθολικό και οργανωτικό της χαρακτήρα⁴⁴². Η αδυναμία οριοθέτησης των εγκληματικών αυτών φαινομένων απέδειξαν τη θεσμική αποτυχία του συστήματος να αντιμετωπίσουν την εγκληματική διάσταση της δράσης του κράτους αλλά και τον επιλεκτικό χαρακτήρα της Πολιτείας προς όφελος της εγκληματικότητας των ισχυρών.

Στο πλαίσιο αυτό, τόσο εγχώρια όσο και διεθνώς, έγιναν προσπάθειες αντιμετώπισης των εγκληματικών φαινομένων αυτών σε ποινικό και εξωποινικό επίπεδο, κυρίως μέσω της ποινικής τυποποίησης μορφών διαφθοράς⁴⁴³ καθώς και με λοιπούς δικονομικούς μηχανισμούς, όπως ειδικές ανακριτικές πράξεις⁴⁴⁴ κ.ά. σε πρώτο ποινικό-δικονομικό στάδιο. Σε δεύτερο εξωποινικό στάδιο, οι προσπάθειες αντεγκληματικής πολιτικής κατά των φαινομένων αυτών

⁴³⁷ Στο ίδιο, σελ. 74-78

⁴³⁸ Συμεωνίδου-Καστανίδου Ε., 2011, ό.π.

⁴³⁹ Χουλιάρας, 2016, ό.π., σελ. 1131-1132

⁴⁴⁰ Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χρ., ό.π., σελ. 208

⁴⁴¹ Kramer R., Michalowski R. & Kauzlarich D., 2002, p.279

⁴⁴² Γασπαρινάτου, 2019, ό.π. σελ. 171-175

⁴⁴³ Ράικος, 2006, ό.π., σελ. 168

⁴⁴⁴ Παπαχαλαράμπους, Χ, ό.π., 2003, σελ. 1057-1058.

εκδηλώθηκαν κυρίως μέσω διοικητικών κυρώσεων⁴⁴⁵ και ανεξάρτητων αρχών⁴⁴⁶, χωρίς όμως ουσιαστικά και απτά αποτελέσματα σε κανένα από τα δύο επίπεδα.

8.2. Προτάσεις

Τα κρατικο-εταιρικά εγκλήματα, όπως προαναφέρθηκε, αναδεικνύουν τη συμβιωτική σχέση μεταξύ κράτους και εταιρειών όπου το κράτος άλλοτε προωθεί το ίδιο την αναδυόμενη εγκληματική συμπεριφορά και άλλοτε την ανέχεται σιωπηρά. Μάλιστα, όπως σημειώνει ο Γεωργούλας, η εγκληματικότητα των ισχυρών δεν αποτελεί την εξαίρεση, αλλά τον κανόνα σε μία «ανομική» κοινωνία, οπότε σημαντικό κατά τον ίδιο, αποτελεί αρχικά η συνειδητοποίηση της έκτασης του προβλήματος από τον κάθε πολίτη και έπειτα η διαρκής αμφισβήτηση της εγκληματικής δράσης της ελίτ λόγω του γεγονότος ότι συνιστά έναν «δυναμικό οργανισμό» που προσαρμόζεται στο πέρασμα του χρόνου και στις τεχνολογικές εξελίξεις⁴⁴⁷.

Ακόμα, σύμφωνα με την παραδοχή των Tombs και Whyte, οι εταιρείες, στο πλαίσιο σύμπραξης τους με το κράτος, εκδηλώνουν παράνομη συμπεριφορά λόγω της εγκληματικής τους φύσης. Οπότε, ως λύση προτείνεται η άρση των προνομίων πολιτικής ασυλίας που παρέχεται στους ιθύνοντες της εγκληματικής αυτής σύμπραξης, δυνάμει κυρίως του άρθρου 86 παρ.1 του Συντάγματος, και η αναθεώρηση του καθεστώτος περί ευθύνης των νομικών προσώπων που εξασφαλίζει ποινική ατιμωρησία στις συλλογικές αυτές οντότητες⁴⁴⁸.

Ακόμα, δεδομένου ότι η εγκληματικότητα αυτή χαρακτηρίζεται από διαφθορά στη δημόσια διοίκηση και στον τομέα των δημόσιων συμβάσεων, απαραίτητη κρίνεται η αξιοποίηση διεθνών λογιστικών προτύπων για τη βελτιστοποίηση των ελέγχων στο χρηματοοικονομικό τομέα, τον αμεσότερο εντοπισμό των κινδύνων και την ολιστικότερη προσέγγιση της διαφθοράς⁴⁴⁹. Επίσης, δεδομένου ότι η εγκληματικότητα αυτή, όπως προαναφέρθηκε, εμφανίζει διεθνική διάσταση με κύρια γνωρίσματα την αξιοποίηση «φορολογικών

⁴⁴⁵ Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Μ., ό.π., 2019

⁴⁴⁶ Μακρυδημήτρης, Α. & Πραβίτα, Μ.-Η., ό.π., 2012, σ. 579

⁴⁴⁷ Γεωργούλας, Σ. (2018). «Κρατικό - Εταιρικό Έγκλημα: παραδείγματα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα», στο: Β. Αρτινοπούλου, κ.ά. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ. 303

⁴⁴⁸ Στο ίδιο.

⁴⁴⁹ Σπανός, Π. (2019). Η συνεισφορά των διεθνώς λογιστικών προτύπων και της δικανικής λογιστικής στην αντιμετώπιση της διαφθοράς και του οικονομικού εγκλήματος, στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 396-397.

παραδείσεων» και του διεθνούς χρηματοπιστωτικού συστήματος⁴⁵⁰, ως προτάσεις για την προσέγγισή της υπογραμμίζονται η περαιτέρω αξιοποίηση και αναβάθμιση της χρηματοοικονομικής έρευνας με γνώμονα την «επιστράτευση» των νέων τεχνολογιών⁴⁵¹ και η βελτιστοποίηση των διαδικασιών της διακρατικής συνεργασίας⁴⁵² (πχ. μέσω της Ευρωπαϊκής Εντολής Έρευνας (ΕΕΕ)⁴⁵³)⁴⁵⁴.

Τέλος, κρίσιμης σημασίας αξιολογείται η υιοθέτηση και υλοποίηση των συστάσεων της GRECO για την αντιμετώπιση της υψηλής διαφθοράς στην Ελλάδα. Μάλιστα, στον πέμπτο κύκλο αξιολόγησης της Ελλάδας, η GRECO πρότεινε ως μέτρα για την αντιμετώπιση της διαφθοράς στο υψηλότερο επίπεδο την ενδυνάμωση του ελέγχου σχετικά με το «ασυμβίβαστο» πολιτικών προσώπων ενώ υπογράμμισε παράλληλα την ανάγκη οριοθέτησης της εξωθεσμικής επιρροής στον πολιτικό τομέα μέσα από την υιοθέτηση ενός κώδικα κανόνων συμπεριφοράς⁴⁵⁵. Ακόμα, πρότεινε την επιπλέον ενίσχυση ανεξάρτητων αρχών όπως η ΕΑΔ, την προώθηση της δυνατότητας ενημέρωσης των πολιτών για τις πολιτικές αποφάσεις, δίνοντάς τους παράλληλα το δικαίωμα να υποβάλουν αντιρρήσεις, ενώ τέλος, επεσήμανε την ανάγκη τροποποίησης του καθεστώτος απασχόλησης της πολιτικής ελίτ για την αποτροπή φαινομένων της διαφθοράς⁴⁵⁶. Ακόμα, στο πλαίσιο εξασφάλισης της διαφάνειας και ακεραιότητας του πολιτικού συστήματος, ως αναγκαίες προϋποθέσεις υπογράμμισε την ανεξαρτησία της αξιολόγησης και τον έλεγχο της περιουσιακής κατάστασης των υψηλά ιστάμενων προσώπων. Η υλοποίηση των συστάσεων αυτών όπως και η ποιοτική αναβάθμιση της κρατικής αντεγκληματικής πολιτικής κατά της εγκληματικότητας των ισχυρών και της διαφθοράς δύνανται να προσφέρουν μία πληρέστερη και αποτελεσματικότερη προσέγγιση των εγκληματικών αυτών φαινομένων και

⁴⁵⁰ Μιχαλοπούλου, 2019, ό.π. σελ. 337-339

⁴⁵¹ Βιδάλη, 2019, ό.π., σελ.312-314

⁴⁵² Τζανέτης, Αρ. (2018). Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, (ενσωμάτωση της οδηγίας 2014/41/ΕΕ με το Ν.4489/2017), *Ποινικά Χρονικά*, Αρθρογραφία, ΞΗ/2018, σελ. 89-92

⁴⁵³ Στο ίδιο.

⁴⁵⁴ Η πρόταση για βελτιστοποίηση της διασυνοριακής συνεργασίας μεταξύ των αρμόδιων δικωκτικών αρχών καθίσταται ιδιαίτερα επιτακτική δεδομένης της δυσχέρειας και των προβλημάτων που παρουσιάζουν οι διαδικασίες ανταλλαγής πληροφοριών χρηματοοικονομικής κυρίως φύσης σε διακρατικό επίπεδο, στο Brown, R. & Gillespie, S. (2015). "Overseas financial investigation of organised crime: Examining the barriers to effective implementation", *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 18 No. 3, pp.373-379, ανακτήθηκε την 29/06/2026 από <https://www-emerald-com.proxy.eap.gr/insight/content/doi/10.1108/jmlc-03-2014-0010/full/pdf?title=overseas-financial-investigation-of-organised-crime-examining-the-barriers-to-effective-implementation>.

⁴⁵⁵ GRECO Πέμπτος κύκλος αξιολόγησης (ελλην. μτφρ.): Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση της ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου - Εμπιστευτικό GrecoRC5 (2020) 4, Έκθεση Αξιολόγησης: Ελλάδα /Υιοθετήθηκε 3.12.2021. ανακτήθηκε την 06/05/2026 από <https://rm.coe.int/-greco-89-29-3-2021-/1680a5ad1d>

⁴⁵⁶ Στο ίδιο.

να συμβάλλουν στη διαφύλαξη των δημοκρατικών όρων ενός κράτους δικαίου και στην προστασία των δικαιωμάτων του ατόμου⁴⁵⁷.

Σε τελική ανάλυση, η μετάβαση από μια αντεγκληματική πολιτική εντυπώσεων σε μια ουσιαστική στρατηγική κατά των εγκλημάτων των ισχυρών απαιτεί τη ριζική αναθεώρηση του τρόπου με τον οποίο η Πολιτεία αντιλαμβάνεται την κοινωνική βλάβη. Η προστασία του Κράτους Δικαίου δεν εξαρτάται από την ένταση της καταστολής στα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα, αλλά από την προθυμία των θεσμών να ελέγξουν και να τιμωρήσουν την αυθαιρεσία στην κορυφή της οικονομικής και πολιτικής πυραμίδας.

⁴⁵⁷ Στο ίδιο.

Βιβλιογραφία

ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ

Αβδελά, Ε. (2018). Για μια ιστορία της εγκληματολογικής σκέψης στην Ελλάδα, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.231-241.

Αγγελή, Στ. (2018). Κρατικό-εταιρικό έγκλημα, αντεγκληματική πολιτική και ο ρόλος της Υπερεθνικής Εγκληματολογίας. Στο Ε. Λαμπροπούλου, Σ. Παπαμιχαήλ & Π. Σχίζας (Επιμ.), *Σύγχρονες τάσεις αντεγκληματικής πολιτικής*. Αθήνα: Εκδόσεις ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΑΕΒΕ, σελ.125-141.

Ακαλίδης, Στ. & Μοσχόπουλος, Δ. (2008). *Η Ελληνική Δημόσια Διοίκηση*. Πάτρα: Εκδόσεις ΕΑΠ.

Αλοσκόφης, Ο. (2019). «Η κοινωνική έρευνα της εγκληματικότητας των ισχυρών», στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαράλαμπος, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 87-109.

Αντωνόπουλος, Γ. & Hall, St. (2019). Νόμιμες επιχειρήσεις και «οργανωμένο έγκλημα» στην Ελλάδα της οικονομικής κρίσης στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπος (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π, σελ. 239-254.

Βαθιώτης, Κ. (2001). 'Η προστασία μαρτύρων κατά το άρθρο 9 του ν. 2928/2001', *Ποινικά Χρονικά*.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2012). *Το έγκλημα του λευκού περιλαιμίου από εγκληματολογική και θυματολογική σκοπιά* (Διδακτορική Διατριβή), Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, Κόρινθος.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014). «Λευκά Κολάρα» & Οικονομικό Έγκλημα. Κοινωνική Βλάβη & Αντεγκληματική Πολιτική. Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2015). Ιχνηλατώντας τη σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί. Στο: Β. Καρύδης, & Α. Χουλιάρης (Επιμ.), *Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2018). Η επικινδυνότητα των ισχυρών και η ισχύς των επικινδύνων: παραλλαγές μιας μη συμβατικής πραγματικότητας, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του

Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σελ.174-190.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2019). Η αντεγκληματική πολιτική για το ξέπλυμα «βρόμικου» χρήματος ως λανθάνουσα οικονομική διακυβέρνηση, σε Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαραλάμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.255-288.

Βιδάλη, Σ. & Κουλούρης, Ν. (2012). *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ. (2015). Εγκλήματα του Κράτους: Πολιτικές παραποίησης της πραγματικότητας και απάνθρωπη κρατική βία στο Καρύδης, Β., Χουλιάρας Θ., (επιμ.), *Ηθικοί Πανικοί, Εξουσία και Δικαιώματα – Σύγχρονες προσεγγίσεις*. Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, σελ.209-231.

Βιδάλη, Σ. (2017). *Πέρα από τα όρια. Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ. (2018). Οι αλήθειες του εγκληματολογικού λόγου: αντιφάσεις, περιορισμοί και προβλήματα στη θεώρηση του «εγκληματικού ζητήματος» στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.9-29.

Βιδάλη, Σ. (2019). Όψεις της ανάκρισης σε υποθέσεις εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος σε Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π, σελ.307-331.

Βιδάλη, Σ. (2022). *Εισαγωγή στην Εγκληματολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, 2^η έκδοση.

Γασπαρινάτου, Μ. (2016). «Ανήλικοι εν δυνάμει παραβάτες και αστυνόμευση εν καιρώ κρίσης: Όψεις μιας ποιοτικής έρευνας», στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός Τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα: Εκδόσεις Αντ.Ν.Σάκκουλα, σελ.2044-2068.

Γασπαρινάτου, Μ. (2019). Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα, στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαραλάμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π, σελ. 157-183.

Γεωργούλας, Σ. (2018). «Κρατικό - Εταιρικό Έγκλημα: παραδείγματα στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα», στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο

πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.295-305.

Γεωργούλας, Σ. (2019). Από το έγκλημα του λευκού κολάρου στο κρατικό-επιχειρηματικό έγκλημα στο Βιτάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαλαράμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 41-62.

Δαλακούρας, Θ. (2019). *Ποινική Δικονομία, επιλεγμένες θεματικές για ανακριτικούς υπαλλήλους*. Κομοτηνή: Ιδιωτική έκδοση, 8^η έκδοση.

Δασκαλάκης, Α. (2017). Οι έννομες συνέπειες της δράσης του agent provocateur στον κατηγορούμενο, *Ποινική Δικαιοσύνη*.

Δασκαλάκης, Η. (1985). *Η Εγκληματολογία της Κοινωνικής Αντίδρασης*, Αθήνα, Αντ. Ν. Σάκκουλας.

Δημήτραινας, Γ. (2016). «Εκβίαση και δωροδοκία δικαστή: η δογματική της συνάντησης δύο εγκλημάτων επικοινωνιακής σχέσης», σε Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Αργυρόπουλου, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σελ.657-667.

Ζαχαριάδης, Α. (2016). «Ζητήματα Εφαρμογής του Ν. 4022/2011», στο *Τιμητικός Τόμος Χριστόφορου Δ. Αργυρόπουλου*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Θεοδωράκης, Ν. (2016). Το Plea bargaining ως εργαλείο ταχύτητας και αποτελεσματικότητας στην Ελληνική έννομη τάξη: Προς αναζήτηση μιας εφικτής και λειτουργικής πρότασης μέσω συγκριτικής νομικής επισκόπησης, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Εγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.640-665.

Καϊάφα Γκμπάντι, Μ. (2007). «Η ποινική αντιμετώπιση του ξεπλύματος βρώμικου χρήματος: Μεταξύ διεθνούς, ευρωπαϊκής και εθνικής νομοθεσίας», *Ποινικά Χρονικά*.

Καϊάφα Γκμπάντι, Μ. (2014). *Οικονομικό Έγκλημα και Διαφθορά στο Δημόσιο Τομέα. Τόμ. 1. Αξιολόγηση του ισχύοντος θεσμικού πλαισίου*. Αθήνα: Π. Ν. Σάκκουλας.

Καϊάφα Γκμπάντι, Μ. (2016). Ποινική νομοθεσία και ενωσιακές επιταγές – Η εθνική ενσωμάτωση της ενωσιακής νομοθεσίας στο παράδειγμα της αντιμετώπισης της διαφθοράς στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Εγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 749-773.

Καλλίρης, Κ. (2016). Ο διαβρωτικός ρόλος της διαφθοράς σε περιόδους θεσμικής κρίσης, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Εγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 797-827.

Καρύδης, Β. Χ. (2010). *Όψεις κοινωνικού ελέγχου στην Ελλάδα. Ηθικοί Πανικοί, Ποινική Δικαιοσύνη*. Αθήνα-Κομοτηνή: Σάκκουλα.

Κασάπογλου, Α. (2018). Κοινωνική ιεραρχία και φυλακή: η περίπτωση των κρατουμένων του λευκού κολάρου στο στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.687-705.

Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χρ. (2019). Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π, σελ. 185-209.

Κουλούρης, Ν. (2019). Διαταξικές και ενδοταξικές διαστάσεις της κοινωνικής κατασκευής του εγκλήματος, στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π, σελ.15-40.

Κουρούτζας, Χρ. (2019). Το έγκλημα αποδίδει; Κρατικά-εταιρικά εγκλήματα στην Ελλάδα στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαράλαμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.111-137.

Κουρούση, Κ. (2016). Τα ΜΜΕ ως φορέας κοινωνικού ελέγχου στην εποχή της κρίσης, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.297-304.

Κουτζαμάνη, Ευτ. (2016). Διαφθορά και φοροδιαφυγή, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, 726-734.

Κραμβιά-Καπαρδή, Μ. (2016). Το Σκιάδεσ «lobbying» στην Ευρώπη: Η Αχίλλειος Πτέρνα της Διαφάνειας, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.895-930.

Κωνσταντινίδης, Α. (2019). Προστατευόμενοι μάρτυρες και Μάρτυρες Δημοσίου Συμφέροντος, *Ποινικά Χρονικά*, Τεύχος 4.

Κωνσταντινίδης, Α. (2022). *Ποινικό δικονομικό Δίκαιο. Βασικές έννοιες*. Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Κωστάρας, Α. (2012). *ΠΟΙΝΙΚΟ ΔΙΚΑΙΟ: Έννοιες και Θεσμοί του Γενικού Μέρους*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Κωστάρας, Α. (2020). *Ποινικό Δίκαιο. Επιλογές Ειδικού Μέρους*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Λάζος, Γ. (2018). Για τη ριζοσπαστική εγκληματολογία στην Ελλάδα στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης

του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ. 109-144.

Λίβος, Ν. (2000). Οργανωμένο έγκλημα: Έννοια και δικονομικοί τρόποι αντιμετώπισής του, εισήγηση στα Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου με θέμα Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου, Εκδόσεις: Π.Ν.Σάκκουλας, Αθήνα, 2000, σελ.17-68.

Μακρυδημήτρης, Α. & Πραβίτα, Μ.-Η. (2012). Διοικητική Επιστήμη Ι: Δημόσια Διοίκηση. Στοιχεία διοικητικής οργάνωσης, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλα, Ε' Έκδοση.

Μαργαρίτης, Μ. & Μαργαρίτη Άντ. (2020). ΚΩΔΙΚΑΣ ΠΟΙΝΙΚΗΣ ΔΙΚΟΝΟΜΙΑΣ, Θεωρία-Νομολογία, Αθήνα: Π.Ν.ΣΑΚΚΟΥΛΑΣ.

Μαυρομάτη, Αθ. (2018). Στερεότυπα, βία και καταστολή: ο ρόλος των στερεοτύπων σε συγκρούσεις δημοσίων συναθροίσεων στην Ελλάδα, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.594-615.

Μιχαλοπούλου, Ε. (2018). Μία κριτική προσέγγιση του «οικονομικού» εγκλήματος, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.306-317.

Μιχαλοπούλου, Ε. (2019). Το οικονομικό έγκλημα σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης, ο θεσμός του Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος, στο: Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν.Κ., Παπαχαραλάμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.333-360.

Μπιτζλέκης, Ν. (2009). «Η διαφθορά ως νομικό και πολιτικό πρόβλημα», *Ποινικά Χρονικά* τ. ΝΘ.

Μυλωνόπουλος, Χ. (2015). «Προβλήματα διεθνούς ποινικού δικαίου στη νομοθεσία περί διαφθοράς», *Ποινικά Χρονικά*, 4.

Πανούσης, Ι. (2016). Τα σύγχρονα Μέσα Επικοινωνίας και Ενημέρωσης στη διαχείριση της διαφθοράς στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ΑΝΤ. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.735-748.

Παπαδαμάκης, Α. (2019). *Ποινική Δικονομία, Θεωρία-Πράξη-Νομολογία*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη, Εκδόσεις Σάκκουλα. 9^η Έκδοση.

Παπαϊωάννου, Δ. (2018). Η έννοια της αξιολογικής ουδετερότητας στις κοινωνικές επιστήμες και την Εγκληματολογία, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.30-39.

Παπαχαλαράμπους, Χ. (2003). «Η εξιχνίαση του οργανωμένου εγκλήματος. Η προβληματική των ειδικών ανακριτικών τεχνικών», στο: *Τιμητικό Τόμο για την Αλίκη Γιωτοπούλου - Μαραγκοπούλου ("Δικαιώματα του Ανθρώπου, Έγκλημα, Αντεγκληματική Πολιτική")*, Εκδ. Επιμέλεια: Καθηγ. Α. Μαγγανάς, Β', Αθήνα/ Βρυξέλλες (Bruylant) 2003,σελ.1047-1064.

Παπαχαλαράμπους, Χ. (2019). «Η εγκληματικότητα των ισχυρών και ο λόγος του ποινικού δικαίου», στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π, σελ.139-153.

Πετρούλια, Ν. (2016). Κρίση του Κράτους και διαφθορά, σε Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ. 941-954.

Πετρόπουλος, Β. (2008). «Ζητήματα υποκειμενικής υποστάσεως του εγκλήματος της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες», *Ποινικά Χρονικά*.

Πιτσελά, Α. (2010). *Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ράικος, Δ. (2006). *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά από τη σκοπιά του Διοικητικού Δικαίου*. Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα.

Ράικος, Δ. (2019). *Δίκαιο Δημοσίων Συμβάσεων*, Αθήνα:Εκδόσεις Σάκκουλα, Γ' Έκδοση.

Σάμιος, Θ. (2001). «Ανακριτικές πράξεις επί εγκληματικών οργανώσεων», *Ποινικά Χρονικά* 2001.

Σεβαστίδης, Χ. (2023). *Ποινικός Κώδικας (Ν. 4619/2019) & Κώδικας Ποινικής Δικονομίας (Ν. 4620/2019)*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλα, 4^η Έκδοση.

Σκανδάμης, Μ. (2018). Η εξέλιξη της έννοιας της επικινδυνότητας στις συστάσεις του Συμβουλίου της Ευρώπης, στο: Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος, 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*, Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου, Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016, Αθήνα:ΕΕΜΕΚΕ, σελ.191-210.

Σπανός, Π. (2019). Η συνεισφορά των διεθνώς λογιστικών προτύπων και της δικανικής λογιστικής στην αντιμετώπιση της διαφθοράς και του οικονομικού εγκλήματος, στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαλαράμπους (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π, σελ.379-398.

Σπυράκη, Χ. & Σπυράκης, Γ. (2011). Η διαφθορά στον δημόσιο τομέα: ζητήματα ορισμού και ταξινόμησης, *Επιθεώρηση Διοικητικής Επιστήμης*, 17/2011.

Σπυριδάκης, Ι.Σ. (2016). Ταχεία απονομή της δικαιοσύνης, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.323-331.

Σταμούλη, Ε. (2018). «Ποινική δικαιοσύνη και εξουσίες: το παράδειγμα του οργανωμένου εγκλήματος» Στο Αρτινοπούλου, Β., Βιδάλη, Σ., Γεωργούλας, Σ., Θεμελή, Ό., Κουλούρης, Ν. Κ., Παπανικολάου, Γ. (Επιμ.), *Εξουσίες, επιστημονική ουδετερότητα και εγκληματολογικός λόγος. 50 χρόνια Howard Becker "Whose Side Are We On?"*. Συμβολές στο πρώτο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Μελέτης του Εγκλήματος και του Κοινωνικού Ελέγχου. Αθήνα 24-27 Μαΐου 2016. Αθήνα: ΕΕΜΕΚΕ, σελ. 276-294.

Σταμούλη, Ε. (2019). Οργανωμένο έγκλημα, παράνομες αγορές και διαφθορά στην Ελλάδα, στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαραλάμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ.213-218.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2000). Η νομιμοποίηση των εσόδων από εγκληματικές πράξεις, εισήγηση κατά το 7ο πανελλήνιο συνέδριο της Ελληνικής Εταιρείας Ποινικού Δικαίου, Κομοτηνή 23-25 Οκτωβρίου 1998, *Πρακτικά του Ζ' Πανελληνίου Συνεδρίου. Το Οργανωμένο Έγκλημα από τη σκοπιά του Ποινικού Δικαίου*, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας,, σελ.117-130.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2011). Τα όρια εφαρμογής ειδικών διατάξεων για την ποινική ευθύνη των Υπουργών, *Ποινική Δικαιοσύνη*, Τεύχος 4, σελ. 496-501.

Συμεωνίδου-Καστανίδου, Ε. (2012). «Η δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα: Νεότερες εξελίξεις στην ΕΕ», *Ποινική Δικαιοσύνη*, 1.

Τεντές, Ι. (2016). Η αναγκαιότητα μιας εθνικής στρατηγικής κατά της διαφθοράς, στο Μαργαρίτα Γασπαρινάτου (Επιμ.), *Έγκλημα και ποινική καταστολή σε εποχή κρίσης, Τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Νέστορα Κουράκη*, Α' Τόμος, Αθήνα :Εκδόσεις ANT. Ν. ΣΑΚΚΟΥΛΑ, σελ.721-725.

Τζανέτης, Αρ. (2018). Η Ευρωπαϊκή Εντολή Έρευνας, (ενσωμάτωση της οδηγίας 2014/41/ΕΕ με το Ν.4489/2017), *Ποινικά Χρονικά*, Αρθρογραφία, ΞΗ/2018.

Τσιρώνης, Ν. (2019). Τεχνικές ανίχνευσης ύποπτων χρηματοοικονομικών ροών στο πλαίσιο της ανάκρισης, στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαραλάμπους, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Εκδόσεις Ε.Α.Π., σελ.361-377.

Φυτράκης, Ε. (2010). *Τα ελεγκτικά σώματα της Δημόσιας Διοίκησης. Θεωρία – Νομοθεσία – Νομολογία*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Χατζηκώστας, Κ. (2016). «Η καταπολέμηση της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα με τα μέσα του ποινικού δικαίου, με έμφαση στη δωροδοκία ως κύρια μορφή διαφθοράς στην Ελλάδα», *Ποινική Δικαιοσύνη*, έτος 19^ο ,Τεύχος 197, Εκδόσεις Νομική Βιβλιοθήκη, σελ. 369-380.

Χλούπης, Γ. (2019). Το θεσμικό πλαίσιο της αντιμετώπισης του υπερεθνικού οργανωμένου εγκλήματος στο Σ. Βιδάλη, Ν. Κ. Κουλούρης, Χ. Παπαχαράλαμπος (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 279-307.

Χουλιάρης, Αθ. (2016). «Societas delinquere non potest; Σκέψεις με αφορμή το "σκάνδαλο Siemens"» στο Γασπαρινάτου, Μ. (επιμ.), *Τιμητικός τόμος για τον καθ. Νέστορα Κουράκη*. Αθήνα: Αντ. Ν. Σάκκουλα, σελ. 1124-1165.

Χουλιάρης, Αθ. (2019). «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική» στο Βιδάλη, Σ., Κουλούρης, Ν., Παπαχαράλαμπος, Χ. (επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*. Αθήνα: Ε.Α.Π., σελ. 63-85.

Falciani, H. & Mincuzzi, A. (2015). *Το χρηματοκιβώτιο των φοροφυγάδων*, Ιωάννης Τσόλκας (επιμ.), Αθήνα: Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

Bernat, I. & Whyte, D. (2019). State-Corporate Crimes, in: Rorie, M. et al., *The Handbook of White Collar Crime*, Wiley Blackwell, pp.127-138.

Brown, E. & Cloke, J. (2004). "Neoliberal Reform, Governance and Corruption in the South: Assessing the International Anti-Corruption Crusade", *Antipode*, Volume 36, Issue 2, March., pp.272-294.

Brown, R. & Gillespie, S. (2015). "Overseas financial investigation of organised crime: Examining the barriers to effective implementation", *Journal of Money Laundering Control*, Vol. 18 No. 3, pp.371-381, ανακτήθηκε την 29/06/2026 από <https://www-emerald-com.proxy.eap.gr/insight/content/doi/10.1108/jmlc-03-2014-0010/full/pdf?title=overseas-financial-investigation-of-organised-crime-examining-the-barriers-to-effective-implementation>.

Chambliss, W. (1979). 'On Lawmaking', *British Journal of Law and Society*, v.6, No.2, Cardiff University, Published by Wiley.

Chambliss, W. (1988). *On the take. From petty Crooks to presidents*. Bloomington and Indianapolis, Indiana University Press. 2nd Edition.

Chambliss, W. (2003). Toward a political economy of crime, In: McLaughlin, E., Muncie, J. and Hughes, G., *Criminological perspectives: Essential readings* (2nd ed.), London: Sage, pp.249-256.

Chambliss, W. (2004). 'On the symbiosis between criminal law and criminal behavior'. *Criminology*, v 42, No. 2, pp.241-251.

Cohen, S. (2001). *States of Denial. Knowing about Atrocities and Suffering*. Cambridge, Malden: Polity Press.

Della Porta, D. & Vanucci, A. (2012). *The Hidden Order of Corruption: An Institutional Approach*, Routledge, London and New York, Taylor and Francis Group.

Farquet, Ch. (2021). Attractive Sources. Tax Havens' Emergence: Mythical Origins versus Structural Evolutions, *Université de Genève*, 1 Αυγούστου 2021, ανακτήθηκε την 26/06/2026 από https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3897377.

Gottschalk, P. (2021). 'From Crime Convenience to Punishment Inconvenience: The Case of Detected White-Collar Offenders', *Routledge Taylor & Francis Group*, vol. 42, no. 8, pp.1021-1031, ανακτήθηκε την 27/06/2026 από <https://www.tandfonline.com/doi/epdf/10.1080/01639625.2020.1717840?needAccess=true>

Green, P. & Ward, T. (2004). *State Crime. Governments, Violence and Corruption*. Virginia: Pluto Press.

Kramer, R., Michalowski, R. & Kauzlarich, D. (2002). The origins and development of the concept and theory of state-corporate crime. *Crime&Delinquency*, Vol.48., No. 2, Sage Publications, pp. 263–282.

MacKenzie, S. & Green, P. (2008). Performative regulation - A case study in how powerful people avoid criminal labels. *The British Journal of Criminology*, 48(2), pp.138-153.

Merton, R. (1938). "Social Structure and Anomie", in *American Sociological Review*, 3, pp. 672-682.

Merton, R. (1968). *Social Theory and Social Structure*, New York, The Free Press.

Michalowski, R. & Kramer, R. (2007). «State-Corporate Crime and Criminological Inquiry» in Pontell, N. & Geiss, G. (επιμ.), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*. Boston: Springer, pp. 200-219.

Passas, N., Georgoulas, S. et al. (2025). *State-Corporate Crime, Systemic Risk, and Governance Failures in Mass Transportation: Insights from the Tempi Train Tragedy.*, ανακτήθηκε την 15/05/2026 από <https://jiftccjournal.com/index.php/jiftcc/article/view/13>.

Rothe, D. & Friedrichs, D. (2012). Crimes of the powerful, An agenda for twenty-first-century criminology, in *Routledge Handbook of Critical Criminology*, edited by Walter S. DeKeseredy and Molly Dragiewicz, Routledge International Books, 2nd edition.

Ruggiero, V. (2017). *Dirty Money: On Financial Delinquency*, Oxford University Press, Oxford.

Savona, E. & De Feo, M. (2005). International Money Laundering Trends and Prevention/Control Policies, in: Ernesto U. Savona (ed.), *Responding to Money Laundering /International Perspectives*, Harwood academic publishers, p.32-69.

Stamouli, E, Gasparinatos, M. & Kouroutzas, C. (2023). Corruption as state-corporate crime: the example of the health sector in Greece. *Trends in Organised Crime*, Vol 26, ανακτήθηκε

την 09/06/2026 από <https://link.springer.com/article/10.1007/s12117-022-09479-6> , pp.258-292.

Sutherland, E. (1944). 'Is "White Collar Crime" Crime?' *American Sociological Review*, vol. 10, no. 2, pp. 132-139.

Tombs, S. (2012). 'State-corporate symbiosis in the production of crime and harm', *State Crime Journal*, 2012, Vol. 1 (2), pp. 170–195.

Van der Does de Willebois, Emile, Halter, Emily M., Harrison, Robert A., Park, Ji Won & Sharman, J. C. (2011). *The Puppet Masters: How the Corrupt Use Legal Structures to Hide Stolen Assets and What to Do About It*, The World Bank, Washinton DC.

Vegh Weis, V. (2017). *Marxism and criminology: A history of criminal selectivity*. Leiden Boston: Brill.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΑΚΕΣ ΠΗΓΕΣ

ΑΑΔΕ, Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Εσόδων, Στρατηγική για την Καταπολέμηση της Διαφθοράς 2022-2025, ανακτήθηκε 03/05/2026 από ιστοσελίδα https://www.aade.gr/sites/default/files/2023-12/SSKD_AADE_21_12_2023.pdf

Αγγουρίδης, Γ. (2025). Ανεργία: Πώς κινήθηκε από το 2009 έως το 2023 – Τα νέα δεδομένα, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, ανακτήθηκε 27/03/2026 από ιστοσελίδα <https://www.tovima.gr/2025/01/26/finance/anergia-pos-kinithike-apo-to-2009-eos-to-2023-ta-ne-dedomena/>.

Αλεξίου, Κ. (2025). Φορολογικοί «παράδεισοι»: Η λίστα με τις χώρες που αποτελούν καταφύγιο για μαύρο χρήμα, *άρθρο New Money*, Διεθνή, 11 Οκτωβρίου 2025, ανακτήθηκε 15/05/2026 από ιστοσελίδα <https://www.newmoney.gr/roh/diethni/forologiki-paradisi-i-lista-me-tis-chores-pou-apoteloun-katafigio-gia-mavro-chrima/>.

Αλοσκόφης, Ο. (2025). «Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis». *Crime times*, ανακτήθηκε 08/04/2026 από <https://www.crimetimes.gr/%cf%80%ce%bf%ce%b9%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b5%cf%80%ce%b9%ce%bb%ce%b5%ce%ba%cf%84%ce%b9%ce%ba%cf%8c%cf%84%ce%b7%cf%84%ce%b1-%ce%bc%ce%af%ce%b1-%ce%bc%ce%b1%ce%ba%cf%81%ce%bf-%ce%b9%cf%83%cf%84/>.

Αργυρός, Α. (2015). Η ΑΡΧΗ «ne bis in idem» με αφορμή την με αριθμό 1741/2015 Απόφαση Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικρατείας, *Όμιλος “Αριστόβουλος Μάνεσης”*, 31/05/2015, ανακτήθηκε την 19/06/2026 από <https://www.constitutionalism.gr/ne-bis-in-idem-ste17412015/>.

Αρχής Καταπολέμησης της Νομιμοποίησης των Εσόδων από Εγκληματικές Δραστηριότητες (ΑΚΝΕ), ανακτήθηκε 03/05/2026 από <https://www.aml-authority.gov.gr/orama-kai-apostolh-vision-and-mission/>.

Βαξεβάνης, Κ. (2019). Η Novartis σχεδίαζε με το «Harvard Project» και οι υπουργοί εκτελούσαν, *Documento*, 26/1/2019, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.documentonews.gr/article/h-novartis-sxediaze-me-to-harvard-project-kai-oi-ypourgoi-ekteloysan/>.

Βασιλόπουλος, Ν. (2018). Νοβάρτις: ένα διεθνές «σκάνδαλο», *Marginalia*, Τεύχος 20, 28/02/2018, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://marginalia.gr/arthro/novartis-ena-diethnes-skandalo/>.

Βουλή των Ελλήνων (2018). Πόρισμα της Ειδικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής «για τη διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης σύμφωνα με την απόφαση της Ολομέλειας της Βουλής που λήφθηκε κατά τη συνεδρίαση της 21ης Φεβρουαρίου 2018 σχετικά με την υπόθεση NOVARTIS», Αθήνα, διαθέσιμο στο: <https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7>.

Βιδάλη, Σ. (2008). Η πολιτική διαφθορά ως έγκλημα, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 24/11/2008, ανακτήθηκε 20/06/2026 από <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-politiki-diafthora-ws-egklima/>.

Βιδάλη, Σ. (2018). «Η Κριτική Εγκληματολογία μέσα από τη διαδρομή του William Chambliss», *The Art Of Crime*, ανακτήθηκε 17/05/2026 από <https://theartofcrime.gr/%CE%B7-%CE%BA%CF%81%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%AD%CF%83%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CF%8C-%CF%84%CE%B7-%CE%B4/>.

Γασπαρινάτου, Μ. (2024). Η διαμόρφωση της αντεγκληματικής πολιτικής για την καταπολέμηση της διαφθοράς, *Εθνική Σχολή Δικαστών*, ανακτήθηκε 15/05/2026 από https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2024/09/gasparinatu_2024.pdf.

Γουσέτη, Ι. (2011). Robert Merton (1910-2003), *The Art Of Crime*, Ιούνιος 2011, Τεύχος 19, ανακτήθηκε 16/05/2026 από <https://theartofcrime.gr/old/oldartofcrime/old.theartofcrime.gr/indexfd57.html?pgtp=1&aid=1310978782>.

ΔΕΕ, Υπόθεση C-617/10, Åklagaren κατά Hans Åkerberg Fransson, Απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, ανακτήθηκε την 19/06/2026 από <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62010CA0617>.

Διεθνής Διαφάνεια Ελλάδας, Αξιολόγηση του Εθνικού Συστήματος Ακεραιότητας, 2012, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα <https://transparency.gr/wp-content/uploads/2024/10/%CE%91%CE%9E%CE%99%CE%9F%CE%9B%CE%9F%CE%93%CE%97%CE%A3%CE%97-%CE%95%CE%98%CE%9D%CE%99%CE%9A%CE%9F%CE%A5-%CE%A3%CE%A5%CE%A3%CE%A4%CE%97%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%9F>

[%CE%A3-](#)

[%CE%91%CE%9A%CE%95%CE%A1%CE%91%CE%99%CE%9F%CE%A4%CE%97%CE%A4%CE%91%CE%A3.pdf.](#)

ΕΔΔΑ (Ευρεία Σύνθεση), *A and B v. Norway*, αριθ. προσφυγών 24130/11 και 29758/11, Απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2016, ανακτήθηκε την 19/06/2026 από [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-188013%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-188013%22]}).

ΕΔΔΑ, *Engel and Others v. the Netherlands*, 8 Ιουνίου 1976, Series A no. 22., ανακτήθηκε την 19/06/2026 από [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57479%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57479%22]}).

Έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου. Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, που συνοδεύει το έγγραφο ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΟΒΟΥΛΙΟ, ΤΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ, ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΠΙΤΡΟΠΗ ΤΩΝ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΩΝ, Έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου. Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ευρωπαϊκή Ένωση, διαθέσιμο στην ιστοσελίδα https://commission.europa.eu/document/download/6741f4b2-6a10-44ba-b40c-97a5a38e6827_el?filename=22_1_58062_coun_chap_greece_el_1.pdf.

Έκθεση, Η νομολογία του ΕΔΔΑ για την Ελλάδα κατά το έτος 2025, *JUSTICE WATCH*, ανακτήθηκε 09/04/2026 από https://www.protothema.gr/files/2026-03-10/%CE%B5%CE%BA%CE%B8%CE%B5%CF%83%CE%B7_%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%BF%CF%80%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B7_%CE%B1%CF%8,0%CE%BF%CF%84%CE%B9%CE%BC%CE%B7%CF%83%CE%B7_%CF%84%CE%B7%CF%82_%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%BF%CE%BB%CE%BF%CE%B3%CE%B9%CE%B1%CF%82_%CF%84%CE%BF%CF%85_%CE%B5%CE%B4%CE%B4%CE%B1_%CE%B3%CE%B9%CE%B1_%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B1%CE%B4%CE%B1_%CF%84%CE%BF_%CE%B5%CF%84%CE%BF%CF%82_2025.pdf.

Ετήσια Έκθεση ΕΛ.ΑΣ για το σοβαρό και το οργανωμένο έγκλημα στην Ελλάδα Έτους 2022, ανακτήθηκε 25/03/2026 από <https://www.astynomia.gr/file/2024/01/%CE%95%CE%9A%CE%98%CE%95%CE%A3%CE%97-%CE%9F%CE%A1%CE%93%CE%91%CE%9D%CE%A9%CE%9C%CE%95%CE%9D%CE%9F%CE%A5-2022-%CE%91%CE%9D%CE%9F%CE%99%CE%9A%CE%A4%CE%97-%CE%95%CE%9A%CE%94%CE%9F%CE%A3%CE%97-1.pdf>.

Έκθεση του 2024 για το κράτος δικαίου. Κεφάλαιο για την κατάσταση του κράτους δικαίου στην Ελλάδα, ανακτήθηκε 11/05/2026 από https://commission.europa.eu/document/download/6741f4b2-6a10-44ba-b40c-97a5a38e6827_el?filename=22_1_58062_coun_chap_greece_el_1.pdf

Ενιαία Ανεξάρτητη Αρχή Δημοσίων Συμβάσεων (ΕΑΑΔΗΣΥ), ανακτήθηκε 03/05/2026 από <https://govwatch.gr/authors/eniaia-anexartiti-archi-dimosion-symvaseon-eaadisy/>.

Επιτροπή Ελέγχου Δηλώσεων Περιουσιακής Κατάστασης, Επιτροπή Ελέγχου του άρθρου 25 του ν. 5026/2023, Η επιτροπή Ελέγχου και οι αρμοδιότητές της, Βουλή των Ελλήνων, ανακτήθηκε 03/05/2026 από <https://www.hellenicparliament.gr/Organosi-kai-Leitourgia/epitropi-elegxou-ton-oikonomikon-ton-komaton-kai-ton-vouleftwn/>.

Ζαφειριάδης, Ε. (2024). Το σκάνδαλο Novartis, Πώς εξελίχθηκε αυτή η ιστορία στην Ελλάδα, *Huffpost.gr*, 05/01/2024, ανακτήθηκε 14/04/2026 από <https://www.huffingtonpost.gr/politiki/to-skandalo-novartis/>.

Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας (ΕΑΔ), Εθνική Αρχή Διαφάνειας, ανακτήθηκε την 15/06/2026 από <https://aead.gr/nta/apostoli-kai-armodiotites>.

Κατσαράκη, Ε., Δωροδοκία στον ιδιωτικό τομέα, *Σπανουδάκης-Δικηγορικό Γραφείο*, ανακτήθηκε 23/04/2026 από <https://spanoudakislaw.gr/%CE%B4%CF%89%CF%81%CE%BF%CE%B4%CE%BF%CE%BA%CE%AF%CE%B1-%CF%83%CF%84%CE%BF%CE%BD-%CE%B9%CE%B4%CE%B9%CF%89%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C-%CF%84%CE%BF%CE%BC%CE%AD%CE%B1/>.

Κοντοπούλου, Α. Novartis: Το χρονικό, οι πρωταγωνιστές και οι προστατευόμενοι μάρτυρες της υπόθεσης (βίντεο), από *κεντρικό Δελτίο ειδήσεων Ant1*, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.antenna.gr/Politics/article/4/933691/novartis-to-xroniko-oi-protagonistes-kai-oi-prostateyomenoi-martyres-tis-ypothesis-binteo->.

Κουτσελάκη, Κ. (2025). ΟΠΕΚΕΠΕ: Η διαδρομή των εκατομμυρίων και τα πρόσωπα-κλειδιά στο σκάνδαλο με τις αγροτικές επιδοτήσεις, *Το Βήμα*, 27/05/2025, ανακτήθηκε την 15/04/2026 από <https://www.tovima.gr/2025/05/27/expliners/opekepe-i-diadromi-ton-ekatommyrion-kai-ta-prosopa-kleidia-sto-skandalo-me-tis-agrotikes-epidotiseis/>.

Λαμπροπούλου, Ε. (2017). Εξελίξεις της εγκληματικότητας, του πληθυσμού των κρατουμένων και το κόστος των ελληνικών φυλακών, *Crime Times*, Νοέμβριος 2017, ανακτήθηκε 10/04/2026 από <https://theartofcrime.gr/%ce%b5%ce%be%ce%b5%ce%bb%ce%af%ce%be%ce%b5%ce%b9%cf%82-%cf%84%ce%b7%cf%82-%ce%b5%ce%b3%ce%ba%ce%bb%ce%b7%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%ba%cf%8c%cf%84%ce%b7%cf%84%ce%b1%cf%82-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%80/>.

Λεβαντίνος, Γ. (2026). ΟΠΕΚΕΠΕ: Οι 11 υπουργοί και βουλευτές για τους οποίους ζητείται η άρση ασυλίας από την Ευρωπαϊκή Εισαγγελία, *Zougla.gr*, ΠΟΛΙΤΙΚΗ, 01/04/2026, ανακτήθηκε 24/04/2026 από <https://www.zougla.gr/politiki/opekepe-oi-11-ypourgoi-kai-vouleftes-gia-tous-opoious-ziteitai-i-arsi-asylias-apo-tin-evropaiki-eisangelia/>.

Μισυρλή, Μ.-Δ. (2025). Εκπαίδευση στις Φυλακές: Ποια η πραγματικότητα των ελληνικών φυλακών;, *Crime Times*, 23 Απριλίου 2025, ανακτήθηκε 10/04/2026 από

<https://www.crimetimes.gr/%ce%b5%ce%ba%cf%80%ce%b1%ce%af%ce%b4%ce%b5%cf%85%cf%83%ce%b7-%cf%83%cf%84%ce%b9%cf%82-%cf%86%cf%85%ce%bb%ce%b1%ce%ba%ce%ad%cf%82-%cf%80%ce%bf%ce%b9%ce%b1-%ce%b7-%cf%80%cf%81%ce%b1%ce%b3%ce%bc%ce%b1/>.

Μοροζίνης, Ι. (2018). «Η δέσμευση περιουσιακών στοιχείων από τον Εισαγγελέα Οικονομικού Εγκλήματος», *The Art Of Crime*, ανακτήθηκε 27/04/2026 από <https://theartofcrime.gr/%ce%b7-%ce%b4%ce%ad%cf%83%ce%bc%ce%b5%cf%85%cf%83%ce%b7-%cf%80%ce%b5%cf%81%ce%b9%ce%bf%cf%85%cf%83%ce%b9%ce%b1%ce%ba%cf%8e%ce%bd-%cf%83%cf%84%ce%bf%ce%b9%cf%87%ce%b5%ce%af%cf%89%ce%bd-%ce%b1%cf%80/>>.

Μπεκιάρης, Δ. (2026). ΟΠΕΚΕΠΕ: Το ακρωνύμιο της διαφθοράς που πνίγει την κυβέρνηση Μητσοτάκη και της ετοιμάζει εκλογική τιμωρία, *Periodista.gr* ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://periodista.gr/%CE%BF%CF%80%CE%B5%CE%BA%CE%B5%CF%80%CE%B5-%CF%84%CE%BF-%CE%B1%CE%BA%CF%81%CF%89%CE%BD%CF%8D%CE%BC%CE%B9%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B4%CE%B9%CE%B1%CF%86%CE%B8%CE%BF%CF%81%CE%AC%CF%82-%CF%80%CE%BF/>.

Μπόκας, Χ. (2024). «Novartis: Γιατί έβγαλε η εισαγγελέας τις κουκούλες στους προστατευόμενους μάρτυρες «Κελέση» και «Σαράφη»», *Πρώτο Θέμα*, 25/10/2024, ανακτήθηκε 14/04/2026 από <https://www.protothema.gr/greece/article/1554889/novartis-giati-evgale-o-eisaggeleas-tis-koukoules stous-prostateuomenous-martures-kelesi-kai-sarafi/>.

Μητρώο Διαφάνειας, Η διαφάνεια στην λήψη των αποφάσεων, ανακτήθηκε 11/04/2026 από <https://lobbying.aead.gr/>.

Ο.Π.Ε.Κ.Ε.Π.Ε, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.opekepe.gr/homepage-gr/opekepe-organisation-history-gr>.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ (2025). ΟΠΕΚΕΠΕ: Πώς στήθηκε το τεράστιο σκάνδαλο με τις επιδοτήσεις και οι ευθύνες της Πολιτείας, *ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΤΑΧΥΔΡΟΜΟΣ*, 21/05/2025, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.ot.gr/2025/05/21/agro/opekepe-pos-stithike-to-terastio-skandalo-me-tis-epidotiseis-kai-oi-eythynes-tis-politeias/>.

ΟΟΣΑ, Εφαρμογή της Σύμβασης κατά της Δωροδοκίας του ΟΟΣΑ, Έκθεση Φάσης 4, Ελλάδα, ανακτήθηκε από <https://ministryofjustice.gr/wp-content/uploads/2022/10/OECD-Phase-4-Report-Greece-%CE%95%CE%9B%CE%9B.pdf>.

Πανέλλη, Αντ. (2025). Τέμπη: Στην επιτροπή δεοντολογίας το αίτημα συγγενών για άρση ασυλίας 14 βουλευτών, *CNN GREECE, ΠΟΛΙΤΙΚΗ*, 07/07/2025, ανακτήθηκε 24/04/2026 από

<https://www.cnn.gr/politiki/story/485373/tempi-stin-epitropi-deontologias-to-aitima-syggenon-gia-arsi-asylias-14-voulefton>.

Παπανικολάου, Τ. (2023). Σύμβαση «717»: Από την υπογραφή του 2014 στην ποινική δίωξη το 2023 – Οι άγνωστες λεπτομέρειες της αμαρτωλής σύμβασης και τα πορίσματα των ελέγχων, *Newpost*, 17 Δεκεμβρίου 2023, ανακτήθηκε 19/06/2026 από <https://newpost.gr/eidiseis/symvasi-717-apo-tin-ypografi-toy-2014-stin-poiniki-dioxi-to-2023-oi-agnostes-leptomereies-tis-amartolis-symvasis-kai-ta-porismata-ton-elegchon/>.

Παρασκευοπούλου-Κόλλια, Μ. (2019). Ποινική ευθύνη νομικών προσώπων, *The Art of Crime*, Μελέτες, Νοέμβριος 2019, ανακτήθηκε 01/05/2026 από <https://theartofcrime.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CF%85%CE%B8%CF%8D%CE%BD%CE%B7-%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CF%8E%CE%BD-%CF%80%CF%81%CE%BF%CF%83%CF%8E%CF%80%CF%89%CE%BD/>.

Πουλακίδας, Κ. (2018). Όσα γνωρίζουμε για το σκάνδαλο Novartis. Οι μάρτυρες-κλειδιά, οι πρωθυπουργοί, οι υπουργοί και η δικογραφία που σήμερα πάει στη Βουλή, *Huffpost*, 06/02/2018, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.huffingtonpost.gr/politiki/osa-gnorizoume-gia-to-skandalo-novartis-i-martires-klidia-i-prothipourgi-i-ipourgi-ke-i-dikografia-pou-simera-pai-sti-vouli/>.

Πενταπόσταγμα Ενημέρωσης, (2025). Σκάνδαλο ΟΠΕΚΕΠΕ: Ονόματα βουλευτών και στελεχών διάφορων κομμάτων αναφέρονται στη δικογραφία, *Πενταπόσταγμα Ενημέρωσης*, Newroom, 27/06/2025, ανακτήθηκε 17/04/2026 από https://www.pentapostagma.gr/politiki/7312460_skandalo-opekepe-onomata-boyleyton-kai-stelehon-diaforon-kommaton-anaferontai-sti.

Σαλαμούρα, Ε. (2017). Η διαδικασία των πιλοτικών αποφάσεων και η συστημική παραβίαση του δικαιώματος διεξαγωγής της δίκης εντός ευλόγου χρόνου από τα ελληνικά δικαστήρια, *ECHR CASELAW.COM*, 22/11/2017, ανακτήθηκε 15/06/2026 από <https://www.echrcaselaw.com/apofaseis-edda/kritiki/arthrografia/i-diadikasia-ton-pilotikon-apofaseon-kai-i-susthmiki-paraviasi-tou-dikaiomatos-dieksagogis-tis-dikhs-entos-eulogou-xronou-apo-ta-ellhnika-dikasthria/>.

Στίγγας, Δ. (2024). Η ευθύνη νομικών προσώπων για αδικήματα δωροδοκίας, ως μέσο καταπολέμησης της διαφθοράς στο δημόσιο τομέα. Χαρακτηριστικά και στοχοθεσία. , 2024, ανακτήθηκε 01/05/2026 από https://www.esdi.gr/wp-content/uploads/2024/09/stiggas_2024.pdf.

Τζανάκη, Δ. (2025). Κρατικο-επιχειρηματικά εγκλήματα, η περίπτωση των Τεμπών, *Αγώνας της Κρήτης*, 2025, ανακτήθηκε 29/04/2026 από <https://agonaskritis.gr/%ce%ba%cf%81%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%bf-%ce%b5%cf%80%ce%b9%cf%87%ce%b5%ce%b9%cf%81%ce%b7%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b9%ce%ba%ce%ac->

[%ce%b5%ce%b3%ce%ba%ce%bb%ce%ae%ce%bc%ce%b1%cf%84%ce%b1-%ce%b7-%cf%80/](#).

Το Βήμα (2020). Κατάλογος του ΟΟΑΣΑ με 47 φορολογικούς παραδείσους, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, Οικονομία, 30/12/2010, ανακτήθηκε 08/05/2026 από <https://www.tovima.gr/2010/12/30/finance/katalogos-toy-oosa-me-47-forologikoys-paradeisoys/>.

Τσιλιώτης, Χ. (2025). Σε ποιο βαθμό το άρθρο 86 του ελληνικού Συντάγματος -ειδικά μετά την πρόσφατη αναθεώρησή του (π.χ. κατάργηση της θεσμοθετημένης προθεσμίας δίωξης υπουργικών αδικημάτων)- έρχεται όντως σε σύγκρουση με θεμελιώδεις συνταγματικές αρχές όπως η ισότητα των πολιτών ενώπιον του νόμου, η δικαστική ανεξαρτησία και η διάκριση των εξουσιών, και δημιουργεί ουσιαστικά ένα έμμεσο ευρωπαϊκό καθεστώς αστικής ευθύνης και ατιμωρησίας στο κράτος;, *SYNTAGMAWATCH.GR*, 30/04/2025, ανακτήθηκε την 15/06/2026 από <https://www.syntagmawatch.gr/ask-a-question/se-poio-vathmo-to-arthro-86-tou-ellhnikou-syntagmatos/>.

Χαραλάμπους, Β. (2025). Το έγκλημα της απιστίας σε βάρος του δημοσίου, *OFFLINE POST*, Νομικά Θέματα, 30/07/2025, ανακτήθηκε 23/04/2026 από <https://www.offlinepost.gr/2025/07/30/to-egklhma-ths-apistias-se-varos-tou-dh/>.

Χουλιάρας, Αθ. (2021). Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα, Νοέμβριος 2021, *The Art of Crime*, ανακτήθηκε την 12/06/2026 από <https://theartofcrime.gr/%CF%84%CE%BF-%CF%86%CE%B1%CE%B9%CE%BD%CF%8C%CE%BC%CE%B5%CE%BD%CE%BF-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BC%CF%89%CF%81%CE%B7%CF%83%CE%AF%CE%B1%CF%82-%CE%B5%CE%BD%CE%BD%CE%BF%CE%B9/>.

Citizens' attitudes towards corruption in the EU in 2024,- Απόψεις των πολιτών για την διαφθορά στην ΕΕ, 07 Φεβρουάριου 2024-03 Μαρτίου 2024, ανακτήθηκε 27/03/2026 από <https://europa.eu/eurobarometer/surveys/detail/3217>.

Dikastiko.gr (2019). Υπόθεση Novartis: Η ιστορία ενός σκανδάλου ή μιας σκευωρίας;, *dikastiko.gr*, 08/04/2019, ανακτήθηκε 14/04/2026 από <https://www.dikastiko.gr/articles/%cf%85%cf%80%cf%8c%ce%b8%ce%b5%cf%83%ce%b7-novartis-%ce%b7-%ce%b9%cf%83%cf%84%ce%bf%cf%81%ce%af%ce%b1-%ce%b5%ce%bd%cf%8c%cf%82-%cf%83%ce%ba%ce%b1%ce%bd%ce%b4%ce%ac%ce%bb%ce%bf%cf%85-%ce%ae-%ce%bc/>.

Documento (2020). Σκάνδαλο Novartis: Εργαλεία χρηματισμού τα αμαρτωλά Lucentis και «Exactly», *Documento*, 29/06/2020, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.documentonews.gr/article/ergaleia-xrhmatismoy-ta-amartwla-lucentis-kai-exactly-5ef8e982ab1f8/>.

Documento (2025). Νέο σκάνδαλο Novartis: Αγωγή δώρο του Δημοσίου στην εταιρεία – Αντί για αποζημίωση θα πληρωθεί και τα δικαστικά έξοδα, *Documento*, 21/07/2025, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.documentonews.gr/article/neo-skandalo-novartis-agogi-doro-gia-tin-etaireia-anti-gia-apozimiosi-tha-plirothei-kai-dikastika-exoda/>.

European Anti-fraud Office, OLAF, What we do, What is the mission of OLAF, ανακτήθηκε 06/05/2026 από https://anti-fraud.ec.europa.eu/about-us/what-we-do_en.

Europol, About Europol, Helping make Europe safer, ανακτήθηκε 06/05/2026 από <https://www.europol.europa.eu/about-europol>.

European Commission (2017). Directorate-General for Migration and Home Affairs, Weistra, K., Swart, L., Oortwijn, W., *Updated study on corruption in the healthcare sector: final report*, Publications Office, 2017, ανακτήθηκε την 10/06/2026 από <https://doi.org/10.2837/68580>.

Grant Thornton Greece (2023). «Whistleblowing: Υποχρεωτική πλέον η εφαρμογή της Οδηγίας στην Ελλάδα», *Grant Thornton*, ανακτήθηκε 16/05/2026 από <https://www.grant-thornton.gr/insights/article/whistleblowing-directive-eu-20191937/>.

GRECO, Τέταρτος κύκλος αξιολόγησης. *Πρόληψη διαφθοράς βουλευτών, δικαστών και εισαγγελέων*. Greco Eval IV Rep (2014) 9E. Έκθεση Αξιολόγησης 2015: Ελλάδα., ανακτήθηκε την 12/06/2026 από <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806c648d>.

GRECO Πέμπτος κύκλος αξιολόγησης (ελλην. μτφρ.): Πρόληψη διαφθοράς και προώθηση τις ακεραιότητας σε κεντρικές κυβερνήσεις (υψηλά εκτελεστικά καθήκοντα) και φορείς επιβολής νόμου - Εμπιστευτικό GrecoRC5 (2020) 4, Έκθεση Αξιολόγησης: Ελλάδα /Υιοθετήθηκε 3.12.2021. ανακτήθηκε 06/05/2026 από <https://rm.coe.int/-greco-89-29-3-2021-/1680a5ad1d>.

Group of States against Corruption, Welcome to the GRECO website, Council of Europe, ανακτήθηκε 06/05/2026 από <https://www.coe.int/en/web/greco>.

Iefimerida (2018). Μόνο στην Ελλάδα κατηγορούνται πολιτικοί για την υπόθεση Novartis, *iefimerida.gr*, Newsroom, 08/02/2018, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.iefimerida.gr/news/394885/mono-stin-ellada-katigoroyntai-politikoi-gia-tin-ypothesi-novartis>.

Iskra (2025). Σκάνδαλο ΟΠΕΚΕΠΕ: Ποια ονόματα βουλευτών αναφέρονται στη δικογραφία-Οι αποκαλυπτικοί διάλογοι, *iskra*, 26/6/2025, ανακτήθηκε 17/04/2026 από <https://iskra.gr/skandalo-opekepe-poia-onomata-voulefton-anaferontai-sti-dikografia-oi-apokalyptikoi-dialogoi/>.

mycomplaint, Τι είναι το «Whistleblowing»;, whistleblower software, *mycomplaint*, ανακτήθηκε την 16/05/2026 από <https://www.mycomplaint.gr/whistleblowing>.

NewsBreak (2025). Πετσόκομμα Guardian για «big fat greek» σκάνδαλο ΟΠΕΚΕΠΕ: Η ελίτ σχεδιάζει και ο λαός πληρώνει Τράβηξε την αυλαία αποκαλύπτοντας πώς λειτουργεί η εξουσία στην Ελλάδα, *NewsBreak*, 05/09/2025, ανακτήθηκε 17/04/2026 από <https://www.newsbreak.gr/ellada/916570/petsokomma-guardian-gia-big-fat-greek-skandalo-toy-opekepe-h-elit-schediazai-kai-o-laos-plironei/>.

Ota.gr (2025). Η Εθνική Αρχή Διαφάνειας: Ο ρόλος, το έργο και η στρατηγική της, *Ota.gr*, 16 Νοεμβρίου 2025, ανακτήθηκε την 14/06/2026 από <https://www.myota.gr/2025/11/16/%ce%b7-%ce%b5%ce%b8%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ae-%ce%b1%cf%81%cf%87%ce%ae-%ce%b4%ce%b9%ce%b1%cf%86%ce%ac%ce%bd%ce%b5%ce%b9%ce%b1%cf%82-%ce%bf-%cf%81%cf%8c%ce%bb%ce%bf%cf%82-%cf%84%ce%bf-%ce%ad%cf%81/>.

Palan, R. (2009). History of tax havens, *History & Policy*, 01 October 2009, ανακτήθηκε την 15/05/2026 από www.historyandpolicy.org/policy-papers/papers/history-of-tax-havens.

ProNews (2026). Η απάντηση της Ευρωπαϊκής Εισαγγελέως Λ.Κοβέσι στον Κ.Μητσοτάκη: «Τα λεφτά τα δίνουμε για να βοηθηθούν οι έντιμοι αγρότες όχι οι κυβερνητικοί εγκληματίες», *ProNews*, 06/04/2026, ανακτήθηκε 17/04/2026 από <https://www.pronews.gr/elliniki-politiki/h-apantisi-tis-eyropaias-eisaggeleos-l-kovesi-ston-k-mitsotaki-ta-lefta-ta-diname-gia-na-voithithoun-oi-entimoi-agrotes-oxi-oi-kyvernitikoi-egklimaties/>.

THETOC TEAM (2025). Σκάνδαλο ΟΠΕΚΕΠΕ: Τα ονόματα των βουλευτών στη δικογραφία - Οι κατηγορίες για Βορίδη και Αυγενάκη, *THETOC TEAM*, 26/6/2025, ανακτήθηκε 17/04/2026 από <https://www.thetoc.gr/politiki/article/skandalo-opekepe-ta-onomata-ton-bouleuton-sti-dikografia---oi-katigories-gia-boridi-kai-augenaki/>

USA. Vs NOVARTIS HELLAS S.A.C.I, Criminal N. 20–538, 22/06/2020, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.justice.gov/usao-nj/press-release/file/1289826/dl?inline=>.

Financial Action Task Force, FATF, ανακτήθηκε 06/05/2026 από <https://www.fatf-gafi.org/en/the-fatf/what-we-do.html>.

World History Journal (2025). The History of the American Dream, 2025, *World History Journal*, ανακτήθηκε 30/03/2026 από <https://worldhistoryjournal.com/2025/10/07/history-of-the-american-dream/>.

Wrage, A. (2020). Global Pharmaceutical Corruption: Lessons from the Novartis Case, *Forbes*, ανακτήθηκε 15/04/2026 από <https://www.forbes.com/sites/alexandrawrage/2020/07/15/global-pharmaceutical-corruption-lessons-from-the-novartis-case/>.

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα: Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.